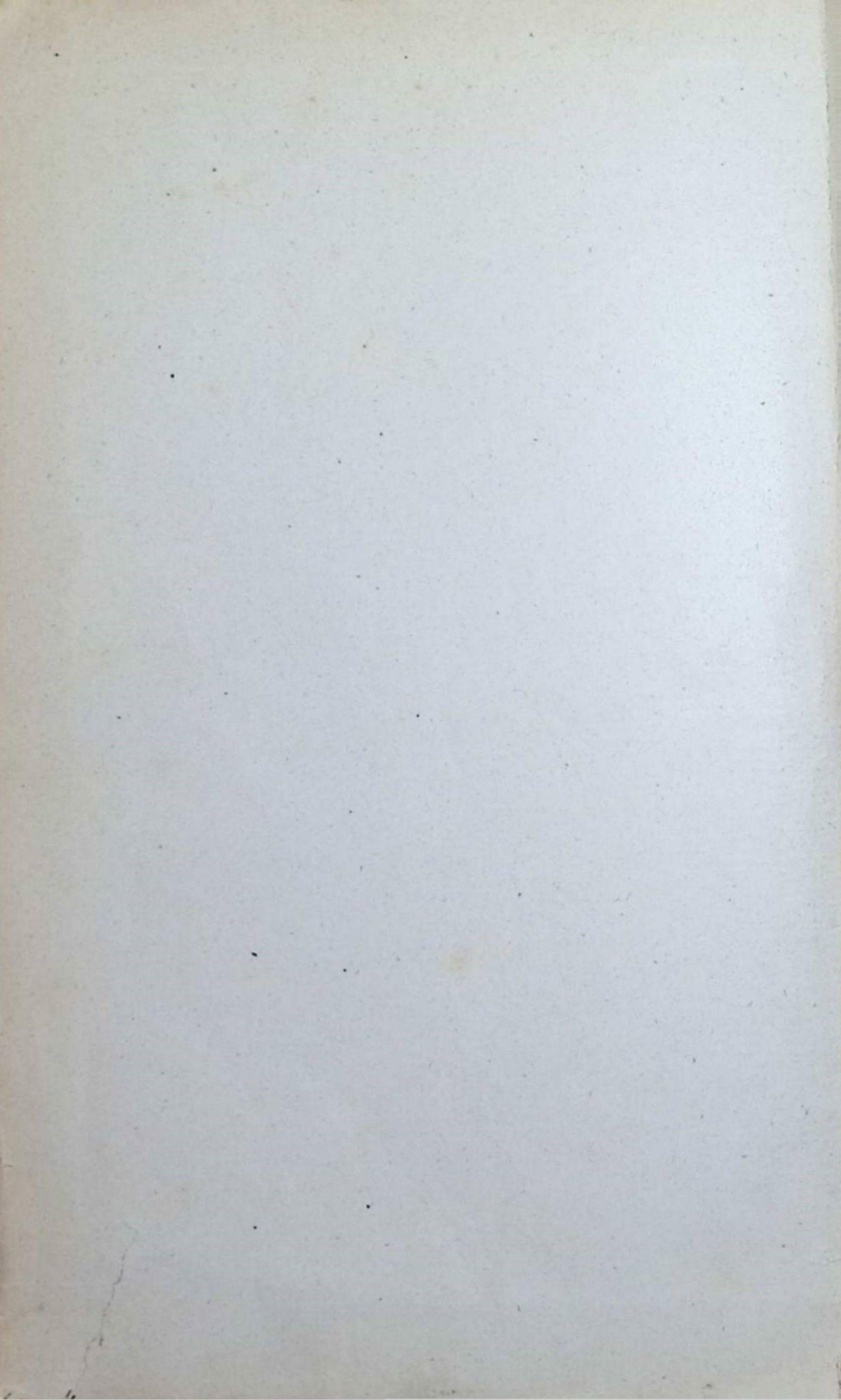

B-1400

УІЛЛІАМ ШЕКСПІР.

ГАМЛЕТ

ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІЩА.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

зарєєстрованої спілки в обмеженою порукою у Львові.

1899.

015606
558

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ПЕРЕДМОВА.

„Гамлет“ уважається ся справедливо найгеніальнішим твором Шекспіра. В фігурі данського королевича можна бачити найкращий поетичний візерунок душі самого поета. Не диво, що як усі геніальні постаті, так і ся виявляє багато загадкового, хоча не менше певне й те, що праця коментаторів над „Гамлетом“ від часу Гетевого „Вільгельма Майстера“ більше затемпила, ніж вияснила її, повіднаходила загадки і темноти й там, де їх зовсім нема. Не вдаючи ся в коментоване драми ми подаємо тут те, що найпотрібніше для її зрозуміння і доброго оціненя.

I. Жерела. В XVI віці до часів Шекспіра три рази друкована була книга „Danorum regum heroumque historiae“, написана в XII віці Саксоном Грамматиком; перше видане вийшло в Парижі 1514, друге (з передмовою Еразма Роттердамського) в Базилії 1534, третє в Франкфурті над Меном 1576. Ся голосна літопись, написана, як каже Еразм, „splendide magnificeque“, була передруковувана не раз і потім (1644, 1771, 1839), не числячи новіших строго наукових видань Кранца, Гельдера і иньших, а також перекладувана в латинської мови на данську (переклад Веделя вид. 1575, 1610, 1713, 1851; переклад Шусбелля вид.

1752; перекл. Грунтвіґа вид. 1818—1819). В тій хроніці в кн. III оповідає Саксо ось яку історію. Данський король Рорік поставив у Ютляндії князями двох братів Горвенділя і Фенґа. Горвенділь панував три роки, вславився морським грабівництвом і збудив против себе зависть норвегського короля Коллера. Сей зустрівши ся в Горвенділем на відлюднім острові, що був пристановищем для піратів, умовляєть ся бити ся з ним у поєдинку з тим, щоб переможець чесно похоронив тіло вбитого. Горвенділь убиває Коллера а також його войовничу сестру Селю. Здобуту таким чином багату здобич він передає королеви Рорікови, котрій дає йому за жінку свою дочку Геруту. З нею Горвенділь мав сина Амлета.

Але брат його Фенґо позавидів йому щастя, вбив його і оженив ся з його вдовою. „Бачучи се Амлет — оповідає Саксо — щоб через розумнійше поступуванє не впасти в підозріне, кинув ся вдавати в себе божевільного, напустив на себе крайню хоробу ума і таким родом хитрости не тільки прикрив свій розум, але також оберіг своє здоровлє. Що день обнявши матириноґо божка кидав ся плазом на землю і оббризькував ціле тіло рідким болотом. Запоганені щоки і обмазане болотом обличє сьмішно виявляли безум божевілля. Що говорив — усе було подібне до маяченя безумного; що починав робити, все вказувало глибоку незарадність. Одним словом здавало ся, що се не муж, а якийсь сьмішний виродок безглуздої Фортуни. Инколи сидячи при огнищі і розгрібаючи руками попіл звик був приладжувати деревляні вістря і гартувати їх у огні, обкручуючи їх кінчики шнурками, щоб були міцнійші. Коли його питали, що робить, відповідав, що робить острі стріли для пімсти за батька“. Деякі сьміяли ся з него, та розумнійші

почали підозрівати, що за тим безумом криє ся хитрість. Щоб в'яснити се, задумали зробити пробу: вивезли його в ліс і там устроїли стрічу між ним і одною гарною дівчиною, що мала спокусити його на любов. Коли він справді дурний — міркували, — то не зверне уваги на її красоту; коли ж тільки хитрує, то закохаєть ся і дасть пізнати свій розум. Але Амлета остеріг один його товариш. Амлет їде до ліса, сівши на коня задом до голови і держачи коня за хвіст. По дорозі здибають вовка; двораки говорять Амлетови, що се лошак; на се він відповідає, що якоесь мало таких лошаків бачив у королівській стаднині. Їдучи по над берегом ріки двораки знайшли керму від розбитого корабля і мовлять Амлетови, що се такий величезний ніж. На се відповів Амлет, що певно мусів бути такий величезний пляцок, що його краjali см ножем. У лісі двораки лишили його самого і веліли одній дівчині зустріти ся в ним, та Амлет остережений своїм товаришем і тут умів викрутити ся в засідки. Допомогла йому й сама дівчина, що змалку вихована разом із ним, потаємно любила його. Загалом на всякі питання він відповідав так, що ніколи не можна було спіймати його на брехні, але правда була так замаскована, що ніхто не міг уважати його розумним. Та про те знайшов ся один вельможа, що підозріваючи у всім тім хитрощі радив королеви зробити ще одну пробу: Амлетова мати повинна покликати його до себе на розмову, а вельможа сам схований за стінкою, невідомий їй і йому, підслухає ту розмову. Амлет при матері не буде таїти ся, а хоч би мати й не хотіла видати сина, то король таки довідає ся через підслух, що вони говорили. Король виїхав во двора, а хитрий вельможа заховав ся під килимом, що був простертий на долівці в спальні королеви.

Ідучи на розмову з матір'ю Амлет, боячи ся зради, знов удав із себе дурного, почав п'яти як когут, трепати руками і скакати по комнаті, а наскочивши на пана захованого під килимом хопив меча і пробив його, потім витягнув, добив, порізав тіло на шматки, зварив і дав з'їсти свиням. Тоді прийшов до матери, що плакала голосно, і почав жорстоко дорікати їй, що живе в кровосумішнім подружю з убійцею його батька. Признавшись, що він удає безумного, щоб оберекти себе від королівських засідок і виждати пору догідну для пімсти, велів матери мовчати і здержувати себе від гріховного зближення з убійцею. Коли король вернув і почав розпитувати за своїм дорадником, ніхто не міг сказати йому, де він подів ся; коли-ж спитали Амлета, чи не бачив його, сей відповів, що бачив, як пішов до стайні і там його з'їли свині. Хоча се була правда, але ніхто не хотів сему вірити. Та про те Фенго задумав таки позбутися пасерба, але так, щоб ані король Рорік, ані Амлетова мати не могли доміркувати ся, що він винен у його смерті. От тим то він послав Амлета до Англії в двома своїми слугами, котрим дав на дощечці накарбований лист до англійського короля, а в листі висловив просьбу, щоб Амлета зараз по приїзді покарано смертю. Але Амлет в часі вічлігу викрав своїм товаришам дощечку, прочитав, що в ній було написано і вістругавши королівські знаки накарбував нові, де була висловлена просьба, щоби двох панів, присланих в листом, зараз покарати смертю, а премудрому юнакови, що їде з ними, аби король дав свою доньку за жінку. Амлет дає в Англії докази свого надзвичайного розуму, женить ся з королівською дочкою, потім вертає до Ютляндії, де трапляє як раз на свій власний похорон, бо чутка була, що його в Англії вбито. Зразу всі

перелякані, потім сьміють ся, бо Амлет знов удає дурного. Він береть ся угощати двірню, але розносячи вино кілька разів добуває меча, який мав при боці і калічить ся ним у пальці. Щоб запобігти сьому, двораки цьвяхом прибивають клинок меча до піхви. Амлет бачучи, що король оп'янівши подав ся до своєї спальні, пішов за ним, увзяв його меча, а при нім лишив свого пригвождженого. Вернувши ся він обпоює всю двірню вином, а коли вони п'яні поснули, підпалює двір і всі гинуть. Тоді він іде до королівської спальні, будить короля і оповівши йому, що стало ся, заявляє, що хоче помстити ся за свого батька. Король хапає за меч, та не може витягти його з піхви і Амлет убиває його власним його мечем. „Хоробрий муж і гідний вічної слави — кінчить своє оповідане літописець, — котрий розумно прикритий маскою глупоти, заховав під дивною подобою безуму мудрість висшу понад людський теній і хитрощами не тільки оберіг власне здоров'я, але помстив ся так страшенно за батькову смерть“.*) В кн. IV оповідаєть ся далі про славне пановане Амлета.

Нема найменшого сумніву, що се оповідане було жерелом Шекспірової трагедії. Маємо тут у зароді вже всі головні моменти і важніші фігури, ба навіть характери трагедії: король і королева, Гамлет, Польоній, не названий у Саксона, але схарактеризований як дворак „богатший на ва-розумілість, ніж на розсудливість“ (*praesumptione quam solertia abundantior*), Офелія, Гораціо, Розенкранц і Гільденштерн; маємо зазначений характер Гамлета, що вдає дурного, думає про пімсту за батька і силкуєть ся говорити все так, щоб се була

*) Alfred Holder, *Saxonis Grammatici Gesta Danorum*. Strassburg 1886, стор. 85—96.

і правда, і щоб при тім ніхто не міг догнупати ся дійсної правди; зазначено сцену розмови Гамлета в матірю, а коли Саксо про королеву мовить: „От таке то во всім жіночим шлюбами: вони розсипають ся як полова від вітру і тонуть як хвилі в морі. І хтож захоче покладати ся на жіноче серце, що змінює своє уособлене так як квітки змінюють листе відповідно до пори року, в міру того, як нові події затирають слід давніших“, — то хто не побачить у тих рефлексиях зароду першого Гамлетового монолога зі славним реченем „О слабосте, імя твоє — жіноцтво!“

Не менше певна річ однак, що Шекспір не читав Саксона Граматика в оригіналі. Але в 1559 р. вийшла по французьки книжка Belleforest, Histoires tragiques, — збірка епізодів і оповідань узятих із найрізнішших книг; між иньшими була там оповіdana також історія Амлета Данського на основі Саксона. Книжка Бельфоре читала ся пильно не тільки у Франції, але також у Англії; її перекладено також на англійську мову, але можна дуже сумнівати ся, чи Шекспір користувався тим перекладом, бо перше звісне нам його видане вийшло аж 1609 р., сім літ по написаню Шекспірової трагедії. На основі Бельфоре владжена була в Англії ще при кінці XVI в. драма, про яку часто згадують тогочасні свідощтва; на жаль, вона не дійшла до нас. Отже-ж нема сумніву, що ся драма разом з французьким текстом Бельфоре була головним жерелом Шекспірового „Гамлета“. З порівняня тексту перших видань трагедії, а власне виданя в р. 1603 з виданем 1604 і остаточним посмертним виданем (First Folio) з 1623 р. можна бачити, як Шекспір помалу позбувався впливу сего „старшого Гамлета“, та при тім можна виробити собі деяке понятє про його зміст. Уже з по-

сторонніх свідочств про „старшого Гамлета“ ми знаємо, що там являв ся дух убитого короля і кричав „Пімсти! пімсти!“ Деталь, як бачимо, не звисний Саксонови, ані Бельфоре. В „старшій Гамлеті“ Польоній звав ся Корамбіс, ся назва лишила ся ще декуди в вид. 1603; Гамлетове божевіле проявляло себе сильнійше і дикійше, значить, більше відповідно до оповіданя Саксона; роль Горація була більша і ще в вид. 1603 р. є сцена, пропущена в пізнійших виданях Гамлета, де Гораціо в часі подорожи Гамлета до Англії, одержавши від него лист про його виратуванє в данського корабля, виявляє королеві злочинні замахы короля на Гамлетове жите — сцена коли не перенята живцем із „старшого Гамлета“, то в усякім разі написана під його безпосереднім впливом.

Варто завважати, що поява духа Гамлетового батька взята Шекспіром також із „старшого Гамлета“; найдавніша згадка про драму „Гамлет“ з появою духа, що кличе до пімсти, походять із 1596 р. Інший, менше виразний натяк на сю драму походить ще з 1587 р. Сатирик Тома Наш у отвертій листі до студентів університету говорить злобно про юристів, що покинувши своє ремесло кидають ся на поле штуки, хоча не вмють перекласти по латині одного вірша псалмів. „Правда — пише дословно Наш, — що англійський Сенека, коли його читати при лойовій свічці, дає їм багато добрих сентенцій... а коли розбалакати ся холодного поранка докладно з таким паничем, то він насипле вам цілі села (hamlets) — хотів сказати цілі пригорщі трагічних фраз“ (G. Brandes, William Shakespeare 126). Не без підстави бачуть тут і натяк на штуку, що звала ся Гамлет, і натяк на сцену холодного ранка після появи духа і парешті звязок з Сенекою. Як звісно, до нас

дійшло десять латинських трагедій якогось Сенеки (ретора). Ті трагедії, бліді і водяні переробки грецьких взірців, цінили ся в часі ренесансу дуже високо і були між иньшим перекладені також на англійську мову ще в XVI в. Дві трагедії Сенеки починають ся власне появою духа, що кличе до пімсти: в трагедії „Thyestes“ являється дух Тан-таля, а в трагедії „Agamemnon“ дух Тіеста. Сім мотивом покористував ся в Англії у-перве один із попередників Шекспіра Кід у своїй „Іспан-ській трагедії“ написаній коло 1584 р. Ся драма була мабуть безпосереднім взірцем „старшого Гам-лета“ і виявляє, крім появи духа на початку, ще більше покровних зворотів і ситуацій. І так герой драми Джеронімо, котрому замордовано сина, справді збожеволів; він промовляє іронічно зворотами де-куди дуже подібними до тих, які бачимо в Шекспі-ровім „Гамлеті“. Так само як Гамлет він кілька разів відкладає свою пімсту. „Не кожда пора від-повідна для пімсти, — говорить він, — от тим то я не вважаючи на свою невпинність зупинюсь і не вважаючи на свій неспокій буду вдавати спо-кійного. Їм не повинно здавати ся, що я знаю про їх злочин, а моя глупота повинна втвердити в них віру, що я в своїй нетямучости все пушу плазом“. В кінці він для виконання своєї пімсти виставляє на сцені штуку — Кідову драму „Солі-ман і Перседа“ і в часі гри винуваті, що грають головні ролі, справді гинуть під ударами кинджалів. Як бачимо, Шекспір знайшов для своєї тра-гедії підготоване майже ціле руштованє. Що він покористував ся тим „чужим добром“, се не чи-нить ніякої уйми його творчому генієви, бо в гру-бого, кровавого материялу, згруба обробленого ру-ками невисоких талантів або по просту театраль-них ремесників, він сотворив безсмертний архитвір.

II. Шекспірове оброблене. Постійна прикмета Шекспірової творчости там, де ми можемо сконструювати його роботу з текстом його літературних жерел, є вірність, з якою він іде по стежці втоптаний його попередниками. Він не силкується повязати до купи всі нитки, усунути всі неконсеквенції; раз лишає в акції люки, то знов забуває деталі сказані в однім місці так і показує їх у иньшій місці инакше. Він концентрує свою увагу і силу свого генія звичайно на двох-трьох фігурах драми лишаючи иньші неначе в тіні, немов не оброблені як слід. Та за те в тих головних фігурах він яснїє безсмертним блиском, а рішучі сцени драми вмїє обробити так майстерно, що власне на них видно найліпше, як безмірно висше зумів він піднести ся по над своїх попередників.

Отсей спосіб твореня треба конче мати на увазї, коли говорить ся про Гамлета. Богато загадковости, неконсеквенцій у будові драми і в малюнках характерів, богато такого, над чим ломали собі голови коментатори, вписують ся зовсім простим фактом, що Шекспір знайшов такі деталі у своїх жерелах і не вважав потрібним змінювати їх. Кілько то намучили ся критики, щоб погодити повільний, чутливий характер Гамлета з тою бистротою, з якою він убиває Польонія або з тою байдужністю, з якою посилав на смерть Гільденштерна і Розенкранца! А тимчасом ми бачимо, що Шекспір знайшов ті факти в своїх жерелах і переняв їх до своєї драми не много дбаючи про те, чи вони будуть зовсім згідні з тим характером Гамлета, який вилив ся в його душі — по часті також під впливом давнїйших жерел, а по часті в власної натурі і в обставин власного поетового життя.

Можна вважати безперечним фактом, що Гамлет є найбільше суб'єктивна фігура в усіх, які створив Шекспір. Його устами поет висловив багато такого, що пекло його власну душу, таї написана була ся драма під впливом фактів, що дуже глибоко мусіли зворушити душу і фантазію Шекспіра. Згадаймо поперед усього, що ще 1585 р. вмер його одинокий син Гамлет; пам'ять про него могла зродити у поета бажанє не тільки обробити стару трагедію про Гамлета, але надто надихати її героя всім найкращим і найглибшим, що жило в його власній душі. В вересню 1601 р. вмер Шекспірів батько Джон, і ся смерть мусіла знов у душі поета розбудити спомини молодих літ і пам'ять про сина. Та не бракло й иньших сучасних фактів, що сяк чи так нагадували епізоди Гамлетової історії і мусіли причиняти ся до витвореня в душі поета того ліричного, меланхолійного настрою, яким надихана його трагедія. При кінці 1601 р. зворушила його ще одна трагічна подія: невдалий бунт льорда Ессекса і Шекспірового опікуна та приятеля льорда Соутемптона против королеви Єлисавети. Ессекса покарано смертю, Соутемптон був засуджений на досмертню тюрму. Оба льорди були близькі свояки, а Соутемптон щиро опікував ся Шекспіром; тож не диво, що наглий упадок тих двох могутніх мужів і цілої їх партії пригнобив його. В тім самім часі зазнав він ще одної прикрости — зради і ганебного кінця улюбленої ним жінки, про котру говорять його сонети писані в р. 1600—1601. Сей болющій досвід звучить у терпких словах Гамлета про жіноцтво і в його розмові в Офелією.

Вказують іще на деякі події, що певно були відомі Шекспірови і могли мати вплив на концепцію його драми. І так у сім'ї льорда Ессекса

в часах, коли Шекспір молодим парубком жив іще у Стратфордї, була голосна в тім часї трагедия. Говорили, що граф Лейсестер отроїв старого льорда Ессекса і зараз потім оженив ся з його вдовою. Друга анальоґічна трагедия скоїлась у Шотляндї, де льорд Дарнлей, муж королеви Марїї Стюарт, в 1565 р. був убитий любовником королеви Босуелем, що зараз потім узяв з нею шлюб. Майже напевно можна догадувати ся, що Шекспір із оповідань про сю подію взяв контраст уродливого, пишного і благородного короля Гамлета і поганого та безхарактерного його брата і вбійці; Дарнлей справді був незвичайно вродливий, а Босуель поганий, хитрий і безхарактерний. І Дарнлея вбито так само у сні, як Гамлетового батька. Ще одну подію віднайшли новїйші дослідн, що полишила деякі слїди в композиції Гамлета. В р. 1600 був шотляндський король Джемс, син Марїї Стюарт, загрожений ось якою пригодою. Олександр Ротвен, граф (laird) Гаурі, запросив короля до себе в гостину. Ротвенів батько був 1582 р. як бунтівник засуджений Джемсом на смерть, його добра були сконфісковані в часї, коли сам Ротвен пробував у Франції і здобув собі там велику славу штукаю фехтунку і иньшими лицарськими здібностями. Коли король 1600 р. загостив до його замка, Ротвен запровадив його до віддаленої салї, заявив йому, що хоче помстити ся за свого батька і захопив його за горло. Та королеви вдало ся кликнути ратунку, двораки прибїгли і вбили Ротвена. Сестра Ротвенова, Енні-Мері Дугляс, жила при королївськїм дворі і була чутка, що Джемс кохав ся в нїй. На відомість про смерть брата вона збожеволїла і вмерла по кількох тижнях. Отже дехто в критиків догадуєть ся, що Ротвен був прототипом Ляерта, на що вказує навіть близькість назв

Laird — Laertes, а Енні-Мері прототипом Офелії. Додаймо в кінці, що деякі деталі про Данію мусів Шекспір чути від англійських акторів, що гостювали в Данії 1585 і 1596 р. До тих деталей належить перенесене місце подій із Ютландії до Ельзінора, данські назви Розенкранц і Гільденштерн (у вид. 1603 вони написані Rosencraft і Gilderstone, у вид. 1604 Rosencrans і Guyldensterne, у вид. 1623 Rosincrane і Guildensterne), данське ім'я королеви Гертруди замість давньої Герути. Так само з оповідань акторів узяв він певно відомість про п'янство Данців і про звичай — покривати кожний королівський тост гарматними вистрілами. Та треба сказати, що користуючи ся такими принагідними відомостями Шекспір зовсім не дорожив ними і відступав від своїх жерел, де йому захотіло ся. Він переніс місце подій із Ютландії до Ельзінора, із ІХ чи Х віку в свій власний, велів Гамлетови вчити ся у Віттенберському університеті, велить Данцям стріляти з гармат, дав данському королеви і декому в його двораків італіянські назви (Клявдіо, Гораціо, Бернардо, Марцельльо, Райнальдо), — одним словом Гамлет є чим собі хоче, але не історичною трагедією з данської минувшини. Всі оті книжкові та історичні ремінісценції були для автора мов купа хворосту, з котрої тільки геній може зробити огнище, що горить і світить віки-віками. До всіх тих фактів, натяків, ремінісценцій треба було ще чогось — найважнішого, щоб із них міг повстати „Гамлет“ — треба було портрета власної душі поетової, портрета геніяльної людини, що вдаючи безумного, під маскою безумства тим яркїше виявляє свою геніяльність. „Що не вдало ся жадному иньшому поетови, те вдало ся тут Шекспірови“ — справедливо каже Брандес (op. cit. 512).

Коло 1601 р. Шекспір справді був у такій настрою, який потрясає нашу душу в його Гамлеті. Йому вмер батько; його протектор лорд Соутемптон був у тюрмі; його улюблена вбила його в його близьким приятелем; він був свідком бунтів і катастроф, що могли в чутливій душі викликати вражіння, буцім то „світ виходить із уторів“. А надто якеж було його особисте положення? Він чув у собі силу і здібність, чув той огонь іскриливої натури, що повинен палати на вершинах людськості, а тимчасом він був актором, становище в тих часах рівнорядне з цирковим кльовном. І коли доси гіркість сего становища осолоджували йому особисті зносини з такими освіченими і високопоставленими людьми, як лорд Соутемптон, лорд Пемброк і його улюблена Мері Фіттон, то тепер усе те нараз порвало ся. В першій хвилі він не знаходив слів, плакав, упокоряв ся (в сонетах), але швидко він почув свою силу, його біль вибухнув гіркою іронією і устами Гамлета він висловив свої власні досвідки та розчарованя. Варто вважати, що прим. у славнім монологу „Чи бути чи не бути“ поет майже цілком забуває, що се говорить принц; слова виходять немов із уст підданого, що мусів „весь вік терпіти муки

І насміхи, гнет сильних і знущаня
Горлині, біль одіпхнутого серця,
Загайливість закону, підлість суддів
І ту зневагу, що заслуга мовчки
Приймає од нікчемних“. (стор. 72).

Відразу ясно, що се не Гамлетові слова, не вплив драматичної ситуації, а стогін власного серця поета.

„Гамлет“ є не тільки найбільш особистою, але також найбільше філософічною драмою Шекспіра. Герой трагедії — мислитель, а події трагедії

попихають його думку до розбирания найважніших, найтяжших питань про ціль істнованя, про вартість життя, про природу етичних понять і соціяльного ладу. Деякі думки висловлені в тій трагедії навели деяких критиків на здогад, чи не був Шекспір знайомий з писаннями італіянського філософа Джордана Бруно, котрий, як звісно, якийсь час пробував у Англії. Але біограф Бруно, Брунгофер*) на основі докладних студій показав, що вплив Бруно у Англії загалом був дуже малий навіть на тих, що видали ся з ним особисто. Бруно пробував у Англії в рр. 1583—85, значить в пору, коли Шекспір ще не був у Лондоні. Чи Шекспір читав Брунові італіянські твори, сего не знаємо. Ті-ж філософічні погляди, які є в „Гамлеті“, виясняють ся добре і без гіпотези про вплив Бруна, головню впливом французького філософа Монтеня, в котрого „Essay“ є дещо майже дословно в Гамлетових репліках. Ті „Essay“ міг Шекспір читати по французьки, або й по англійськи, бо їх переклав ще 1595 р. на англійську мову Фльоріо, що був так само зближений до двора графа Соутемптона, як і Шекспір. В тій книзі знайдемо паралелю до Гамлетових слів про „згромаджене політичних червяків на трупі Польонія“ (стор. 109): „Маленькі воші вистарчають, щоб зневолити Суллю до вложеня диктатури. Серце і тіло великого цїсаря, тріумфатора, се сїдане для дрібного червяка“. Гамлетові слова, що ніщо само в собі не є ні зле ні добре, а тільки наша думка робить його сяким чи таким (56) знаходять ся також у Монтеня: „Те, що ми називаємо лихом або терпінєм, само

*) Brunnhofer, Giordano Brunos Weltanschauung und Verhängniss.

XVII

собою не є ані лихо ані терпінє; тільки уява дає йому сю прикмету". (Brandes, op. cit. 500—502).

Отсе були головні елементи, в яких зложила ся та чудова цілість, що її критики справедливо називають „першою філософічною драмою новітніх часів, де уперве виступає типовий новочасний чоловік в глибоко відчутую суперечкою між ідеалом і дійсним окруженєм, між силами і завданєм, в цілою внутрішньою ріжпородністю вдачі, дотепний без веселости, жорстокий і ніжний, в вічним відкладуванєм діла і в шаленою нетерплячкою.“ (Brandes, op. cit. 527).

Шекспірів „Гамлет“ був готовий коло половини 1602 р. В книгарськїм реєстрі записано під д. 26 липця 1602: „A booke called „the Revenge of Hamlet Prince (of) Danemarke“, as yt was latelie acted by the Lord Chamberleyne his servantes“, то б то „книга названа „пїмста Гамлета принца Данського“, що була недавно виставлена слугами льорда Підкоморїя“. Льорд Підкоморїй Англії мав привїлей удержувати театр і власпе під його фірмою грала та трупа (під дирекцією Борбеджа), до котрої належав і Шекспір. Та книжка вийшла аж 1603 р. Се було без сумнїву неправне виданє, владженє або після стенографїчних записок зроблених в часї представлєня, або після роль викуплених у акторів, а нарештї може в части після старшого Гамлета. В усякїм разї се виданє, лишаючи на боцї незлїчимї помилки та недоладности, ріжнить ся дуже значно від півнїйших, так що можна його вважати першим начерком, котрий Шекспір переробив потому дуже значно. Друге, далеко поправнїйше, хоч також без відома Шекспіра опублікованє виданє вийшло 1604 р. і було без значнїйших змін повторенє в збірному виданю

всіх Шекспірових творів, владженому по його смерті 1623 р.

III. Українські переклади „Гамлета“. Отсей переклад, що тут подаємо до рук громадї, є вже третя проба перекладу Шекспірової трагедії на нашу мову. Перша проба зроблена була ще 1865 р. Павліном Сьвенціцким, звісним у нас під псевдонімом Павло Свій. Се був Поляк, родом із України, талановитий польський поет, не без заслуги й у нашому письменстві. В числах 3—5, 7—9 „Ниви“ він надрукував перший акт свого перекладу „Гамлета, данського королевича“. П. Свій заявляє в передмові, „що бачить недостаточність своєї праці“ і додає, що його „переклад учинений був прозою, бо йому хотілось вірно віддати мисль перетвору, та за радою деяких він зложив його у вірш — не поетичний, за то найбільше зближений до оригіналу“. Вірш П. Свого в тім перекладі справді такий непоетичний, що проза була б ліпша: нема в тім віршу ані ритму, ані поезії; П. Свій по просту лічить сляби тай то не все. Ось примір із першої сцени першого акту:

Встріхнувсь як преступник на голос апелю
страшенно. Чував я, що півень, той
трубач ранок ознамующий, своїм
чутним острашним голосом пробуджає
бога дня і на цей знак кожний дух,
чи він на землі блукаєть ся, в воді,
вогні чи повітру — вертаєть звідки
вийшов; а що це правда, переконаю
тому то, що ми тут самі бачили.

Судячи з деяких язикових слідів (апелъ, Норвегчик, збаданя, на виживні своєї потугі) і з отсеї

польської ритміки, П. Свій перекладав свого Гамлета з польського оригіналу. Переклад, видно, не подобався і на першій акті публіковане урвалося.

Другий, сим разом повний переклад Гамлета вийшов 1882 р. в Києві і був доконаний талановитим поетом М. П. Старицьким.

В передмові до свого перекладу д. Старицький пише (по російськи): „Я поклав собі метою в перекладі не відступати ні на йоту від первотвору, в душевними тремтінням вдаючи ся в боротьбу з найхудожнішим твором найвишого генія, зберігаючи в повні навіть зверхню його форму, тоб то і прозу і білі і римовані вірші і навіть розміри“ (стор. II). Далі автор передмови запевняє, що він кілька разів переробляв і провірював свій переклад, студював Шекспіра не тільки в оригіналі (в двох кращих виданнях), але також у кращих перекладах (стор. III). На жаль, переклад не дає того, чого можна б було надіятися по таких приготуваннях. Переклад д. Старицького, беручи загалом, дуже свободний. Зовсім на перекір своїй виразній обіцянці він змінив розмір віршовий у цілій драмі і замість англійського драматичного blank-verse (пятистопного ямба) заведів розмір сербської юнацької пісні, що зовсім не надається до драми. Де є римовані вірші у Шекспіра (при кінці деяких монологів), там їх у Старицького нема і загалом про дословність перекладу навіть у прозових частях нема що й говорити. Се зрештою не є така велика біда, тим більше, що повна дословність тут нераз по просту неможлива, коли переклад має передати не тільки слова, а й думку первотвору. Вайжнійше те, що переклад, при яким у передмові заявлено, що „ані на йоту не відбігає від первотвору“, вийшов майже на цілу тре-

тину довший від того первотвору. І так прим. розмова Гамлета в духом (Акт I, сц. 5) має в англійським оригіналі 109 віршів, у Старицького 138; Гамлетів монолог при кінці другого акту у Шекспіра 60, у Старицького 78 віршів і т. д. В загалі треба сказати, що д. Старицький поводив ся в англійським текстом занадто свобідно. Та про те треба признати, що його переклад читаєть ся гладко і виявляє працю не абиякого майстра української мови. Скільки пригадую собі, російська критика, мало тямуча а то й кермована злою волею, кинулась була на д. Старицького за сей переклад, закидаючи йому Бог зна яке коване слів. Перечитуючи тепер його переклад ми переконуємо ся, що ті закиди були в найбільшій часті неоправдані і що багато слів, котрі в 1882 р., а надто ще Росіянам, могли видати ся неольоїзмами, okazали ся щиро народніми і здобули собі від тоді право горожанства в нашій літературі.

Що переклад, який ось тут подаємо до рук громадї, зовсім у иньшій мірі підходить під вимоги критики і дає зрозуміти та відчутти красоту первотвору, за се порукою є вже само імя П. А. Куліша. Куліш — перворядна звізда в нашому письменстві, великий знавець нашої народньої мови, а при тім добрий знавець язиків та літератур європейських народів. Він узяв ся перекладати Шекспіра не для проби, а певний свого панования над рідною мовою. Вимоги докладности і вірности оригіналови він розумів далеко не так, як д. Старицький і дав нам переклад, в яким можемо без сорома показати ся в концертї європейських перекладачів великого Британця. Держачи ся оригіналу далеко докладнійше, ніж його попередники, Куліш уміє при тім надати своїому перекладови

свій індивідуальний кольорит, щось таке, що дозволяє відразу пізнати в ній працю Куліша, а не жадного иньшого українського поета. Є якийсь своєрідний тихий патос, якийсь розмірений широкий подих у власних творах і в перекладах сего автора, щось мов широкі, могутні рухи великого корабля на великій ріці. Може би перекладачеві Шекспіра треба бистрійших та звиннійших рухів, більше ріжнородного ритму. Та вже те одно, що Куліш своїм перекладом відкриває перед нами широкі перспективи, куди може дійти наша мова своїм богацтвом, своєю мельодійністю та ріжнородністю свого ритму, — вже те величезна його заслуга.

Признаючи в повні сю заслугу я про те мушу сказати, що й Кулішів переклад ще далеко не ідеальний, не те, до чого вже тепер була би здібна наша мова. Певна річ, усякий, хто від тепер у нас захоче брати ся до праці над перекладанем Шекспіра, буде мав стежку протерту Кулішем, масу зворотів укованих ним, масу слів і фігур уведених у наш літературний скарб. Та про те я не сумніваю ся, що новий перекладач буде міг держати ся первотвору ще докладнійше, перекладати вірш за віршем, не розбиваючи одного на два або хоч на півтора, як се не раз трапляє ся і Кулішеви. Правда, Шекспірове язикове богацтво і незрівнана прецизнія англійської мови роблять не раз зовсім неможливим навіть для німецького перекладача — не кажучи вже про французького або словянського — вбгати один його вірш у один свій. На скільки ближше підійшов тут Куліш до оригіналу супроти Старицького, покажуть два-три приміри. І так перший Гамлетів монолог (у нас стор. 16) має в оригіналі 31, у Куліша 35, у Старицького 44 рядки; розмова Гамлета в духом (стор. 33—36)

має в англійській текстї 109, у Куліша 122, у Старицького 138 рядків; славний Гамлетів монолог „Чи бути чи не бути“ (стор. 71—72) має в англ. 60, у Куліша 65, у Старицького 78 рядків. А при тім о скількож ближший Куліш до віддання всіх тонкостей первотвору, котрі Старицький дуже часто виступає своїми, не-Шекспірівськими фігурами! Є і у Куліша перекладено дещо невірною; де які такі місця зазначені у нас у потках, де подано дословний виклад тексту. Але таких місць так мало, а супроти обставини, що сам текст Шекспіра неусталений і виглядає ріжно в різних виданнях, вони такі маловажні, що в загалі сей переклад можна назвати вірнішим оригіналові, ніж приміром звисні мені польські, а декуди навіть ніж німецькі переклади Шлегеля та Дінгельштета. Французького перекладу Віктора Гюґо сина я не мав під рукою; та вже се одно, що він увесь — прозовий, чинить його не придатним до порівняння з віршованим перекладом.

Передаючи громадї отсей переклад, при котрому моя редакторська робота обмежила ся на провірці українського тексту з англійським, на доданю деяких пояснень при кінці і отсеї передмови, я просив би перед читанем справити отсі помилки, що на жаль лишили ся не вважаючи на потрібну коректуру.

Стор.	14	ряд	7	з	гори	зам.	Королиця	має	бути	Королева.
„	35	„	4	„	„	„	Украдено	і	жите	має
							бути:	Украдено	й	жите.
„	43	„	2	з	низу	„	згодить	ся	в	гобою
							має	бути:	згодить	ся
							з	тобою.		

Стор. 47 ряд 7—6 в низу зам.

Розказував. Я певна до них на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він горнув ся більше

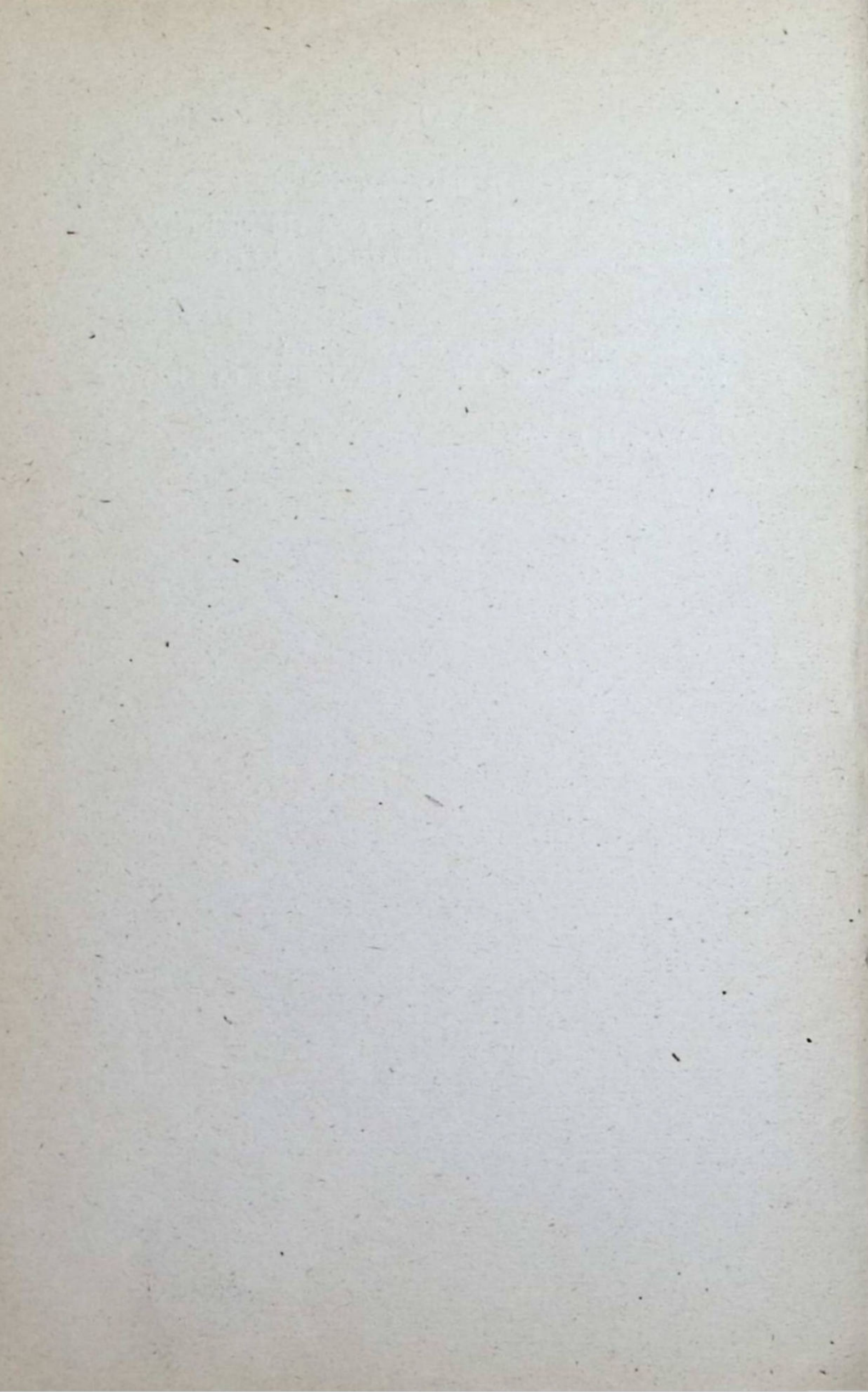
має бути:

Розказував. Я певна, на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він до них горнув ся більше.

Львів 15/X. 1899.

Ів. Франко.

ГАМЛЕТ
ПРИНЦ ДАНСЪКІЙ.

DRAMATIS PERSONAE.

Клявдій, король Данський.
Гамлет, син прежнього і
небіж теперішнього ко-
роля.
Польоній, генеральний
світличник.
Ляерт, його син.
Гораціо, друг Гамлетів.
Вольтіманд }
Розенкранц } царедворці.
Гільденштерн }
Озрік, царедворець.
Інший царедворець.
Піп.

Марцель }
Бернардо } отамани.
Франціско, воїн.
Актори.
Два клоуни. Могильники.
Фортінбрас, принц Нор-
везький.
Капітан. Посли.
Англійські послы.
Рейнальдо, слуга Польоніїв.
Гертруда, королева Данська,
мати Гамлетова.
Офелія, дочка Польонієва.

Пани, панії, отамани, воїни, матроси, посланці
і прибічники.

Дух Гамлетового отця.

Сцена — Ельзінор.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Ельзінор. Плятформа перед замком.

Франціско на своїй чаті. Ввіходить до нього Бернардо.

Бернардо.

Хто тут?

Франціско.

Ні, відкажи мені. Стій! гасло!

Бернардо.

„Вік довгий королеві“.

Франціско.

Се Бернардо?

Бернардо.

Він.

Франціско.

Ти приходиш на свій час старанно.

Бернардо.

Ось тільки що ударило дванацять.

Іди, Франціску, спати.

Франціско.

От спасибі

За переміну! Холодно страшенно

І якось на душі не добре.

Бернардо.

А чатувалось тихо?

Франціско.

Навіть миша

Не шелеснула.

Бернардо.

Добре, на добраніч.

Коли Горація з Марцелльом стрінеш,
Товаришів моєї чати,

То попроси їх поспішити.

Виходять Горацій та Марцель.

Франціско.

Здасть ся, се вони. Стій, го! А хто ви?

Гораціо.

Землі сієї друзі.

Марцель.

І Данчане.

Франціско.

Добраніч вам.

Марцель.

Бувай здоров, друже.

А хто тебе перемінив?

Франціско.

Бернардо.

Добраніч вам. (Франціско виходить)

Марцель.

Бернардо, го!

Бернардо.

Я тут.

Чи тут Гораціо?

Гораціо.

Та є частина.

Бернардо.

Здоров, Гораціо! Здоров, Марцелльо!

Гораціо.

Ну, що? Те знов являлось сеї ночі?

Бернардо.

Не бачив я нічого.

Марцель.

Горацій каже, що се наша мрія,
І не дає ніякої нам віри
Що до сїї страшної дивовижї,
Яку ми бачили аж двійчі. Тим-то
Я ублагав його укупі з нами
Початувати пильно сеї ночі,
Щоб, як мара знов прийде, він би наші
Посьвідчив очі, тай озвався до неї.

Гораціо.

Ге, ге! не явить ся воно.

Бернардо.

Сідай лиш,

І дай нам ще раз на твій слух ударить,
Що так стоїть против оповідання
Про те, що ми вбачали аж дві ночі.

Гораціо.

Ну, сядьмо та послухаймо Бернарда,
Що він про се розкаже.

Бернардо.

Вчора пізно

В ночі, як он та зірка на заході,
Від полюса в дорозі, осьвітила
Там небо, де вона горить тепера,
Я із Марцелльом, — час тоді пробило —

Марцель.

Цить! годі! глянь, се знов воно надходить.

(Увіходить Дух.)

Бернардо.

В тім образі, як наш король покійний.

Марцель.

Гораціо, ти вчений: обізвись до нього.

Бернардо.

Хиба ж воно на короля не схоже?

Вважай, Гораціо.

Гораціо.

О, як найбільше!
Воно мене страхом і дивом тóмить.

Бернардо.

Годилось-би заговорить до нього.

Марцель.

Спитай його, Гораціо.

Гораціо.

О, хто ти,
Що узурпуєш сим північним часом,
А з ним і видом гарним войовничим,
В котрім колись поважно виступало
Похованої Данії величчє?
Промов, тебе я заклинаю небом!

Марцель.

Образилось.

Бернардо.

Дивись! іде повагом геть.

Гораціо.

Стій, говори! промов, я заклинаю,
Промов! (Дух відходить.)

Марцель.

Пійшло, не хоче відказати.

Бернардо.

Ну, що, Гораціо? тремтиш, поблїд?
Хиба ж се щось не більше мрії?
Що ти про се гадаєш?

Гораціо.

Як перед Богом, не поняв би віри
Без осязнього й вірного свідощтва
Моїх очей.

Марцель.

На короля не схожий?

Гораціо.

Так як ти сам на себе.

Така як раз була на нїм і зброя,

Як воював він гордого Норвеґа.
Так він насунив брови раз, метнувши
На лід Ляха в гнівному розговорі.
Се дивно.

Марцель.

Так двійчі й перше, в мёртву сю годину,
Як раз у сю, воїнською ходою
Пройшов він мимо нашої сторожі.

Гораціо.

Що саме думати про се, не знаю;
Міркуючи ж загально, се віщує
Якусь негоду в нашім государстві.

Марцель.

Сідаймо, і скажи мені, хто знає,
Чого се пильне, строге чатування
Що-ночи так землян підданих томить?
І на що день у день така робота
Коло лиття гармат мідяних? На що
Купують у сусід військову зброю?
Про що так силують приморських тесель,
Що вже вони не знають і неділі?
Чого ся по́том скроплена поспішність
Зробила день і ніч рабами праці?
Хто-б міг се все мені розтовкувати?

Гораціо.

Я розтовкую се. По крайній мірі
Так шепче поголо́ска. Наш покійний
Король, чий образ нам отсе являв ся,
Був, як ви знаєте, од Фортінбраса
Покликан битись в одноборнім герці.
Тогó на се гординя підштрикнула.
В бою наш Гамлет, наш король хоробрий,
(Так славили його на нашій половині
Вселенної, яку ми досі знаєм)
Вбив Фортінбраса, і по договору,
Печаттю ствердженому і законом

Геральдики, з своєю жизнью втратив
Всі дѣржави свої на переважця.
Так само по тій рѣднї-договору
І наш король против тих зѣмель рївно
Одчаював потомству Фортїнбраса,
Колиб той переважцем вийшов з бою,
Як по прописаним там артикулам
Його держава Гамлетовї впала.
Тепер, добродїю, син Фортїнбраса,
Сповнившись необачної одваги,
То там, то сям на берегах Норвезьких
Позатягав гультѣїв беззаконних,
Готових за шматок насушний хлїба
На всяке дїло, де почують здобич.
А се (як нашому здаєть ся вряду)
Не иньше що, як лиш одвоювати
Отецьку втрату. От я і вважаю,
Що се ж то й є причина головнїйша
І нашого готовлення до бою,
І чатування нашого, і спїху,
І колоту-трївоги по вкраїнї.

Бернардо.

Я думаю, се так і єсть, не иньше.
Воно й виходить, що сей віщий образ
У зброї ходить через наші чати,
На короля так схожий, на причину
Вїйни, що вже була і що знов буде.

Гораціо.

Се порошина, щоб слїпити око
Умў. В високїм і преславнїм Римї,
Перед тим, як упав потужний Цезарь,
Порожнїми могили зоставались,
І в саванах мерцї вищали, ходя
По римських улицях¹). Тодї вбачали
Хвостатї зорї і крївавї роси,
Знаки бїди на сонцї, а вогке сьвїтило,

Що порядкує у Нептуна в царстві,
Боліло в помраці, мов у день Суду.
Такі ж предтечі горя й бідування,
Звичайні віщуни гіркої долі
І пророки тяжкої катастрофи,
І небо і земля являли разом
У нашому підсоню і в народі.

(Вертаєть ся Дух.)

Та цить! дивись! он знов воно надходить.

Я зупиню, хоть би мене й згубило.

Стій, привиде! Коли у тебе

Є звук який, чи уживаєш голос,

Промов до мене!

Коли можливо добре що зробити

Тобі на пільгу, а мені в спасенне,

Промов до мене!

Коли ти знаєш долю твого краю

І одвернути предвіщанням можеш,

О, говори!

Або коли в земній утробі в тебе

Закопан скарб, награвлений за життя

(За се ви, духи, кажуть люде, часто

Тиняєтесь померші), признавай ся!

Стій, говори! (співає пісень).

Спини його, Марцелле!

Марцель.

Чи вдарити його сим партизаном?

Гораціо.

Бий, як не спинить ся.

Бернардо.

Ось, ось він де!

Гораціо.

Ось, ось воно!

Марцель.

Ге, зникло. Не гаразд ми

Зробили, що воно таке величне,
А ми з ним силоміць себе явили.
Воно ж бо — що той воздух: не пораниш,
І наші марні вдари — зла наруга.

Б е р н а р д о.

Хотіло говорить, аж півень крикнув.

Г о р а ц і о.

І затрусило ся тоді, як грішник
Від призову страшного. Чув не раз я,
Що півень, сей трубайло ранній, будить
Дневного бога, і по його гаслу
Дух неприкаянний, що блудить в морі,
Чи то в огні, в землі або в повітрі,
Втікає до свого притулку; правду ж
Нам запевняє те, що ми вбачали.

М а р ц е л ь.

Воно від півньового крику зникло.
Розказують, що як надходить сьвято,
Котрим ми Спасове рожденне славим,
Дак досьвітчаний птах всю ніч співає,
І вже тоді, мовляли, ані духа!
Блукати вже ніякий дух не може.
Здорові на людей ті ночі, і планети
Не шкодять їм ані якії чари,
Ані відьмі тоді не мають сили:
Таке сьвяте та благодатне время²).

Г о р а ц і о.

Так чув і я, і йому по троха віри.
Та гляньте, ранок у червоній ризі
Йде по росі з високого узгірря
На сході сонця. Годі чатувати.
І от що я пораю вам: давайте,
Сповістимо ми Гамлета негайно
Про те, що бачили сїєї ночі.
Клянусь бо жизнью, що сей дух мовчущий
Мовчав із нами, а з ним заговорить.

Чи згода, щоб йому все розказати,
Як се велить і довг наш і прихильність?

Марцель.

Гаразд; нехай так буде, і я знаю,
Де нам знайти його найлучше в ранці. (Виходять)

Сцена друга.

Там же. Государня сьвітлиця.

Входять король, королева, Гамлет, Польоній, Лнерт, Воль-
тіманд, Корвелій, пани та прибічники.

Король.

Хоть ще зелена, сьвіжа пам'ять наша
Про Гамлета, нам дорогого брата;
Хоть слід би ще нам сумувати серцем,
І щоб все наше царство представляло
Одно чоло насупленої туги:
Та розум так з природою боров ся,
Що ми сумуємо премудрим сумом
І думаем про нього, та й про себе.
Тим і сестру, а нині королеву,
Товаришку правительної влади
В цьому воїнственному государстві,
Ми нарекли супругою своєю, —
Дарма, що наша радість не весела,
Дарма, що одним оком сьміємо ся,
А другим плачем, — що на похороні
Ликуємо, а на весіллі тужим,
І рівноважимо розкоші з горем.
Не йшли ми тут і проти вас у ваших
Премудрих радах, що зійшлись свобідно
З усім цім ділом. Дякуєм за все вам.
Тепер же знайте, що син Фортінбраса,
Подумавши про наші сили злегка,
Або ж і так, що государство наше,
За смертю нашого коханця брата

Роз'їхалось і вийшло із уторів,
Надув ся мріями про власну користь,
І вже своїм посольством нас турбує,
Щоб ми йому ті дёржави вернули,
Що законно втеряв його отець,
А що здобув наш войовничий брат.
Се вам про нього. А про себе скажем
Та й про се схбдище у раду от що.
Ми написали до царя Норвега,
До дядька молодого Фортінбраса.
Нездужає він і не злазить з ліжка,
То ледві й чує про небожів задум.
Нехай зупинить дальше затяганне:
Бо й попис у полкі, вербунок, муштри,
Все чинить ся серед його підданих.
І ми вас двох, Корнеле й Вольтіманде,
Шлемо з вітаннем нашим до Норвега,
І даймо вам стілько уповаги
В переговорах з королем Норвезьким,
Як в сій інструкції стоїть, не більше.
Прощайте! Поспіх ваш нехай сьвідчить
Про вашу щирість.

Корнелій і Вольтіманд.

В цім, як і у всьому

Покажемо її.

Король.

Не сумніваюсь.

Від серця говорю ще раз: прощайте!...

(Вольтіманд і Корнелій виходять).

Тепер, Ляерте, що нового в тебе?
Хотів еси чогось у нас просити?
Коли що Дану скажеш із розсудком,
То голосу даремно не потратиш.
Чого б ти попросив такого в мене,
Що б я не предложив тобі без просьби?
Не так прихильна голова до серця,

Не так послужлива рука до рота,
Як Данський трон отцю твоїму, Ляерте.
Чого ти хочеш?

Ляерт.

Мій грізний королю,
Дозволь мені у Францію вернутись.
Звідтіль я волею прибув до Дана,
Явити довг мій при коронуванні;
Тепер же щиро в тім признатись мушу,
Що, скоро довг явив, мої жадання
І мислі знов мене до Франції тягнуть
І молять: відпусти мене, королю.

Король.

А від отця ти маєш дозвіл? Що ти,
Польоніє, нам скажеш?

Польоній.

Невідступно,
Мій царю, він просив мене, і дав я
Свій дозвіл нехотя і запечатав
Трудною згодою його бажання.
Дозволь йому вже їхати, благаю.

Король.

Користуй ся, Ляерте, гарним часом.
Тепер він твій: роби все до вподоби. —
А ти, кузине Гамлете і сину...

Гамлет (сам до себе)

Більш трошки від кузина, менш від сина.

Король.

Чого се на тобі все хмари виснуть?

Гамлет.

Ні, царю, я аж надто вже на сонці.

Королева.

Мій добрий Гамлете, покинь сей колір
Нічний, та подиви ся дружнім оком
На Дана. Годі вже тобі шукати
Понуреними віями у прасі

Твого отця з високою душею!
Ти знаєш сам, се наша спільня доля:
Все, що живе, колись умерти мусить,
Через природу перейти у вічність.

Г а м л е т.

Так, королево, се всім спільня доля
К о р о л и ц я.

А коли так, чого ж вона здаєть ся
Тобі такою дивною?

Г а м л е т.

Здаєть ся?

Ні, королево, так воно і справді.
Не знаю я „здаєть ся“. Ні та чорна
Кирея, добра нене, ні звичайна
Торжественна, вся чорная одежа,
Ні вітрогонне та важке зітханне,
Ні многоводна під очима річка,
Ні вираз на лиці тяжкого горя
З усіми формами його й показом,
Ніщо мене не виявить правдиво.
Се справді є „здаєть ся“: бо се дійства,
Котрі людина може й відіграти.
У мене ж в серці більше від показу,
Се ж тільки барва і прикраса горя.

К о р о л ь.

Се гарно, Гамлете, в тобі й похвально,
Що платиш батькові довгі печалі;
Та мусиш пам'ятати, що й отець твій
Втер'яв отця, а втер'яний отець той
Втер'яв свого отця; і хто зостав ся,
Той мусить — так велить дитячий довг —
Носить жалобу до якогось часу.
Журити ся ж упертою журбою,
Се буде супротивна нечестивість.
Се не муз'яка печаль: вона являє
Законам божим непокірну волю,

Непевне серце, розум нетерплячий,
Розсудок простоватий і невчений.
Коли ми знаєм, що се мусить бути,
Що се звичайна річ і з самих простих,
Чого ж нам в опорі своїм безпутнім
До серця се приймати? Фі! І Богу
Воно противне й розуму людськóму.
Звичайна тема в нього — смерть отця, та й досі
І він, від першого мерця та й досі
Кричав: „Се мусить бути“. Ми благаєм
Тебе, вдар об-землю сим марним горем,
І помишляй, як про отця, про мене.
Нехай світ знає, що ти в нас найблизший
До нашого престолу, і що я до тебе
З такою ж благородною любов'ю
Прихилен, як отець що найніжнійший
До сина рідного. А що до пляну
Твого — вернутись в Віттенберську школу³),
То він противен нашому бажанню,
І ми тебе благаємо лишитись
Тут на веселість нам і на одраду,
Як перший царедворець, брат і син наш.

Королева.

Нехай бо, Гамлете, не будуть марні
Прохання матери. Зроби нам ласку,
Зостань ся; не вертайсь до Віттенберга.

Гамлет.

Коритимусь, Мадам, вам, скільки сили.

Король.

Ну, се відказ і любий і пристойний.
Будь в Данії, як ми. Мадам, ходімо.
Ся Гамтєтова мила й вільна згода
Сьмієть ся мойму серцю. Тим веселий
Віват, який сьогодні Дан не вип'є,
З'ясує ломовá гармата хмарам,

І небо на царській тост відгукнеть ся,
Пeregримівши грім земній. Ходімо.

(Труби. Король, королева, пани, Польоній, Ляерт etc.
виходять.)

Г а м л е т.

О, о! колиб міцне се тіло, надто
Міцне, розтало і взялось водою,
А вічний не постановив закону
Против самоубійства! Боже! Боже!
Яким важким, черствим, пустим і марним
Мені здаєть ся все житте на сьвітї!
Гидую ним! О, тьфу! Се сад пустий,
Де хопта сходить, де гидкий бур'ян
Усе глушить. Бач, до чого дійшло ся!
Два тільки місяці, як переставивсь,
Нї, й двох нема!... Король такий прекрасний...
Був до сього, як Гелїос до Фавна⁴).
Любив мою паньматку так сердечно,
Що й вітеркам небесним не дозволив
Дуть надто міцно на її обличє.
О небо й земле! се я мушу споминати?
Та і вона ж до нього так горнулась,
Немов її охота виростала
Через те, що її задовольняло.
І ось за місяць... Нї, про се не думай!...
О слабосте! імя твоє — жіноцтво.
Короткий місяць, ще і черевичків
Тих не зносила, що отця бідаху
Проводила в сльозах, мов та Ніоба⁵).
Чого ж вона, вона, не иньша (Боже!
І безрозумний зьвір журился б довше)
Жоною мойму дядї стала, брату
Мого отця, що на його він схожий,
Як я на Геркулєса? Через місяць,
Перш ніж від соли сліз її олживих
Красніти пухлі вії перестали,

Вона вже замужем. О скверний спіху!
Хапатись так на кровозмішне ложе!
Не єсть воно й не може бути добрим...
Та розірви ся, серце: мушу вмовкнуть.

(Входять Гораціо, Бернардо та Марцель.)

Г о р а ц і о.

Витаємо вас, принце!

Г а м л е т.

Рад вас бачить.

Горацій, або я себе вже забуваю.

Г о р а ц і о.

Він, милостивий пане, ваш покірний
Слуга.

Г а м л е т.

Добродію... мій добрий друже!
Імям сим поміняймо ся з тобою.
Що ж се, Гораціо, із Віттенберга
Тебе сюди?... А се чи не Марцелльо?

М а р ц е л ь.

Мій добрий пане...

Г а м л е т.

Рад бачити тебе. Витаю, пане. —
Ну, як же справді се ти з Віттенберга?

Г о р а ц і о.

Та через лінощі, мій добрий принце.

Г а м л е т.

Сього я не схотів би чути, друже,
Й од ворога твогб; а ти не зробиш
Такого вуху мойому насильства,
Щоб вірило твойму оповіданню
Против тебе самого. Знаю добре,
Що ти не леґа. Тільки, що ти робиш
Тут в Ельзинорі? Поки 'д нас од'їдеш,
Ми навчимо тебе до 'станку пити.

Гамлет.

Гораціо.

Прибув я, принце мій, на похорони
Твого отця.

Гамлет.

Прошу тебе, не сьмій ся,
Товаришу студенте! Ти приїхав
Дивитись на весілле панїматки.

Гораціо.

Се правда, що воно настигло хутко.

Гамлет.

Ощадність, мій Гораціо, ощадність!
Печене та варене поминальне
Згодилось їм на бенкети весільні.
Раднїйший був би я в раю зустріти
Найгіршого мого врага, ніж бачить
Сей день, Гораціо. Отець мій...
Здаєть ся, бачу я отця.

Гораціо.

О, де, мій пане?

Гамлет.

В очах моєї думки, друже.

Гораціо.

Я бачив раз його. Король був пишний.

Гамлет.

Він муж був, і такий про все, у всьому,
Що рівного до віку не побачу.

Гораціо.

Мій принце, я його, здаєть ся, бачив
В ночі учора.

Гамлет.

Тя? Кого ти бачив?

Гораціо.

Мій принце, вашого отця я бачив.

Гамлет.

Як! короля, мого отця?

Г о р а ц і о.

Впиніте

Поки що ваше дивування, принце,
Та вислухайте, що я про се чудо
Вам розкажу, сьвідкуючись очима
Сих двох панів.

Г а м л е т.

Кажи на милость Божу!

Г о р а ц і о.

Дві ночі вже Марцелль та Бернардо,
Чатуючи свою звичайну чату,
Серед північно-мертвої пустині
Вбачали от-що. Мов отець ваш видом,
Од ніг до голови у повній зброї
Являєть ся їм, і величнім ходом
Іде повагом поуз них. Аж тричі
Пройшов він так у них перед очима,
Застиглими, здивованими страшно,
Не дальше як на власну патерицю,
Тим часом як вони перелякавшись
Стояли мов замерзлі, німували
І не пробовкнули йому ні слова.
Про тайну сю страшну мені признались,
І я на чаті трейтю ніч був з ними.
Так як вони мені передавали
І в тій годині й формі, слово в слово,
Приходить привид. Вашого отця
Я знав. Рука не більш на руку схожа.

Г а м л е т.

Деж сталось се?

Г о р а ц і о.

На тій платформі, принце,
Де чату ми держали.

Г а м л е т.

Ти говорив до нього?

Гораціо.

Так, мій принце,
Та відповіді не дождав ся. Тільки
Раз ніби голову зняло у гору
І двинуло якось, немов хотіло
Заговорити. Аж тут на все горло
Ураняшній закукурікав півень.
Воно метнулось геть від нас і зникло.

Гамлет.

Се дуже чудно.

Гораціо.

Тільки так по правді,
Як я живу, високочтимий принце.
І ми вважали за свій обов'язок
Про се вам сповістити.

Гамлет.

Так, так, панове, добре, та мене се
Турбує. Чи сю ніч ви знов на варті?

Усі.

Знов, принце.

Гамлет.

Взброений, мовляли ви?

Усі.

Узброений мій пане.

Гамлет.

Від тімя аж до п'яти?

Усі.

Від голови по п'яти, принце.

Гамлет.

То ви не бачили його обличчя?

Гораціо.

О! принце, бачили: забрало мав відкрити.

Гамлет.

Що ж? він дивив ся гнівно?

Гораціо.
Більше сумно,

Ніж гнівно.

Гамлет.
Чи блідий був, чи червоний?

Гораціо.
Блідий та й дуже.

Гамлет.
А на вас дивив ся?

Гораціо.
Дивив ся пильно.

Гамлет.
Я б хотів там бути.

Гораціо.
Воно б злякало вас.

Гамлет.
Се може бути,
О, може! Ну, і довго зоставалось?

Гораціо.
Не довш, як щоб злічить повагом сотню.

Марцель, Бернардо.
Ні, довше, довше.

Гораціо.
Не в той час, як його я бачив.

Гамлет.
А борода у нього сивувата?

Гораціо.
Така, як я її в живого бачив,
Чорнява під сріблом.

Гамлет.
Сієї ночі
Я буду чатувати. Може прийде
Воно ізнов.

Гораціо.
Ручаюсь вам, що прийде.

Г а м л е т.

Коли воно на себе прийме образ
Мого великого отця, я буду
До нього говорити, буду, буду,
Хоть би роззявило ся й само пекло
І крикнуло: мовчи! Прошу ж усіх вас,
Коли ви про се видмо ще мовчали,
Ховайте у своїм мовчанні й дальше.
Давайте йому розум, та не мову.
Я награджу вас за прихильність вашу.
Прощайте ж! Зійдемося на тій платформі
Між одинадцятим і первим боем.

У с і.

Чолом і служба наша, принце!

Г а м л е т.

Не служба, дружба, так як і від мене.
Прощайте! (Виходять Гораціо, Марцель і Бернардо.)

Дух отця мого у зброї!

Не все гаразд. Я чую щось паскудне.
Хотів би, щоб ся ніч настала хутко.
А поки що, душе моя, спокій ся!
Паскудні вчинки встануть, хоть всією
Понавертай їх у труні землею. (Виходить.)

Сцена трейтя.

Сьвітлиця в Польонієвім домі.

Ввіходять Ляерт і Офелія.

Л я е р т.

Усі клункі мої вже в кораблі.
Прощай же, сестро, та щоб ти не спала,
Давала чутку про себе, як вітер
Лагідний буде, а случай надежний.

О ф е л і я.

А ти хиба в мені не певен, брате?

Ляерт.

На Гамлетове ж марне залицяння
Дивись, як на увічливість, та й годі.
Се грає кров. Се весняна фіялка;
Вона зарання, тільки не статочна,
Вона приємна, та не довговічна.
Одна мінута пахощів, не більше.

Офелія.

Не більше справді?

Ляерт.

Далєбі не більше.

Бо не росте природа наша тільки
У мускулах, ні в роздвиганню тіла.
Як виростає храм, то виростає
У храмі й служба розума та духа.
Тепер тебе він може й щиро любить,
Тепер ніщо ледаче та лукаве
Ще не плямує чистих дум його —
Та мусиш ти боятись його сану.
Як принц, він волі власної не має,
Бо й сам підданий власного рождення.
Не може він, так як маленькі люде,
Про себе дбати: бо кого візьме,
Тій треба убезпечити все царство.
От тим-то й мусить він шукать подружжя
По голосу і згоді того тіла,
В котрім він голова. От тим-то, сестро,
Коли він каже, що тебе кохає,
Твій ум на стільки мусить няти віри,
На скільки сан його і становище
Йому дадуть зробити слово ділом.
А се єсть: як велить великий голос
Всіх Данів. Так ізваж же, сестро, втрату
Своєї чести, коли-б ти хилила
К його пісням чуйне аж надто вухо.
Або втерєш серце, або чистий

Твій скарб відкрити мусиш безупинним
Його жаданням. Бій ся, дорога
Моя Офеліє, держись далеко
Від закохання по за тим стріляннем,
Котрим погрожують тобі бажання.
Бо й найскуднійша діва надто щедра,
Як місяцю свою покаже вроду.
Сама чеснота не мине обмови,
І зависти червяк гризе весняних
Діток природи надто часто перше,
Ніж зеленічки їх порозвивались;
А заразливий вітер найшкодливший
Під водянисту росу молодощів.
Бувай же сторожка: найбільша певність,
Се страх. А в молодих літах доволі,
Без иньших бур, буяння своєволі.

О ф е л і я.

Хранитиму я сю науку в серці,
Як сторожа його. Та, любий брате,
Не поступай, як деякі духовні
В своїм неблагочесті поступають.
Вказав мені круту й тернисту стежку
До неба, та щоб сам ти вертопрахом
Легким і необачним на дорогу
Весняну залицяння не натрапив,
Забувши про свою сьвяту науку.

Л я е р т.

За мене не лякайся! Та я загаявсь!
(Увіходить Польоній.)

А ось і панотець. Подвійне щастє
З двійнім благословеннем. Случай
Всьміхаєть ся двійному розставанню.

П о л ь о н і й.

Ще тут, Ляерте! Сором! поспішай ся!
На плечах в парусів сідає вітер,
А там тебе ще ждуть. Благословенне

На тебе. (Покладаючи руку на голову Ляертови).

Та впиши собі у пам'ять

Сих кілька правил. Не давай ніколи

Своїм гаданням язика, а думці

Неспілій не давай ніколи акту.

Бувай ласкавим, тільки не вульгарним.

Коли знайшов і випробував друга,

Прикуй його стальними обручами

Собі до серця, та щоб не мозолив

Долоні скорим простяганням

Усякому товаришу без піря,

Що тільки вилупивсь. Остерігай ся

Ввійти у сварку, а вже посварившись,

Держись так, щоб тебе боялись інші.

Давай всім людям ухо, та немногим

Твої слова. Приймай усяку думку,

Та вдержуй при собі свій власний розум

Носи коштовні шати по кишені,

Та щоб не бачили пихи твоєї.

Вбирайся багато, тільки не блискучо :

Одежа бо ясує чоловіка,

І в Франції найлучші можновладці

Найдобріший мають смак в одежі.

Не позичай і не давай в позику :

Вона бо часто погубляє й друга,

А позички притуплюють хазяйність.

Найбільше же всього сам собі будь вірен,

А з того вийде, так як день із ночі,

Що ти нікому в світі не сфальшуєш.

Прощай! Нехай мое благословення

Се все добро вкріпить в тобі, мій сину.

Ляерт.

Прощаюсь, пане мій, найпокірнійше.

Польоній.

Час кличе. Йди! Давно чекають слуги.

Ляерт.

Прощай, Офеліє, і згадуй добре,
Що я тобі казав.

Офелія.

Я все у пам'яті своїй замкнула,
А ключ ти сам держи у сховку в себе.

Ляерт.

Бувай здорова! (Виходить Ляерт.)

Польоній

Про що він говорив тобі, Офеля?

Офеля.

За дозволом, про Гамлета так-дещо.

Польоній.

От добре, нагадала.

Мені говорено, що він частенько

На самоті бував отсе з тобою,

Да й ти сама розщедрила ся якось

На ваші сходи. Коли се справді,

(Бо казано мені се в осторогу),

Скажу тобі, що ти не розумієш

Себе так ясно, як би подобало

Моїй дочці й твоїй дівочій честі.

Що там у вас? Одкрий мені всю правду.

Офелія.

Недавно він мені підносив многі

Любовні приноси, мій пане отче.

Польоній.

Любовні? ет! Говориш, як дівча,

Що сеї небезпеки ще не знає.

Ти ж віриш приносам отим його?

Офелія.

Не знаю, пане мій, що мушу й думать.

Польоній.

Так я тебе навчу. Про себе думай,

Що ти дитина. Приноси приймаєш

За чисті гроші, а вони — полова.

Цінуй себе дорожше: бо, сказати
Без фрази млявої, виразним словом,
Ти оцінуєш і мене у дурні.

О ф е л і я.

Мій пане, він лицявсь до мене чесно.

П о л ь о н і й.

Скажи — пристойно, ловко. Ну, що далі?

О ф е л і я.

І покріпляв слова свої божбою:
Усім сьвятим, що є на небі, кляв ся.

П о л ь о н і й.

Е, западня на куропатки! Знаю.
Як кров горить, то серце щедро
У язика присяги позичає.
Та в цім горінні більш тепла, ніж сьвітла,
Бо і в обіцянках воно вже гасне.
Не мусиш за огонь його приймати.
Від сього часу будь скупійша, дочко,
На виходи дівочі, і розмови
Свої цінуй дорожше, не догоджуй
Усякому, хто схоче розмовляти,
А Гамлетови йми не більше віри,
Як стілько, що він молод і басує
На довшім, ніж тобі дали, припоні.
Коротке слово, дочко: не йми віри
Його божбам, бо се звідниці ниці.
Не те вони, що каже їх одежа,
А лепетухи молитов безчесних,
Котрі побожні роблять обітниці,
Щоб лучче ошукати. От же знай се:
З сього часу, щоб ти більш не теряла
Ані мінути на розмову з принцом.
Гляди, се я тобі велю. Ну, з Богом!

О ф е л і я.

Коритимусь, мій пане отче. (Виходять).

Сцена четверта.

Плятформа.

Ввіходять Гамлет, Гораціо й Марцель.

Гамлет.

Дме здорово! І що за холоднеча!

Гораціо.

Кусливий і сердитий вітер.

Гамлет.

Котра година?

Гораціо.

Ще не ма півночи.

Марцель.

Ні, вже пробило.

Гораціо.

Чи справді? Я не чув. То вже надходить
Пора, що дух своїм звичаєм ходить.

(За сценою труби й гарматній стріл.)

Що-б се таке було, мій принце?

Гамлет.

Король сю ніч пирує-бенкетує,
Та робить в хороводі викрутаси,
І як що кубок ренського він вище,
То труби з тулумбасами ясують
Його тріумф на віват.

Гораціо.

Се так звичай?

Гамлет.

А вжеж! се звичай.

Та по мойому розуму — дарма, що
Я тут родив ся і привик до сього —
Його було б чеснійш нам поламати,
Аніж додержувать. За сі підпитки
Дурноголові нас усі народи

Осьміюють від сходу до заходу.
Звуть нас п'яницями і прикладають
Погані прізвища⁶). Воно ж і справді
У наших подвигів що-найславнійших
Виймає осередок їх і мізок.
Буває часто і з одним о-так,
Що має на собі природню пляму:
Як иньший вродить ся з смаком до чого,
Таким, що ламле розуму окрепи,
Або з привичкою, що надто звичай
Перекислає (він в тому й невинен:
Бо нам не вільно вибирати рожденья);
Одна в такого чоловіка пляма,
Природи або случая ліврея,
Темнить усі його ціноти иньші.
Хоть будь вони як благодать пречисті,
Такі великі, як знести хто може,
На общім суді знівечені будуть
Одним тим похибом. Бо драхма злого
Порочить часто всю високу сущність.

Увіходить Дух.

Г о р а ц і о.

Дивітесь, принце! вже воно надходить.

Г а м л е т,

Ви ангели і слуги благодаті,
Обороніте нас! Чи ти дух життя,
Чи ти проклятий демон, чи приносиш
Дихання неба, чи пекельні вихри,
Чи злющі в тебе задуми, чи добрі,
А тільки ти в таким непевнім виді
Приходиш, що я мушу говорити.
Готов тебе я Гамлетом назвати
Царем, отцем, владикою всіх Данів.
О, відповідж мені! Не дай загинуть
В нерозумінні. Ні, скажи, чого се
Твої святі кості, сховані у смерті,

Роздерли сáван свій? Чого гробниця,
Куди тебе ми з миром положили,
Одкрила челюсті свої важенні
І мармур зверг тебе? Против чого се
Ти, мертве тіло, знов у повній зброї
Прийшов до місячного сьвітла в гості
І ніч зробив гидкою? Ми-ж, природи
Шуті, так страшно стурбувались
Тим, що сягає по за наші душі?
Скажи, що се? для чого? що робити?
(Дух киває Гамлетови).

Г о р а ц і о.

Воно киває вам іти з ним звідсі,
Неначе хоче вам щось розказати
На самоті.

М а р ц е л ь.

Дивітесь, як ласкаво
Воно кудись вас викликає далше.
Та ви не йдіте з ним.

Г о р а ц і о.

О, ні! не йдіте.

Г а м л е т.

Не хоче говорити, то йду з ним.

Г о р а ц і о.

Не йдіте, принце!

Г а м л е т.

Чом? чого тут страшно?

Я не ціню моєї жизні й в шпильку,
Душа ж моя безсмертна, як і в нього.
Що може їй воно зробити?
Кивав знов до мене: йду за видмом.

Г о р а ц і о.

А що, як заведе воно вас в море,
Мій принце, чи на превисоку кручу,
Що страшно над пучиною схилилась,
І там, прийнявши иньший вид страшенний,

Одніме в вас владичество, розсудку
Та кине вас у безум? Поміркуйте!
Те місце й так одчаянне наводить
На кожного, без дальшої причини,
Хто дивить ся на море з високости
І чує, як реве в низу.

Г а м л е т.

Киває.

Іди, піду і я в слід за тобою.

М а р ц е л ь.

Я не пущу вас, принце мій.

Г а м л е т.

Геть руки!

Г о р а ц і о

Послухайтесь: ми вас не пустим, принце!

Г а м л е т.

Мене зове моя судьба й найменшу
Жилинку сього тіла уміцняє,
Як мишці у Немéянського льва⁷). (Дух киває)
Усе ще зве. Пустіть мене, панове!
(вириваючись від них)

Клянусь небом: буде в мене духом,
Хто вдержує мене! Йди! Я слідом.

(Виходять Дух і Гамлет).

Г о р а ц і о.

Він від уяви з розуму зіходить.

М а р ц е л ь.

Ходім за ним. Не мусим його слухать.

Г о р а ц і о.

Ходім! До чого дійдеть ся воно в нас?

М а р ц е л ь.

Щось загнилось у нашім царстві Данськім.

Г о р а ц і о.

Господь направить якось.

М а р ц е л ь.

Ну, ходімож. (Виходять).

Сцена пята.

Дальша частина п'лятформи.

Ввіходять Дух і Гамлет.

Г а м л е т.

Скажи, куди вести мене ти хочеш?
Я далі не пійду.

Д у х.
Ось слухай.

Г а м л е т.

Буду.

Д у х.

Вже настає моя година: мушу
У полум'я сірчаних мук вернутись.

Г а м л е т.

О бідний духу!

Д у х.

Годі жалкувати,
А слухай пильно, що тобі відкрию.

Г а м л е т.

Кажі, я маю обов'язок слухать.

Д у х.

А вислухавши, матимеш — помститись.

Г а м л е т.

Як!

Д у х.

Я дух твого отця. На певне время
Осуджено мене в ночі блукати,
А в день у вічному огні горіти,
Аж поки вигорять гріхи гидкії,
Сподіяні за днів моїх природніх,
І буду чист. Ходжу я під заперетом
Секрети виявлять мої темнишні:
А тоб таку тобі повідав повість,

Що і одно найлекше з неї слово
Перескородило б тобі всю душу,
І заморозило б кров молодую,
Повиривало б, мов дві зорі, очі
Із орбіт їх, а кучері хвилясті
Розкидало б тобі, і кожен волос
На голові поставило би дуба,
Як голки на сердитім дикобразі.
Та вічний розголос сей не для вуха
Із тіла і крові. О, слухай, слухай!
Коли любив отця свого...

Г а м л е т.

О Боже!

Д у х.

Ти за гидке, нечуване, нелюдське
Його убійство відомстиш:

Г а м л е т.

Убійство!

Д у х.

Убійство препаскудне, як і в луччих
Воно случаях єсть; та се убійство
Найгидше, найчуднійше і нелюдське.

Г а м л е т.

Скажи ж мені скорій, щоб я на крилах
Швидких як думка, або мисль любови,
Летів на помсту.

Д у х.

Бачу, ти охочий.

І був би млявий ти над жирне зілля,
Що коренить ся вяло коло Лети
На пристані⁷⁾, колиб сим не стрівоживсь.
То слухай же, мій Гамлете. Пустили
Між людьми поголоску, що гадюка
Мене, як спав я у саду, вкусила,
Та й ошукали так всі Данські вуха.

Гамлет.

3

Ти ж, мій юначе благородний, відай:
Гадюка, що твого отця вкусила
На смерть, тепер його корону носить.

Г а м л е т.

О, ти душе моя пророча! Дядько?

Д у х.

Так, сей кровозміситель, звір ехидний —

Він чарами зрадливого ума

(Проклятий ум, що на таке чарує!)

Принадив до паскудної ласоби

Найцнотливійшу з виду королеву.

О Гамлете! який се був упадок!

Від мене, що любив її достойно

І йшов рука в руці із нею поруч,

Як присягнув їй під вінцем весільним, —

Від мене нахилитись до ледаща,

Убогого природніми дарами

Против моїх!

Та як та чесність вічно нерушима,

Хоть божеством лестись порок до неї,

Так похить, хоть би й з ангелом пресвітлим,

Не вдовольнить ся райською постіллю

І ласить ся на хляки.

Та годі! Я, здаєть ся, чую ранок.

Скоротимо. Я спав у себе в саді

(Сей звичай був після обід у мене),

А дядько твій підкравсь до мене з-певна

З проклятим соком блекоти в пуздерку,

І влив отруту в двері мого вуха.

Вона такий крові людської ворог,

Що швидко мов живе сріблб вбігає

В природні входи і аллеї тіла

І кров рідку, здорову заставляє

Свою силою густить, зсідатись,

Як кислота у молоко пролита.

Так і зо мною сталось, і проказа

Мені окрила за хвилину тіло,
Мов Лазарю, гидким, паскудним струпом.
Так в мене сонного рукою брата
Украдено і жите і королівство
І королеву разом.
Підрізано в цвіту гріховнім,
Без покаяння, приобщення таїн
І маслосьвяття. Не порахувавшись
Явивсь на суд з важеними гріхами
На голові.

Г а м л е т.

О страшно, страшно!
О прешрашенне діло!

Д у х.

Коли в собі людську натуру маєш,
Не попусти, щоб королівське ложе
Зробилось в Данії розпусти ложем.
Перелюбства проклятого постіллю.
Та як би ти в цій справі ні завзяв ся,
Не оскверняй свого ума, і душу
Впиняй од противматерньої злости.
Зостав її на правосудде неба
І на ті муки, що вона приймає
Від колючок, що завелись у серці.
Прощай на віки. Вже сьвітляк звіщає,
Що ранок близько, бо огонь холодний
Його поблід. Прощай, прощай, Гамлете,
Та памятай мене! (Виходить.)

Г а м л е т.

О воїнство небесне! о, ти земле!
Що ж? кликати ще й пекло?
О, фі! Впини ся, зупинись бо, серце!
А ви не постарійтесь зразу, жили,
Держіть мене угору. Памятати?
Так, бідний духу! поки в мене память
Сидить іще в цім черепі розбитім.

Як! пам'ятати? Повичеркую всі
Трив'яльні і принадні споминання,
А твій завіт один, без мішанини,
У череповій книзі жити буде.
О жєнщино найєхиднійша!
О ледарю з усьмішкою ледачий!
Проклятий ледарю! Моя тяблічка!...⁸⁾
Годить ся записать, що иньший може
Всьміхатись любо і ледарювати --
Ну, хоть у Данії се річ можлива. (Пишучи.)
Мій дядьку, ти вже тут. Тепер до гасла.
„Прощай і пам'ятай“: от гасло!
Я заприсяг у тім.

Г о р а ц і й (за сценою.)
Мій принце! принце!

М а р ц е л ь (за сценою.)
Гамлете принце! сохрани вас Боже!
Г а м л е т.

Да буде так!

Г о р а ц і й (за сценою.)
Гильо! го! го!*) мій принце!

Г а м л е т.
Гильо! го! го! мій чуро! ось я, орле!
(Ввiходять Гораціо та Марцель.)

М а р ц е л ь.
Що з вами сталось, благородний пане?

Г о р а ц і о.
Що тут, мій принце?

Г а м л е т.
О, предивні речі!
Г о р а ц і о.

Одкрийте нам, наш добрий принце.

*) Кликання сокола.

Гамлет.

Нї, нї!

Розкажете кому.

Гораціо.

Не я, мій принце,

Клянусь небом.

Марцель.

Ані я, мій принце.

Гамлет.

Що скажете про се? Хто б се подумав!

Та се вам тайна.

Гораціо і Марцель.

Клянёмось, мій принце.

Гамлет.

Ніколи ще не жив у Данах ледарь,

Щоб він не був усьогосвітнім плутом.

Гораціо.

Не треба, принце, й духові вставати

З могили, щоб таке нам розказати.

Гамлет.

Се правда. Так, ти вцілив суццю правду.

І, без усяких зайвих перемовин,

Я думаю, що розійтись нам треба,

Один одному потрусивши руку.

Ви, як вам вкаже діло та охота

(Бо кожен має діло і охоту,

Які нї єсть вони), а що до мене,

Ви бачите й самі, пійду молитись.

Гораціо.

Се тільки дикі, вихрюваті речі,

Мій принце.

Гамлет.

Шкода, що тобі в обиду.

Від серця жаль, так, далєбі від серця.

Гораціо.

Ніякої обиди тут, мій принце.

Гамлет.

Єсть, єсть, Гораціо, обида,
Клянусь сьвятим Патрикїєм, ще й надто.
Про видмо се скажу: се чесне видмо.
А що до вашого бажання знати,
Що проміж нас було, перемагайте
Його як знаєте. Тепер же, добрі друзі —
Ви й друзі і сушколярі для мене,
І воїни — я про одно прошу вас
Маленьке дїльце.

Гораціо.

Ми готові, принце.

Гамлет.

Мовчіть, що бачили сїєї ночі.

Гораціо і Марцель.

Не скажемо нікому, принце, вірте.

Гамлет.

А поклянїте ся ж.

Гораціо.

Клянусь, мій принце.

Марцель.

І я клянусь.

Гамлет.

На цїм мечі клянїтесь.

Гораціо.

Ми поклялись уже.

Гамлет.

Клянїтесь

Обов на моїм мечі.

Дух (із під землі.)

Клянїтесь.

Гамлет.

Ха, ха, мій хлоню! й ти сього бажавш?
Ти тут, правдивий чеху мій⁹)? Ви чули
Сього приятеля в льоху? Клянїтесь.

Г о р а ц і о.

У чім же, принце мій, клястись?

Г а м л е т.

Мовчати,

Що тут було. Моїм мечем клянїтєсь.

Д у х (із під землі.)

Клянїтєсь.

Г а м л е т.

Nis et ubique? Перемінїмо місце.

Ходїм сюди, панове.

Кладїте на мого меча знов руки:

Не говорить до віку, що ви чули.

Клянїтєсь сим мечем!

Д у х (із під землі.)

Клянїтєсь.

Г а м л е т.

Гаразд, старий хомяче! Ти так хутко

Умієш землю рить, мій піонере?

Ще раз перемінїмо місце, друзї.

Г о р а ц і о.

О дню і ночє! що за странне діло!

Г а м л е т.

То і прийми як страннього се диво.

І на землі, Гораціо, й на небі

Багато є такого, що й не снить ся

У вашій філософїї.} Ходїмо ж.

Тут знов менї, як перше, поклянїтєсь,

І да поможе вам небесна милость,

Яким би я чудним вам нї здавав ся —

Прикинусь може опісля й антиком¹⁰⁾

Щоб дивлячись в такі часи на мене,

Оттак руками не перебирали,

Або 'ттак головою не кивали

І не пробовкнули такої фрази

Непевної: „Так, так, се нам розумно“,

Або: „Ге, ми могли б, коли б схотіли“,
Або: „Коли б охота говорити“,
Або: „Таких ми знаєм, та не сьміють“,
Або як иньше не давали знати,
Що ви що небудь шупите про мене.
Так як Господь своєю благодаттю
І милостю вас в нужді не оставить,
Так не робить сього клянїтєсь.

Д у х (із під землі.)

Клянїтєсь.

Г а м л е т.

Спокій ся, о, спокійсь, трівожний духу!
Тепер с прихильністю до вас моєю
Вручаю вам себе, мої панове.
І що такий як Гамлет бідолаха,
Щоб доказати се, зробити зможе,
Те станеть ся, коли Господь поможе.
Ходім же вкупі, і прошу вас,
Од уст своїх перста не однімайте¹¹).
Час вийшов із уторів. О проклята
Судьба, що я родивсь його наладить!
Ну, та ходім, ходімо вкупі. (Виходять.)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця в Польонієвим домі.

Ввіходять Польоній та Райнальдо.

Польоній.

Оддай йому сі гроші й сі папери,
Райнальдо.

Райнальдо.

Слухаю, мій пане.

Польоній.

Зробив би ти розумно на про-диво,
Райнальдо, перше ніж його побачиш,
Розвідавши про його поведенне.

Райнальдо.

Я й міркував про се, мій пане.

Польоній.

Добре,

Сказав єси гаразд. Найперш розвідай,
Хто із Данчан в Парижі пробував,
І як, і с ким, і чим живе хто,
Яка компанія, які видатки.
Дознавшись, манівцями та обходом
У розпитах, що сина мого знають,
Наближуйсь так до сього, щоб не видно

Було, про що ти навдогад питаєш,
І натякни, що здалека про нього
Ти знаєш. „Я отця його і друзів
(Примірно) знаю, та й самого трохи“.
Що? зрозумів, Райнальдо?

Райнальдо.

Розумію,

Мій пане, дуже добре.

Польоній.

„Та й самого —

Так, трохи (скажеш), не зовсім-то.
Коли се той, так він буйна людина,
Охочий до того й того“. Тут можеш
Про нього видумать, що сам захочеш;
Та — чуєш, не таке мужиковате,
Що шпéтило б його. Остерігай ся
Сього! А так, козаче мій, що небудь
Різвé, гуляще і сковзьке, звичайно
Як то найбільш між молодіжю знають
У своєволі.

Райнальдо.

Приміром: гра в карти.

Польоній.

Так, або пянство, бійка, лайка, сварка,
Блудня... Се можна все тобі...

Райнальдо.

Мій пане,

Та й се ж його збезчистило б.

Польоній.

Ні-скільки!

Аби ти вмів порок його приправить.
Не мусиш ти робить йому скандалу,
Що він зробив ся вже зовсім ледащо;
Не се я думаю. Ні, ти злегенька
Натякуй — говори про його хиби,

Так щоб здавались хибами свободи,
Та іскрами його палкої вдачі,
Та кипятком невиненої крові.
Се пошесть обща.

Райнальдо.

Тільки ж, добрий пане...

Польоній.

По що, мовляв, чинити се?

Райнальдо.

Так, пане,

Хотів би знати.

Польоній.

Се мое, козаче,

Вирахування, і, здається, вірне.

Як поплямуєш трохи мого сина,

Що ніби він замазавсь проміж людьми,

Вважай:

Той, з ким говориш і кого сондуєш,

Коли що постеріг із тих пороків

У юнака, що злегка винуватиш,

З тобою згодить ся такою річчю:

„Добродію“, чи „друже“, чи „мій пане“,

Як там у них, по чоловіку глédя,

Поводить ся.

Райнальдо.

Се дуже добре, пане.

Польоній.

Тоді, козаче, як він... ну, як скаже...

Що я хотів сказати? Їй же Богу,

Я щось хотів сказати. Що сказав я?

Райнальдо.

Що згодить ся й скаже: „друже, пане“...

Польоній.

Так, згодить ся з гобою, ну, і скаже...

Ну, хоть би так: „Я знаю сього пана.“

Я бачив його вчора, позавчора,
Або тоді й тоді, з таким-то паном
І, як ви кажете, там грали в карти,
А там він перебрав, і на підпитку,
При грі в мяча побив ся з тим і тим".
Або ще: „бачив я, як він ввійшов
В продажній дім“, або й що иньше ще.
Тепер дивись: принадою брехні
Ти зловиш правду, мов на вудку карпа.
Оттак-то ми, розумні й значні люде,
Обходами та манівцями вмiєм
Знахóдити собі дорогу просту.)
Оттак і ти, за радою мовю
Та наставленнем, вистежиш докладно
Мойого сина. Зрозумів ти добре?

Райнальдо.

Мій пане, зрозумів.

Польоній.

Господь з тобою!

Прощай.

Райнальдо.

Мій добрий пане...

Польоній.

Та вважай

І власними очима, як живе він.

Райнальдо.

Вважатиму, мій пане.

Польоній.

Скажи, хай музику пильнує добре.

Райнальдо.

Скажу, мій пане. (Виходить.)

Ввійходить Офелія.

Польоній.

Ну, прощай же. —

А що, Офеліє? що ти нам скажеш?

Офелія.

Ах, пане отче мій! як я злякалась!

Польоній.

Чого ж, во ім'я Бога?

Офелія.

Мій пане, шила я в своїй сьвітлиці,
Аж входить принц розхристаний до мене,
Без шапки і в замазаних панчохах,
Без підв'язок, до кісточок спустились.
Весь побілів, як на його́ сорочка.
Коліна в нього трісуться і б'ються
Одно 'б одно, а вид його плачливий,
Мов його зараз випущено з пекла
Оповідати страхіття. Приходить
Перед мене...

Польоній.

Скрутивсь од закохання?

Офелія.

Я не знаю,

Мій пане, тільки далєбі боюся.

Польоній.

Що ж він сказав?

Офелія.

Узяв мене за руку

І стіснув міцно; потім одхилившись
На довжину руки своєї взад,
Підняв ліву оттак по над очима,
І дивить ся мені в обличчє пильно,
Немов збиравсь його намалювати.
Стояв так довго, послі, похитавши
Мене за руку й тричі головою
Оттакеньки згори у низ кивнувши,
Зітхнув так жалібненько та важенько,
Що мов би тіло зараз розірветь ся
І жизнь його скінчить ся. Після сього

Він випустив мене і повернувшись
Плечима вийшов дивлячись на мене,
Мов без очей знайшов дорогу в двері:
Бо до кінця на мене все дивив ся.

Польоній.

Ходім зо мною, дочко: я побачусь
Із королем. Се бѣзум закохання.
Воно своєю силою вбиває
Само себе, а волю направляє
На замисли одчаянні так часто,
Як і всі иньші пристрасті під небом,
Котрі гнетуть природу нашу. Шкода!
Чи не сказала ти жорсткого слова?

Офелія.

Ні, добрий пане отче, тільки відсилала
Листи його, як ви мені веліли,
І не пускала до себе самого.

Польоній.

Отсе ж то й кинуло його у безум.
Жаль, жаль, що міркував собі про нього
Не з лучшою увагою й розсудком.
Я все боявсь, що він жартує тільки
І думає тебе втопити, бідну.
! Проклята обережносте! Клянусь,
Ти в наших літах так же переходиш
За межу розуму, як необачність
У молодих. Ходім, ходімо зараз
До короля. Се треба з'ясувати.
Було б нам більш біди се потаїти,
Ніж про любовні тайни говорити.
Ходім! (Відходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Розенкранц, Гільденштерн і прибічники.

Король.

Вітаєм, Розенкранце й Гільденштерне.
Опріч бажання бачити обох вас,
Звеліла кликати вас потреба пильна.
Ви чули вже про Гамлета що небудь,
Як він перемінивсь. Так називаю
Я се: бо чоловік зробив ся иньшим
Зо внї й з нутра, не тим, чим був він перше.
Що б се було, опріч отця кончіни,
Що так його із саморозуміння
Звело, сього не можу зміркувати.
Благаю вас обох: ви з ним із малку
Росли, а потім товаришували
У молодощах і його забавах, —
Зробіте ласку нам, зостаньтесь трохи
При нашому дворі, щоб нахилити
Його до забавок і позбирати
Всі вказівки, які случай вам вкаже:
Що так його, для нас невідомо,
Турбує. Може б ми, відкривши тайну,
Змогли знайти які у себе ліки.

Королева.

Панове любі, він про вас так много
Розказував. Я певна до них на сїм сьвіті
Нема людей, щоб він горнув ся більше.
Коли ви зволите на сю нам ласку
І добру хіть, поживете із нами,
І допоможете надїям нашим
Справдитись, ми за ваше гостювання
Подякуєм вас королївським робом.

Розенкранц.

Величества обоє можуть грізно,
Що царственній над нами силі й волі
Веліти що хочуть, більш ніж благати.

Гільденштерн.

Та коримось оба й віддаємо ся
У повнім нахилі, щоб нашу службу
Під ваші ноги щиро положити,
До повеління.

Король.

Дяка вам, панове,
Коханий Розенкранце й Гільденштерне.

Королева.

Коханий Гільденштерне й Розенкранце,
Спасибі, і благаю вас негайно
Одвідати мого чудного сина.
Ідіте дехто з вас та проведіте
До Гамлета панів сих.

Гільденштерн.

Дай же Боже,
Щоб наш приїзд і наші піклування
Були йому приятні і користні!

Королева.

Амінь!

(Виходять Розенкранц, Гільденштерн і дехто з прибічників.)

Увіходить Польоній.

Польоній.

Вернули ся, королю милостивий,
Посли твої з Норвегії веселі.

Король.

Усе ти був новин хороших батьком.

Польоній.

Був, мій королю? Справді, мій владико,
Цильную довгу, як душі спасення.

Обоє Богу, королеві перве.
Тим думаю (або вже сей мій череп
Не потрапляє добре так на стежку
Політики, як перше), що знайшов я
Причину Гамлетового припадку.

Король.

О, говори-ж! я се жадаю чути.

Польоній.

Перш дайте авдиенцію посольству.
Мої новіни на сей пишний бенкет
Солодкими заїдками послужать.

Король.

Зроби їм честь: веди їх сам сюди!

(Польоній виходить.)

Він каже, дорога моя Гертрудо,
Що вже знайшов і джерело й причину
Турботи твого сина.

Королева.

Я бою ся,

Що смерть отця та надто похопливе
Весілле наше, от і вся причина.

Вертаєть ся Польоній в Вольтімандом та Корнелем.

Король.

Ось ми просіємо його. Вітаєм, друзі!
Що, Вольтіманде, брат наш, царь Норвезький?

Вольтіманд.

Вертає гарно привіти й бажання.
За первим нашим словом повелїв він
Всі зятяги небожа зупинити.
Він думав, на Ляха той зятягає,
А розібравши діло, що се справді
Против твого величества вербунок,
Розсердивсь, що його літа недужні
Покривджено, і зараз посилає

Гамлет.

По Фортінбраса. Кóрить ся негайно,
Приймає доріканне від Норвега
І дядьку бóжить ся, що вже не буде
Против твого величества вставати.
Старий Норвег радіє невимовно,
Дає йому три тисячі червоних
Доходу годового й дозволяє
На Поляка затяжцями ударить.
Тебе ж, королю, сим листом благає,
(Подаючи папір.)

Дозволити йому пройти впокоєм
У сей поход через твою державу,
З умовою вбезпеки й нагороди.

К о р о л ь.

Се нас задовольняє. Вільним часом
Подивимось і відповідь напишем;
Тепер же дякуєм за вашу працю.
Ідїть, відпочивайте, а нічною
Добою вкупі ми побенкетуєм.
Вітаємо вас у домівці щиро.
(Вольтіманд і Корнель виходять.)

П о л ь о н і й.

Владико мій і ви, пресьвітла пані!
Що маєстат, що довг — розволікати,
Се все одно було б, що вясняти,
Що день єсть день, ніч-ніч, а время-время,
Та тратити і день і ніч і время.
Короткомовність — дотепу душа,
А многословність — тіло і краса.
Тож я скажу коротко. Благородний
Ваш син ізбожево́лів... Так я зву се:
Бо щож єсть божевілле, як не те,
Що чоловік узяв і збожево́лів?
Зоставмо ж се.

К о р о л е в а.

Більш діла, менше штуки.

Польоній.

Клянусь, про штуку я й не думав, пані!
Він божевільний — правда; правда й те, що
І шкода, що се правда. От фігура! [шкода,
Та Бог із нею! Буду без іскуства.
Нехай же справді він ізбожеволів.
Нам застаєть ся вишукать причину
Сього ефекта, або ні — дефекта:
Не без причини бо й ефект дефектний.
Таке зосталось, а в остатку ось що.
Міркуйте ж.

У мене є дочка, єсть, поки в мене.

Вона, по дівку і впокорі, знайте,

Передала мені отсе. Тепер же

Подумайте про все і догадайтесь.

„До небесної і до моєї душі ідола, найврод-
лившої Офелії“.

Се недобра фраза, погана фраза. „Вродлива“,
се погана фраза. А оттакої ще:

„На пишні білі груди посилаю“ etc.

Королева.

І се прийшло від Гамлета до неї?

Польоній.

Пресьвітла пані, подождіте трохи.

Я хочу бути як найдокладнішим.

„Не вір, що зорі, се огонь небесний;

Не вір, що сонце двигаеть ся, ходить;

Про правду думай: се брехун безчесний, —

Та вір, моя любов тебе не зводить“.

„О дорога Офеліє! невдаха я в ціх віршах: не
вмію вимірювати мої зітхання; а що тебе люблю
щиро, о, найщирше! сему вір. Adieu. Твій на-
віки, найдорожша панно, поки ся машина його,
Гамлет“.

Дочка моя мені в своїй покорі

Се показала й донесла ще надто

Мені до вуха всі його благання,
Коли й які і де вони бували.

Король.

Та як же прийняла вона лицяння?

Польоній.

А як ви думаєте про мене?

Король.

Що вірний

Ти чоловік, поважний, благородний.

Польоній.

Я хочу й доказать се. Тільки щоб ви
Подумали б, коли б я, постерігши,
Що ся любов летить уже на крилах
(А я се постеріг, скажу вам, перше,
Ніж від дочки почув), — що б ви, королю,
Або її величество сказали,
Коли б я був тут мов німа конторка,
Чи книжка тябличкова, і мовчав би
Зажмурившись мов той глухарь безсердий,
Або дививсь на сю любов байдужно, —
Що б ви сказали? Ні, я заходив ся
Коло сїєї справи кругло, пильно,
І так моїй коханочці промовив:
„Принц Гамлет не твоя зізда, висока;
Сього не муєть бути“, і наставив,
Щоб замикалась од його одвідин,
Не допускала посланців, не брала дарів.
Зробивши се, вона зібрала овоц
Моєї ради; він же — річ коротка —
Одіпхнутий, став тяжко сумувати,
Не їв, не пив, не спав і занедужав,
А потім став не при собі, і знизивсь
До божевілля, а тепер буяє,
Ми ж всі жалкуємо.

Король.

То се від того,

Ти думаєш?

Королева.

Се може бути, може.

Польоній.

Хотів би знати я, чи так бувало,
Що б я сказав вам позитивно „так се“,
А вийшло иньше?

Король.

Ні, не памятаю.

Польоній.

Возьміте се звідсіль, коли не так се.
(Показуючи на голову і на плечі.)

Коли обставини мене наводять,
Знайду я правду, хоть би заховалась
У саме центрo.

Король.

Як нам упевнитись?

Польоній.

Ви знаєте, він иноді тут ходить
Годин чотири по сій галерії.

Королева.

Се правда, ходить.

Польоній.

Під таку годину

Я випущу дочку мою до нього,
А ви та й я за килимом постаньмо,¹¹⁾

І уважаймо пильно на спітканнє.

Коли не любить він її і не від сього

Зійшов з ума, тоді мене відставте

Від ради государньої, і відошліте

На хуторі погонців поганяти.

Король.

Попробуймо.

(Входить Гамлет читаючи.)

Королева.

Дивіте ся, як сумно
Іде сюди, читаючи, бідаха.

Польоній.

Геть, геть, благаю вас, обое звідсі!
Я з ним заговорю. О, гетьте, гетьте! —

(Виходять король, королева і прибічники.)

Як живете, Гамлєте, принце добрий?

Гамлет. Не згірше, дякувати Богу.

Польоній. Ви мене знаєте, принце?

Гамлет. Як найлучче: ти рибалка¹²⁾.

Польоній. Ні, принце.

Гамлет. Ну, дак хотїв би я, щоб ти був
такий чесний чоловік.

Польоній. Чесний, принце?

Гамлет. Так, добродію. Бути чесним,
як іде сей сьвіт, се бути вибраним із десяти
тисяч.)

Польоній. Се правда, принце.

Гамлет. Бо коли сонце заплоджує черви
в здохлім собаці, бувши богом, котрий цілує
стерво¹³⁾... Є в тебе дочка?

Польоній. Є, принце.

Гамлет. Не пускай її ходити по сонцю.
Зачатте, се благодать, тільки щоб не твоя дочка
зачала. Пильнуй сього, друже.

Польоній. Що ви сим хочете сказати?
(стиха.) Все повертає до моєї дочки. А спершу
не впізнав мене, сказав, що я рибалка. Далеко,
далеко зайшов. Правда, я й сам мучив ся
вельми за молоду, аж до краю, через любощі,
дуже близько до сього. Заговорю з ним ізнов. —
Що ви читаєте, принце?

Гамлет. Слова, слова, слова.

Польоній. Про що, принце?

Гамлет. Між ким?

Польоній. Я розумію, про що ви читаєте принце.

Гамлет. Поклеп, добродію: бо сей гайдамака сатирик говорить тут, що у старих людей сиві бороди; що їх лиця зморщились; з очей у них стікає густа амбра та сливяна іума, і що в них плідний брак дотепу вкупі з підтоптаними ногами. Я міцно й потужно йому сьому віри, та думаю, що нечесно се прописувати: бо й ви самі, добродію, були б такі старі, як я, коли б як рак могли повзти назад.

Польоній (сам до себе.) Хоть воно й безум, та в нїм є метод. — Чи не зволите йти з під вітру, принце?

Гамлет. У могилу?

Польоній. Справді, се було би з під вітру. — Які часом вагітні його відкази! Безуму воно часто щастить, а в розумного та здорового не так-то щасливо вродить ся. Покину його та несподівано вимудрую спітканне між ним і моєю дочкою. — Шановний принце, я хочу найпокірнійше взяти в вас одпуск.

Гамлет. Ви, добродію, нічого иньшого не можете взяти в мене, що я оддав би з такою охотою — опріч мойого життя, опріч мойого житя.

Польоній. Бувайте здорові, принце.

Гамлет. Що за нудні сі старі дурні!

(Ввіходять Розенкранц і Гільденштерн.)

Польоній. Ви шукаєте принца Гамлета. Ось де він.

Розенкранц (до Польонія.) Храни вас Боже, добродію.

(Виходить Польоній.)

Гільденштерн. Мій шановний принце!

Розенкранц. Мій найдорожший принце!

Гамлет. Мої найлучші друзі! Як живеш, Гільденштерне? Ах, Розенкранц! Любі хлопята. Як пробуваєте обидва?

Розенкранц. Як незначні сини землі.

Гільденштерн. Щасливі тим, що не надто щасливі. Ми не самий вершок на шапці у фортуни.

Гамлет. Та й не підшви ж у її черевках?

Розенкранц. Ні, ні, принце.

Гамлет. То пробуваєте коло її пояса, або в середині її милостей?

Гільденштерн. Се правда, ми вхожі до неї.

Гамлет. У секретні часті фортуни? О, найпевнійше! Та ж вона шлюха. Що ж нового?

Розенкранц. Нічого, принце, хіба що сьвіт зробив ся чесним.

Гамлет. То судний день близько. Та ваша новина неправдива. Дайте розпитаю вас ближше: чим ви, добрі мої друзі, заслужили в фортуни, що вона посилає вас сюди в темницю?

Гільденштерн. У темницю, принце?

Гамлет. Данія, се темниця.

Розенкранц. То й сьвіт — темниця.

Гамлет. Та ще й гарна. Скільки в ній ям, комірок і застінків! Данія — найгірший.

Розенкранц. Ми так не думаєм, принце.

Гамлет. То для вас вона й не темниця: { бо нічого нема ні доброго, ні лихого, тільки мисль робить його таким¹⁴⁾. } Для мене вона темниця.

Розенкранц. То се ваша амбіція робить її такою: вона надто тісна по вашому розуму.

Гамлет. О Боже! я б замкнувсь ув ориховій шолупайці і вважав би себе королем безконечного простору, коли б не лихі сні.

Гільденштерн. Сі сні не що иньше, як амбіція: бо сама субстанція амбітного, се проста тїнь сну.

Гамлет. Та й сон же, се тільки тїнь.

Розенкранц. Правда, і я вважаю амбіцію за таке щось воздушне і легке, що воно тільки тїнь тїни.

Гамлет. Ну, так наші старці, се тіла, а наші монархи і надуті герої, се старечі тїни. Чи не до двору нам? бо, далєбі, я не вмю розумувати.

Розенкранц і Гільденштерн. Готові служити.

Гамлет. Не про те річ. Я вас не сортуватиму з рештою моїх слуг: бо сказавши вам як чесний чоловік, мені велуговують страшенно. А по бітій дорозі дружби чого ви в Ельзинорі?

Розенкранц. Щоб одвідати вас, принце, нема иньшої причини.

Гамлет. Я старець, я вбогий і на дяку; однакож дякую вам, і вірне слово, дорогі друзі, мої дяки надто дорогі, — полўшка. По вас не послали? Се ваше власне хотїнне? Свобідні одвідини? Ну те бо, говоріте.

Гільденштерн. Що ж вам казати, принце?

Гамлет. Що хочете, тільки до речі. По вас послали, і єсть у ваших поглядах якесь признанне, чого ваша скромність не зуміла прикрити. Я знаю, добрий король і королева послали по вас.

Розенкранц. На який кінець, принце?

Гамлет. Тут вам би врозуміти мене. Закликано ж вас правами нашого товаришування, згодою нашої юности, обов'язком нашої вічно-тривкої любови і чим би ще дорожший і лучший речник міг заклинати вас. Будьте прямодушні зо мною. Чи посилено по вас, чи ні?

Розенкранц (до Гільденштерна) Що ти скажеш?

Гамлет (сам до себе.) О, тепер я вас бачу! — Коли ви мене любите, не таїтесь.

Гільденштерн. По нас посилено, принце.

Гамлет. Я скажу вам, чого. То моя догадка й попередить ваше признання, і ваша тайна перед королем і королевою не втратить перинки. Недавно я (та чого, не знаю) втервав усю мою веселість, занедбав усі звичайні праці, і справді так важко в мене на душі, що й ся гарна будівля, земля, здається мені дикою скелею, а сей пишний намет, повітря, дивіться, ся сьміла склеплена твердь, ся величя криша поцяцькована золотим жаром, ге! вона здається мені гидким і заразливим бовдуром пари. Який архитвір — чоловік! Який у нього благородний розум! які безкраї здібности, який виразний і предивний образ і рух! як він ділами подобен ангелу, а розумінням — Богу! краса сьвіту! вінець усього живого! І що ж для мене отся квінтесенция пороху? не в смак мені мужчина, а тим менше жінщина, дарма, що ти усьмішкою своєю, здається, говориш иньше.

Розенкранц. Мій принце, нічого такого не було в мене і в мислях.

Гамлет. Чого ж ти всьміхнувсь, як я сказав, що „не в смак мені мужчина“?

Розенкранц. Я подумав, принце: коли вам не в смак чоловік, то якуж пісню гостину знайдуть у вас актори! Ми з'їхались із ними на дорозі, і вони йдуть сюди предложити вам свою службу.

Гамлет. Того, що акторує королів, ми привітаємо. Його величество матиме данину від мене. Авантурник рицарь знайде роботу своєму мечу й щиту. Коханок не зітхатиме gratis; гуморист доведе спокійно свою ролю до кінця; клоун попосьмішить таких, у кого сухий кашель лоскоче легкі, а вельможна пані виявить свою душу свobodно, хиба спіткнеться на білому стишку. — Які се актори?

Розенкранц. Ті самі, що ви бувало так ними втішаєтесь, міські трагедіяни.

Гамлет. Як же се сталося, що вони мандрують? Резидувати їм користнійш і в репутації і в заробітку.

Розенкранц. Я думаю, що перестали вони через недавню новинку.

Гамлет. Чи їх так же поважають, як і підчас мого побуту в столиці? Чи за ними так же вганяють?

Розенкранц. Ні, вже тепер не так.

Гамлет. Як же се? Хиба вони почали ржавіти?

Розенкранц. Ні, вони стараються по прежнему; та завелась, милостивий добродію, писклята, що кричать над усяку міру, і їм плещуть за се безчоловічно¹⁶). Тепер мода на них і вони так гавкають на „звичайні театри“ (так вони звуть їх), що многі, маючи при боці рапіру, лякають ся гусячих пір і ледви сьміють ходити туди.

Гамлет. Як! так таки діти? хто ж удержує їх? як їм платять? То вони держатимуться свого ремесла тільки доти, доки спаде голос? Чи не скажуть опісля, як доростуть до звичайних акторів (а се подобна річ, коли не матимуть лучшего хліба), що писателі вшкодили їм, заставивши гудити своє власне наслідде?

Розенкранц. Да таки й було доволі галасу з обох боків, і громада не вважає за гріх підцьковувати їх на контроверсію. До якогось часу не давано нічого за пєсу, коли поет і актори не йшли навкулачки за своє діло¹⁶).

Гамлет. Чи се ж можливе?

Гільденштерн. О! чим там не шпурляли в голови!

Гамлет. І хлопята взяли гору?

Розенкранц. Узяли, принце, — і над Геркулесом і над його береміщем¹⁷).

Гамлет. Се мені вельми дивно; бо мій дядько королює в Данії, і ті, що перекривлювали його за життя мого отця, тепер дають двадцять, сорок, пятьдесят і сто дукатів за його портрет у мін'юрі¹⁸). Господи! да тут є щось більш ніж надприродне, коли б тільки філософії вишукати. (Труби за сценою.)

Гільденштерн. Се актори.

Гамлет. Панове, вітаю вас у Ельзинорі. Руки! Нуте бо! Привітанне, се ввічливість і церемонія. Дайте мені вам догодити в цім наряді, щоб моя ласка до акторів (а вона, скажу вам, мусить бути геть показна) не показалаась вам більшою, ніж до вас. Вітаю вас, тільки мій дядько-отець і тітка-мати помиляють ся.

Гільденштерн. У чому, дорогий принце?

Гамлет. Я божеволю тільки при північно-північно-західнім вітрі¹⁹), а як вітер від полудня, я знаю, що сокіл і що чапля.

Ввіходить Польоній.

Польоній. Всього доброго вам, панове!

Гамлет. Слухай, Гільденштерне і ти так же, — на кожне вухо по слухачу. Ся велика дитина, що ви тут бачите, ще й досі не вийшла з пелюшок.

Розенкранц. Може вона опинилась удруге в пелюшках: бо, кажуть, стара людина вдруге дитина.

Гамлет. Пророкую, що вона прийшла сповістити мене про акторів. Уважайте! (До Розенкранца, мов не бачивши Польонія.) Ви сказали правду, добродію: се було в понеділок у ранці; так іменно.

Польоній. Мій принце, в мене є новина для вас.

Гамлет. Мій пане, в мене є новина для вас. Коли Росцій був актором у Римі²⁰) —

Польоній. Приїхали актори, принце.

Гамлет. Ба, ба!

Польоній. Клянусь честю...

Гамлет. ...то кожен актор їхав на своїм ослі...

Польоній. Найлучші актори в світі, чи для трагедії, чи для комедії, для історії, для пасторала, пасторало-комедії, історіо-пасторала, трагедо-історії, трагі-коміко-історико-пасторала, для неділимої сцени і необмеженої поеми. Ні Сенека не буде їм надто важкий, ні Плявт надто легкий. Чи для писаної ролі, чи для імпровізації — нема їм рівні.

Гамлет. „Суддя Ізраїльський Ефай — Який же скарб він мав!“²¹)

Польоній. Який же, принце, був у нього скарб?

Гамлет. Який?

„Одну дочку він мав, гай-гай,
Над все її кохав“.

Польоній (сам до себе.) Усе про мою дочку.

Гамлет. Чи не правда ж, старий Єфаю?

Польоній. Коли ви звете мене Єфам, принце, то в мене є дочка, котру я люблю не-сказанно.

Гамлет. Ні, сього там нема.

Польоній. А що ж єсть, принце?

Гамлет. От що:

„І як се стало ся, Бог зна“,

А далій памятаєте:

„Здаєть ся ж, так було“...

Первий куплет колядки покаже вам більше.
Та гляньте, ось іде мов скороченне.

Ввходять четверо, чи п'ятеро акторів.

Витаю вас, приятелі, витаю всіх. Рад бачити тебе здоровим. Витаю, добрі друзі. О! старий друже. Ге, в тебе лице наїжило ся після того, як я тебе бачив. А може ти прибув у Данію, щоб і против мене їжитись? А, моя вельможна панно! Клявусь Богородицею, твоя вельможність наблизилась на цілий крок до неба після того, як я тебе бачив. Молю Бога, щоб твій голос, як неходяче золото, не розколовсь аж у кружалці²²). Витаю всіх вас, приятелі. Киньмо ся ж, мов французькі сокольники, на все що бачимо: давайте нам зараз монольої! Покажіте нам пробу свого таланту. А ну, патетичний монольої!

Первий актор. Який же монольої, принце?

Гамлет. Я чув, як ти промовив мені раз монольої, та ніколи його не виставлювано;

коли ж виставлювано, то не більш одного разу: бо пєса, пам'ятаю, не вподобалась мїллїону: се був кав'яр для маси. Та се була прегарна пєса (як показалося менї і иньшим, котрих суд у таких материях вище мого); добре розложена на сцени і написана так же просто, як і мудро. Пам'ятаю, один сказав: нема в стихах соли, щоб материя була смачнїйша, анї того в словах, що показувало б у автора чутливїсть; однак назвав її поважною, здоровою, приємною і більше гарною, нїж закрашеною. Один монопольї у нїй я найбільш уподобав. То було Енеєве оповідання Дїдонї, і більш усього там, де він говорить, як убито Прїяма. Коли воно живе в твоїй пам'ятї, зачни з сього стиха — дай згадати, дай згадати...

„Скажений Пирр²³⁾ звірюкою Гирканським²⁴⁾...
Нї, не так, а починаєть ся Пирром.

„Скажений Пирр, він, що у чорній зброї,

„Як темна ніч, як намір його чорний,

„Сховав ся у зловіщому коняці,

„Тепер убравсь іще в страшнїйший колїр.

„Од голови до ніг увесь червоний

„Отцїв, маток, синів і дїчок кровю,

„Що позсихалась на йому й скипілась

„Од полум'я домів, котрі сьвітили

„Своїм тиранським і проклятим сьвітом

„На власних їх господарів убійство, —

„Розжеврівшись в завзятті і в багатті

„І сукроватою увесь облившись,

„З очима мов карбункули, пекельний

„Шукає Пиррус праотця Прїяма²⁵⁾.

Польонїй. Йї Богу, принце, гарно сказано, з хорошим акцентом і з доброю повагою.

Первий актор.

„І зараз він його знаходить. Вдарив

„Старий на Греків, та коротким боєм.

„Не слухає руки його меч древній,
„Лежить де впав, байдужий на коенду.
„Борба нерівна. На Пріяма Пиррус
„Наскакує, у запалі бє прѳмах,
„Та від самого свисту й вітру млявий
„Отець упав. Тодї, здавалось, город,
„Нечулий Іліон почув удар,
„Він похилив свій шпиль огнистий аж
„До самих ніг і грукотом страшеним
„Бере в полонь-неволю вухо в Пирра.
„Бо — диво! меч його, що вже хилив ся
„На голову Пріямову молѳчну,
„Здавалось, ніби в воздуху повиснув.
„Мов намальований тиран, став Пиррус,
„Вагавсь між волею своєю й ділом,
„І не робив нічого.
„Та, як ми часто бачим против бурі
„Мовчаннє в небесах, недвижні хмари,
„Вітри сердиті мовчазні і круг наш
„Внизу німий як смерть, а потім зараз
„Страшений грім простори роздирає:
„Так послї павзи Пирра дика помста
„Знов лютого на діло підіймає.
„І молоти Цикльопів ще ніколи
„Так не ковали Марсу вічну зброю
„Безжалісно, як Пиррів меч кривавий
„Тепер кує Пріяма.
„Геть, геть, Фортуно шлюхо! ви ж боги всі
„Возьміте в повній радї в неї силу,
„Скрушіте їй всі спиці і весь обід
„У колесї і покотїте з неба
„Округлу ступицю униз глибоко,
„Аж до нечистих“!

Польонїй. Се дуже довго.

Гамлет. Пошлемо вкупі з твоєю боро-
дою до цирульника. Будь ласка, говори далїй.

Йому давай джиту або сороміччину, а то засне.
Говори далій. Переходь до Гекуби.

Первий актор.

„О, хто в намітчині царицю бачив“...

Гамлет. У намітчині царицю?

Польоній. Се гарно; царицю в намітчині — гарно.

Первий актор.

„Що боса бігала й сліпими слізми

„Грозила полумю, з ганчіркою

„На голові, де так іще недавно

„Стояла диядема, — що не шати

„Від многоплідности слабкее лоно

„Окутали, а ковдра, що в пориві

„Страху вхопіла бідна, — хто б се бачив,

„Той язика вмочив би ув отруту

„І зраду проти власти щастя б вирік.

„Коли б же і самі боги вбачали,

„Як бідолашня глянула на Пирра,

„Що в злющій забавці мечем кривавим

„Її супруга члени шматував, —

„То крик її, який тут бухнув, міг би —

„(Хиба вже зовсім їм про нас байдуже),

„Вдоїти сліз з очей огнистих неба,

„Богів самих до гніву довести.

Польоній. Дивітесь, чи не зблід же він,
і має сльози в очах! Прошу тебе, годі!

Гамлет. Се гарно; я попрошу тебе дочитати кінець незабаром. Мій пане добродію, чи не догледіли б ви, щоб акторів добре пригощено? Чуєте? нехай гарно з ними обійдуться: бо вони — зеркало і хронічки часу. По вашій смерті лучче б вам було мати ледачу епітафію, ніж їх огуду за живота.

Польоній. Обійдусь із ними, принце, по заслужі.

Гамлет.

Гамлет. Боронь Боже, чоловіче! лучче!
(Коли би з кожним обходились по заслужі, хто б тоді влизнув од березової каші?) Обійдись із ними по власній своїй честі і повазі. Чим менше вони заслугують, тим більше матиме ціни твоя добрість. Веди ж їх.

Польоній. Ходіть, панове! (Виходить Польоній з деякими акторами.)

Гамлет. Ідіте з ним, друзі. Завтра в нас буде гра. Ось слухай, старий друже: можеш ти відіграти убійство Гонцага?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлет. Завтра хотів би я бачити се. А чи не міг би ти, на случай, вивчити монольої у дванацять чи шіснацять вірш, котрі б я написав і притулив у пєсу? Можеш?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлет. Дуже добре. Іди ж за сим паном, та гледіть, не глузуйте з нього! (Виходить актор.) Мої добрі друзі! (До Розенкранца і Ільденштерна.) Прощаюсь з вами до вечера. Ви любі гості в Ельзінорі.

Розенкранц. Добрий принце!

(Виходять Розенкранц і Ільденштерн.)

Гамлет.

Ідіть, Бог з вами! Ось я знов один.
О, що за ледар, що за підлий раб я!
Чи се не чудо, що сей актор ось
У фікції, у мрії страсти може
Так підневолить душу під уяву,
Що вид його від неї весь поблідне,
На óчах сльози, а в лиці переляк,
І голос рветь ся, стать вся піддаєть ся
До форм уяви? Й все це за-ні-за-що!
Задля Гекуби! Що йому Гекуба
Або що він Гекубі,

Що б плакати по ній? Що ж він зробив би,
Коли б мотив, принуку мав для страсти,
Як я? Він сцену всю залив би слізми,
Роздер би вухо всій громаді річчю
Страшенною, довів би винуватця
До безума, сполошив би невинних,
Збентежив нетямущих, зчудував би
І саму здібність їх очей і слуху.
А я, тупе, мов з глини зліплене ледащо,
Хляк, Іван соня, я на власне діло
Байдужний, і озвати ся не вмію
Навіть за короля, що на державу
І дороге життя його проклятий
Зробили напад! Чи я трус? Хто в вічі
Назве мене ледащом? Хто розтрощить
Мій череп? вирве бороду мені²⁶⁾
І кине в пику? Хто смикне за носа?
Завдасть брехню і вбе її у горло
До самих легких? Хто мені се зробить?
Я стерпів би й таке: бо певно в мене
Печінка голубина, я без жовчі,
Не чую гіркоти зневаги, — о, ато б я
Давно вже воронне нагодував би
Сього паскуди стервом! О кривавий,
Безстидний ледарю! безчесний, підлий,
Зрадливий, сладострасний ти поганцю!
О помсто!
Що за осел я! Ось моя хоробрість!
Я, син замученого, дорогого
Отця, що й небо й пекло попихають
На помсту, мушу, мов та непотрібка,
Собі словами серце облегчати
І лаятись, мов півварка-нехлюя!
Фі, як се гидко! Заходи ся ж, мізку!
Чував я, що переступні создания,
В театрі сидячи, бували страшно

Стривожені іскусним лицедійством,
Так що в своїх злочинствах признавались.
Хоть душогубство языка й не має,
Та виявить себе дивнійшим робом.
Нехай сі актори що небудь грають
Похоже на отця мого убійство
Перед очима в дядька, я ж вдивлю ся
Йому в лице, достану до живого.
Коли він тільки вхилить ся, я знаю,
Що починати. Дух той, що я бачив,
Се може й дьявол? Дьявол має силу
Приймати на себе й принадний образ.
Так; може він побачив мій упадок
І мелянхолію (він має міць
Над душами такими), та й підходив,
Щоб погубить мене. Ні, хочу мати
Ґрунто́вини певнійші. Сцена, повість,
От чим піймаю королівську совість. (Виходить.)

АКТ ТРЕЙТІЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Польоній, Офелія. Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

І ви ніяким робом не дознались,
Про що він дур на себе напускає,
Що мир душі його мутить так страшно
Турботним, небезпечним божевіллям?

Розенкранц.

Він признавсь, що чує в собі безум.
Та з чого ставсь, не хоче нам сказати.

Гільденштерн.

Не знаєм, як його й посондувати.
Бо хитрим безумом знай одвертає,
Як ми його приводим до признання,
Щоб з ним по правді стало ся.

Королева.

А добре

Прийняв він вас?

Розенкранц.

Як слід, по джентельменськи.

Гільденштерн.

Та видно, силував ся быть ласкавим.

Розенкранц.

Скупивсь на розпити, а нам свобідно
Відповідав на запити.

Королева.

Чи ви

Його на розривки які просили?

Розенкранц.

Мадам, випадком ми якихсь акторів
На шляху перегнали і йому
Казали се; мов ізрадів почувши.
Вони вже тут в у дворі і принц їм
Звелів, здаєть ся, перед ним щось грати
Сьогодні в вечері.

Польоній.

Се суца правда.

І він мене прохав, щоб я благав вас,
Пресьвітлі королівські маєстати,
Дивитись і послухать сценування.

Король.

Од всього серця. Радуюсь почувши,
Що він до сього так схилив ся.
Прошу, панове добрі, вас і далі
Його до забавок таких привідить.

Розенкранц.

Старатимем ся, наш королю.

Виходять Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

Серце

Гертрудо, на сей раз і ти зостав нас.
Бо ми по Гамлета послали тайно,
Щоб він тут мов slučajем пострічав ся
З Офелією.

Її отець і я (законні шпіги)

Так станемо, щоб невидимо бачить
Се зустрічання і судить свобідно

З його обходу, чи через кохання
Він так сумує й мучить ся.

Королєва.

Зоставлю.

Тобі ж, Офелїє, бажаю щиро,
Щоб красота твоя була причина
Припадку Гамлетового. Я певна,
Тоді б твої прикмети знов вернули
Його на путь. Була б се честь обом вам.

Офелїя.

Прєсвітла панї, я б сього бажала.

(Виходить королева.)

Польонїй.

Офелїє, прохожуйсь тут! Ви ж, пане
Мій милостивий, коли ваша ласка,
Сховаймось тут. Читай сю книжку, дочко,
Щоб сим прикрити, що ти одинока.
За се ми часто терпимо огуду,
І добре знаєм, що лицем побожним
Та сьвятостю постави обсипаєм
Самого чорта цукром.

Король (сам до себе.)

О, се правда!

Як сї слова катують мою совість!
І щоки шлюхи, крашені красилом,
Не так гидкі против її принади,
Як мій переступ против що-найкращих
Моїх річей. О вагото важенна!

Польонїй.

Се він іде. Сховаймось, мій королю.

(Виходять король і Польонїй.)

(Ввїходять Гамлет.)

Гамлет.

⟨Чи бути, чи не бути, от питання!⟩
Що благороднїйше в душі: терпіти
Праці і стріли злющої Фортуни,

Чи збунтуватись против моря туч
І бунтуванням їм кінець зробити?
Умерти, се заснути, більш нічого,
І сном своїм сказати: ми кінчаєм
Всі муки серця й тисячу природніх
Тортур, що ми внаслідували тілом.
Сього кінця жадати нам — побожно.
Умерти, се заснуть; заснуть! а може,
Сни бачити?... Оттут-то й є перепин
У сні чи в смерті що-то буде снитись,
Як струснемо земні тривоги з себе?
От що нас зупиняє. От увага,
Що робить довгими нещастя житні.
Бо хто б схотів весь вік терпіти муки
І насміхи, гнет сильних і знущання
Гордині, біль одіпхнутого серця,
Загайливість закону, підлість с'уддів
І ту зневагу, що заслуга мовчки
Приймає від нікчемних,
Коли б міг сам, одним штихом кинджала
Від усього цього спасти ся? Хто би
Ніс той тягар, стогнав і прів під тиском
Життя, як би не страх чогось по смерті?
Як би не той нещасний край, з котрого
Ще не вертав ніхто, мутив нам волю?
То й радше зносим біди ті, що маєм,
Аніж тікати до иньших нам незнаних.
От так то совість трусами нас робить,
І так природній румянець відваги
Вкриваєсь блідним п'юкостом задуми,
І замисли могутні та важкі
Від погляду сего звертають на бік
І тратять назву діл. > Та годі! Бач,
Офелія вродлива! Німфо, помяни
В твоїх молитвах всі гріхи мої!

О ф е л і я.

Як живете ви, принце, сими днями?

Г а м л е т.

Покірна дяка! Добре, добре, добре.

О ф е л і я.

У мене памятки од вас є, принце,

Котрі давно бажала я вернути.

Прошу від мене їх тепер прийняти.

Г а м л е т.

Ні, ні, я не давав тобі нічого

Ніколи.

О ф е л і я.

Високоповажний принце,

Я знаю дуже добре, що давали,

І з ними дихали такі слова пахущі,

Що речі ще дорожшими робились.

Тепер вони вже не благоухають.

Возьміте їх назад: бо благородній

Душі гостинці дорогі здають ся

Убогими, як той перемінив ся,

Хто дав. Візьміте їх від мене, принце.

Г а м л е т. Га, га. ти чесна?

О ф е л і я. Принце!

Г а м л е т. Ти гарна?

О ф е л і я. Що ви хочете сказати, принце?

Г а м л е т. Що коли ти чесна й гарна, то твоїй чесноті не годилось би знатись із твоєю вродою.

О ф е л і я. Чи може, принце, для вроди бути лучча знайомість від чесноти?

Г а м л е т. А певно! Бо сила вроди швидше переробить чесноту із того, що вона єсть, на звідницю, ніж сила чесноти здоліє переложити вроду на свою подобу. Се було колись парадоксом, а тепер час дав йому повірку. Я любив тебе колись.

Офелія. Справді, принце, ви заставляли мене няти сьому віри.

Гамлет. Ти не мусіла няти мені віри. Бо чесноти не можна так прищепити до нашого старого пенька, щоб ми не пахли ним. Я не любив тебе.

Офелія. Тим більше я була одурена.

Гамлет. Іди в черниці: чого тобі бути матірю грішників? Я сам так собі чесний, та й мені можна б обвинуватити себе в такому, що лучче б моя мати не родила мене. Я дуже гордий, помстовливий, амбітний; у мене більше провин готових на мій розказ, ніж думок для їх здумання, ніж уяви для їх змальовання, ніж часу для їх виконання. І по щож таким людяцям як я лазити між небом і землею? Ми всі підлі плутяги; не йми віри нікому з нас. Іди собі в черниці! Де твій отець?

Офелія. Дома, принце.

Гамлет. Вели замикати двері за ним, щоб він не робив із себе дурня ніде, тільки в своїм домі. Бувай здорова!

Офелія. О, рятуй його, ласкаве небо!

Гамлет. Коли пійдеш замуж, я дам тобі в придане от яку язву: хоть би ти була така чиста, як лід, така біла, як сніг, не влизнеш од клевети. Іди в черниці, йди; прощай! А коли вже йти заміж, то йди за дурня; бо розумні люде добре знають, яких ви робите з них чудовищ. Іди ж у черниці, та й негайно. Прощай!

Офелія. О небесні сили! сціліте його!

Гамлет. Наслухавсь я про ваші мальовила, до схочу. Бог вам дав одно лице, а ви робите собі ивьше; вертитесь, дріботите, зюзюкаєте і даєте прізвища Божим творенням і ви-

даєте вашу пустоту за нетям. Іди, не хочу сего більше! Воно то й зробило мене безумним. Кажу тобі, не хочемо більше шлюбів, а хто вже одруживсь, усі, опріч одного, нехай живуть. Решта зостануть ся, як єсть. У черниці! махай!
(Виходить.)

О ф е л і я.

О, що за сьвітлий дух ось тут розбитий!
Дворака око, вченого язик,
Меч лицаря, надія й цьвіт держави,
Сьвічадо чести, взірець поваги,
Увага вважних, — все те, все пропало!
І я, гірка й безщасна між жіноцтвом,
Що ссала мід обіцянок співочих,
Тепер царській сей превисокий розум
Вбачаю мов дзвінки, що попсувались
В своїм грані солодкім; я вбачаю
Сю дивну форму, сю квітчасту юність
Побитую безумством. Горе, горе
Мені, що бачила те, що вбачала,
І бачу те, що я тепер вбачаю!

(Вертаєть ся король з Польонієм.)

К о р о л ь.

Любов? не в той бік гне його чуття,
І хоть він говорив нескладно трохи,
На дур воно не схоже. Щось в душі він криє,
На чім сидить його печаль-сїдуха,
І я боюсь, що висидить вона нам
Страшне щось. Я, щоб запобігти лиху,
Постановив у скорому рішенню
Так: щоб найшвидше в Англію він їхав,
Та вимусив занедбану данину.
Ще може море, чужоземні люде
І різноякі види виженуть із серця
У нього те, що там якось засїло, —
Об що він знай свій череп розбиває,

І робить звичай свій таким несхожим
На себе. Ти ж про се якої думки?

Польоній.

Було б се добре, тільки в мене думка,
Що почалась печаль і зародилась
З занедбаного закохання в нього. —

Ну, що, Офеліє? І не кажи нам,
Що Гамлет говорив: усе ми чули.

Чиніть, що хочете собі, королю,
Та може здасть ся вам воно до речі,

Щоб королева мати по театрі

На самоті у нього допиталась

Про його сум, поговорила кругло.

А я, коли ви зволите, сховаюсь

Та й вислухаю всі їх розговори.

Коли вона нічого з ним не вдіє,

Тоді вже в Англію, чи в заточення

Пошліть його, як розум вам укаже,

Король.

Нехай так буде. Годіж нам без чати

Великих у безумстві зоставляти. (Виходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця там же.

Ввіходить Гамлет з кількома акторами.

Гамлет. Читай, будь ласка, монобльог,
як я тобі його промовив, текучим язиком! А
зачнеш вигукувати, як чинять многі з ваших
акторів, то мені догодив би так само й місь-
кий окличник, прогукавши мої вірші. Да не
пиляй і повітря надто рукою, оттак, а все роби
пристойно: бо і в самому потоці бурі і (так
би сказати) вихрі пристрасти мусиш мати й бе-
регти міру, щоб надавала їй плавкість. О! мені

доймає до живого, слухавши иньшого парикованого бейбаса, як він роздирає пристрасть на шматтє, на саме клочче, щоб розколоти вуха партеровій публиці, а вона найбільше тільки й може захопити, що незрозумілі рухи та галас. Я б такого гультая прохворостив за переборщуванне Термаганта²⁷). Воно й Ірода переіродує. Прошу тебе, остерігай ся сього.

Первий актор. Ручаюсь вашій честі.

Гамлет. Не будь же й надто смирен. Нехай твій власний розсудок буде твоїм наставником. Приладжуй рухи до слова, слово до рухів, та й бережись, як би не переступити природної простоти. Бо всяке перевеличенне виходить за мету гри: вона бо і з першу й тепер і була й єсть на те, щоб держати ніби зеркало перед природою, показувати чесноті її власний образ, підлоті — її власне обличчє, а самому вікові й тілу часу його форму і печать. Коли ж се перевеличити чи поменшити, то хоть воно й сьмішить нетямущого, а досвідного сердить; суд же його одного, з вашого дозволу, переважає цілий театр иньших. О, видав я таких акторів на сцені, і чував як їх славлено, та ще й високо, що, сказати без профанування, не мали ні християнської говірки, ні християнської постаті, ба й поганської й людської; так пиндилися та скіглили, що я думав: певно якийсь поденщик природи сотворив людей, та ще й не гаразд: так вони погано вдавали з себе людей.

Первий актор. Надіюсь, ми переробили се вже й геть у себе, добродію.

Гамлет. О, переробіте до 'станку. Та нехай ті, що грають у вас клоунів, говорять не більш того, що для них написано. Бо иньші

з них регочуть ся самі, щоб довести дурну частину публіки до реготу, хоть у тій самій хвилі треба вважати на якесь важне місце в штуці. Се по ледачому і показує мізерну амбіцію блазня, що так робить. Ідіте, готуйтеся. (Актори виходять. Ввіходять Польоній, Розенкранц і Гільденштерн.) А що, пане добродію? чи зволить король дивитись на сей шматок праці?

Польоній. І королева також, та й зараз.

Гамлет. Звеліте акторам поспішити. (Польоній виходить.) Чи не допоможете й ви підогнати їх?

Обидва. Підженемо, принце.

(Виходять Розенкранц і Гільденштерн.)

Гамлет. Агов, Гораціо!

Гораціо.

Я тут, мій любий принце, до послуги.

Гамлет.

Гораціо, з усіх ти найчеснійший,
З ким знав ся я.

Гораціо.

О дорогий мій принце!

Гамлет.

Не думай про мене, що я лестивий.
Яка мені була б корість від тебе,
Що в тебе все багацтво — добрий розум?
Тебе він і годує й зодягає.
На що, про що убогому лестити?
Ні, се дурну пиху нехай солодкий
Язик облизує; нехай коліна
Там ізгинають ся мов вагітні,
Де за облесністю іде нажива.
Чи чуєш? як душа моя убога
Що власній волі вибирати стала
І вміла вже людей розпізнавати,
Вона тебе печаттю назначила.
Бо був еси таким, як той, що муки

Терпівши всякі, мов би і не мучивсь ;
Що й стусани Фортуни й нагороди
Приймав із дякуваннем одинаким.
Благословенні ті, в кім кров і розум
Так добре змішані, що він ніколи
Не служить дудкою Фортуни пальцям
І не дає дударить їй як схоче.
Дай чоловіка ти мені такого,
Котрий невільником не був би страсти,
І я носитиму його у серці серця,
Так як тебе ношу. Про се вже й надто.
Ось перед королем іграти будуть
Сїєї ночі, і одна там сцена
Під смерть мого отця підходить близько,
Що я тобі казав. Як будуть грати
Сю сцену, я тебе прошу дивитись
На дядька могого так, як би сам я
Дививсь на нього. І коли таємне
Його убійство із нори не вийде
В тім монольозі, то се дух проклятий,
Що ми вбачали, а мої догадки
Нечисті, як Вульканове коваadlo.
Дивись на нього пильно: бо і сам я
В його обличчє очі заклепаю.
А потім зложимо ураз обидва
Свій суд, щоб виректи, яким він здав ся.

Г о р а ц і о.

Се добре, принце. Коли він що вкраде
Підчас сїєї пєси сценування,
І від менє влизне, плачу́ за кражу.

Г а м л е т.

Ідуть на сценування. Мушу бути
Байдужним. Вибирай, де лучче сїсти.

Ввіходять король, королева, Польоній, Офелія, Розенкранц,
Гільденштерн і иньші пави та прибічники з гвардією, що
несе смолоскипи. Данський марш; труби.

Король. Як пробуває наш кузин Гамлет?

Гамлет. Пречудово, далєбі; на хамелбоновім хлїбі; їм повітре начинене обіцянками. Вам не вгодувати так і каплунів.

Король. Я непричасний у сїй відповідї, Гамлете! Се слова не мої.

Гамлет. Ну, та й не мої тепер. (До Польонїя.) Пане добродїю, ви виступали колись на сценї в унїверситетї? Адже ви казали се?

Польонїй. Виступав, принце, і мене вважали за доброго актора.

Гамлет. А що ви грали?

Польонїй. Грав Юлія Цезаря: мене вбито в Капітолї: Брут убив мене.

Гамлет. Се було бруталне діло — вбити таке капітальне теля. — Чи актори готові?

Розенкранц. Готові, принце. Ждуть вашого благоволення.

Королева. Ходи сюди, мій добрий Гамлете, сядь коло мене.

Гамлет. Ні, добра нене: тут є метал, що притягає більше.

Польонїй. (До короля.) О, го! вважаєте?

Гамлет. Ясна панно, чи менї можна прилягти у вас на лонї? (Лягаючи в ногах у Офелїї.)

Офелїя. Ні, принце.

Гамлет. Я розумію мою голову в вас на колїнах.

Офелїя. Можна, принце.

Гамлет. Хиба ви думали, що я маю на думцї якісь мужицькі речі?

Офелїя. Я не думала нічого, принце.

Гамлет. Се гарна думка — лежати між колїнами дївчини.

Офелія. Що, принце?

Гамлет. Нічого.

Офелія. Ви веселі, принце.

Гамлет. Хто, я?

Офелія. Ви, принце.

Гамлет. О Боже! ваш одинокий весельчак! Що ж і робити чоловіку, як не веселитись? Бо подивітесь, як весело дивить ся моя мати, а мій отець тільки дві години як умер.

Офелія. Ні, вже два рази по два місяці, принце.

Гамлет. Так давно? Нехай же чортяка ходить у чорному, а я вберусь у соболі. О небеса! умер два місяці, та ще й не забуто! То є надія, що пам'ять великого чоловіка переживе його цілим півроком. Тільки, клянусь Богородицею, він повинен набудувати багато церков: а то він терпітиме забуття мов дерев'яний коник, що в нього епитафія: *Охox, охox! забули коника, забули*²⁸).

Грають гобої. Починаєть ся німа гра²⁹).

Ввходять король і королева дуже закохані. Королева цілує його, а він її. Вона припадає на вколійшки і робить показ упевнення. Він піднімає її і хилить голову на її плече. Лягає на квітчастий ослин. Вона побачивши, що він спить, покидає його. Зараз ввходить хтось, здимає з нього корону, цілує її, і лє отруту королеви в ухо та й виходить. Королева вертаєть ся, знаходить короля мертвим і робить страстне актування. Отруйник, з двома чи трома німими, приходить знов і, здаєть ся, лементує з нею. Мертве тіло виносять. Отруйник лицяєть ся до королеви з гостинцями. Вона, здаєть, гидує ним спершу, а далі приймає його закоханне. Виходять.

Офелія. Що воно таке, принце?

Гамлет. Що? підле ледарство, воно чигає на сей злочин.

Офелія. Видно, се показує зміст сценування.

Гамлет.

Ввіходить Прольої.

Гамлет. Довідаємось у сього гультая. Актори не вміють держати секрету; вони все виявлять.

Офелія. Чи скаже він, против чого сей показ?

Гамлет. А вже ж, та й про всякий иньший показ, який би ви показали йому. Коли вам не сором буде показати, він не посоромить ся сказати вам, проти чого воно.

Офелія. Ви недобрий, ви недобрий. Я буду дивити ся на сценування.

Прольої.

Для нас і нашої сумної драми,
Понахилившись тут під вашу ласку,
Ми просим вас її з терпіннем слухать.

Гамлет. Чи се прольої, чи віршик на перстені?

Офелія. Щось він короткий, принце.

Гамлет. Як женська любов.

Ввіходять два актори, король і королева.

Сценований король.

Вже колесниця Феба 'круг купальні
Солоної Нептуна і держави
Закругленої Теллюс облетіла³⁰)
Аж трицять раз, і трицять раз дванацять
Сьвітлив позиченим нам сьвітом місяць,
Як закоханне нам серця звязало,
А руки Гименей сьвятим союзом.

Сц. королева.

Колиб же знов ми налічили стілько
Кругів і сонця й місяця в любови!
Та горенько мое! ти вже недужий
І невеселий, не такий, як перше.
Смутиш мене. Та хоть я і сумую,
Ти не трівож ся, царю мій, сим смутком.

Бо в нас любов і страх — одної міри:
Або нічого в них, або до краю.
Яка моя любов, по пробі знаєш,
І як тебе люблю, так і тривожусь.
Там, де любов велика, все лякає,
А де лякає все, любов палає.

Сц. король.

Так мушу я тебе покинуть хутко:
Моя снага і здібности вже слабнуть.
А ти зостанеш ся на цім прекрасним сьвіті
У шані та любові. Може й добрий
Такий же чоловік тебе...

Сц. королева.

О годі, годі!

Така любов була б у мене зрада.
Будь проклята за другим я супругом!
Хто йде у-друге, першого вбиває.

Гамлет (сам собі.) Полинь, полинь.

Сц. королева.

До другого замужжя нахиляє
Нажива нас, а не коханне щире.
Я вдруге мужа першого убила б,
Поцілувавши другого на ложі.

Сц. король.

Я вірю, що ти й думаєш, як кажеш.
Та що ми рішимо, те часто ламлем.
Наш задум тільки пам'яті невольник.
Він хутко родить ся, та вік короткий.
Держить ся він, мов яблуко на вітці:
Поспіє — падає і неструснуते.
Найбільша шкода се, що забуваєм
Собі виплачувати довг свій власний.
Що ми собі у страсті загадали, —
Утихне страсть, і задум наш зникає.
Великі радощі й велике горе
Самі свої декрети зневажають.)

Де наші радощі найбільше веселять ся,
Там наше горе найбільш лементує.
Сумує радість, радуєть ся горе
З найменшого випадку. Не на віки
Сей сьвіт, і нічого нам дивувати,
Що доля в нас переміняє серце.
Бо се зостало ся ще в нас питанням:
Любов веде Фортуну, чи Фортуна
Любов? Великий унизу, — дивітесь!
Його коханці всі порозбігались.
Убогий збагатившись робить друзів
Із ворогів своїх, і аж і досі
Прихильність і любов Фортуні служать.
Бо хто нічим не бідкаєть ся в сьвіті,
Не буде бідкати ся і друзями.
А хто в біді бере на пробу друга,
Як раз із нього ворога готує.
Та, щоб скінчити начате порядно,
Бажання наші й долі так противно
Одні з одними йдуть, що кожній задум
Раз по раз обертаєть ся у нівець.
Бо наші мислі — наші, а кінець їх —
Не наш. Оце ж ти думаєш, не схочеш
Пійти у друге заміж, а сї думки
Умруть, аби умер твій обладатель.

Сц. королева.

Нехай мені земля не дасть поживи,
А небо сьвіту! радощі й спочивок
В день і в ночі зачиняють ся від мене!
В одчай обернеть ся надія й віра!
Тюрмою зробить ся моя свобода!
Все лихо, що від нього радість блідне,
Стрічає і псує мені все добре!
І тут і там нехай во віки мучусь,
Коли вдовою знов я вийду заміж!

Гамлет (до Офелії.) Що, як вона тепер поламле...

Сц. король.

Глибока клятва. Серце, на мінуту
Зостав мене. У голові щось важко,
І я б хотів сей день скучний для мене
Сном обманить.

Сц. королева.

Нехай колише

Сон голову твою, і щоб ніколи
Нещасте не сідало поміж нами. (Виходить.)

Гамлет. Мадам, як вам подобаєть ся пса?

Королева. Пані обіцяє надто много, мені
здаєть ся.

Гамлет. О, вона справдить своє слово!

Король. Чи ти чув зміст? Чи нема в нїм
чого непристойного?

Гамлет. Ні, ні, вони тільки жартують,
трують із жарту. Ніякої непристойности.

Король. А як ви звете псу?

Гамлет. Мишоловкою. Яким робом? А
вжеж, переносно. Ся пса — образ убійства,
зробленого в Вієнні. Гонзаго, се імя дука; його
жона Баптіста. Ви побачите зараз. Се злодій-
ська архи-штука. Та що нам до того? Вашого
величества і нас, чистих совістю, воно не тор-
каєть ся. Нехай обідрана шкапа брикаєть ся,
наші крижі не постярані. (Ввіходить Луціян.) Се
Луціян, небіж королеві.

Офелія. Ви так добре все знаєте, як хор,
принце.

Гамлет. Я міг би бути товмачем між
вами і вашим коханком, колиб дививсь на ку-
кольну комедію.

Офелія. Ви гострі, принце, гострі.

Гамлет. Вам стоїть раз тільки зітхнути,
щоб мов лезо притупилось.

Офелія. Із луччого, гірше.

Гамлет. Таких мужів ви й добираєте
собі. — Починай, душогубче! Покинь твої про-
кляті перекривлювання та починай. Ну!

Вже ворон кракає вниз про помсту.

Луціян.

І мисли чорні й руки скорі, і отрута
Зготовлена, й пора до вчинку добра,
Доба у змові, і ніхто не бачить.

Гидка мікстура з північного зілля!

Тебе Геката трійчі ізвятила³¹⁾

І трійчі ядом смертним напоїла:

Нехай же маїя твоя природня

Жере здорову жизнь, як преїсподня!

(Лве отруту сонному в ухо.)

Гамлет. Він отрує його в саду, задля
його царства. Імя його Гонзаго. Є про се по-
вість написана гарно по італійськи³²⁾. Ви побачите
зараз, як убійця здобуває любов Гонзагової жони.

Офелія. Король устає.

Гамлет. Як! злякавшись фальшивого
огню?

Королева. Що тобі, мій пане?

Польоній. Перервіть гру!

Король. Дайте сьвітла! Геть звідсі!

Усі. Сьвітла! сьвітла! Сьвітла!

(Виходять усі опріч Гамлета й Горація.)

Гамлет.

Нехай поранене звіря втікає,

Здорове веселить ся:

Один гуляє, другий засинає, —

Сьвіт на сьому вертить ся.

Ну, що, добродію? Хиба ж ся штука та
чуб із пірря (колиб уже останок мого достатку

зійшов у мене на нінащо), та ще дві Прованські рожі на моїх коркових черевиках³³) не дали б мені місця в трупі акторів, добродію?

Гораціо. Половину паю.

Гамлет. Або й цілий пай.

Бо ти, Дамбне³⁴) любий, добре знаєш:

У сьому краю вмер Зевес,

А хто тепер царює, не вгадаєш —

Се справжній, справжній — паяц.

Гораціо. Ви могли б зримувати.

Гамлет. О добрий Гораціо! Я б запла-
тив за слово духа тисячу фунтів. Ти постеріг?

Гораціо. Дуже добре, принце.

Гамлет. Як говорили про отруєння...

Гораціо. Я дуже добре пильнував його.

Гамлет, А, га! Музику сюда! а нуте,
суремники!

Коли король комедії не любить,

То видно, що вона йому не в смак.

А ну, ну, музиканти!

Ввіходять Розенкранц і Гільденштерн.

Гільденштерн. Добрий принце, благо-
воліте на одно слово з вами.

Гамлет. Добродію, на цілу історію.

Гільденштерн. Король, принце...

Гамлет. А, добродію! що йому?

Гільденштерн. У себе в самотності,
якось дивно нездужає.

Гамлет. З похмілля, добродію?

Гільденштерн. Ні, принце, скорійш
од жовчі.

Гамлет. Ви зробили б далеко розумнійше,
як би сказали се докторові; бо коли б я про-
писав йому очистительне, то може се довело б
його ще до більшої жовчі.

Гільденштерн. Добрий принце, постройте вашу річ у який небудь лад, і не кидайтесь так дико від моєї справи.

Гамлет. Я вже зовсім смирний, добродію: говоріте.

Гільденштерн. Королева, ваша пані matka, послала мене до вас у найбільшому душевному горі.

Гамлет. Рад вас бачити.

Гільденштерн. Ні, добрий принце, ся ввічливість не зовсім на місці. Коли зволите дати мені здорову відповідь, я сповню наказ вашої пані матки; а ні, прошу вибачити, вернусь і тим закінчу мою справу.

Гамлет. Добродію, не можу.

Гільденштерн. Чого, принце.

Гамлет. Дати вам здорової відповіді. Мій розум нездужає. А така, добродію, відповідь, яку можу дати, до вашої, або лучче, як мовляете, до моєї пані матки послуги. Та годі про се, більше ні слова; а до діла! Ви кажете, що моя пані matka...

Розенкранц. То от що вона говорить: ваше поведення зачудувало і здивувало її.

Гамлет. О дивний син, що міг так здивувати свою матір! А чи не йде що небудь іще по пятах сього матірнього дивування? Кажіте.

Розенкранц. Вона бажає говорити з вами в своїй кімнаті, поки ви пійдете на спочивок.

Гамлет. Ми послухаємось, хоть би вона була нам десять раз мати. Маєте ще що переказати мені?

Розенкранц. Принце, ви колись любили мене.

Гамлет. Люблю і тепер, клянусь отсими зубочистками і хлопцями від чобіт!

Розенкранц. Добрий принце, що за причина вашого нездужання? Ви певно тільки зачиняєте двері своїй власній свободі, ховаючись із вашими печалями від приятеля.

Гамлет. Добродію, не можу пійти вгору.

Розенкранц. Як же се може бути, коли маєте слово самого короля на наслідництво в Данії?

Гамлет. Так, а поки трава росте³⁵)... Пословиця ся трохи зацьвілась. (Ввіходять актори з сурмами.) А, суремки! Дайте подивлюсь одну. (До Гільденштерна.) Відойдімо трохи. Чого ви ходите кругом та нюхаєте вітер коло мене, мов хочете загнати мене в тенета?

Гільденштерн. О принце! коли моя повинність є надто сьміла, то й прихильність моя є надто неучлива.

Гамлет. Я не так то добре розумію се. Чи не загравав би ти в сю дудку?

Гільденштерн. Мій принце, я не вмію.

Гамлет. Будь ласка!

Гільденштерн. Вірте мені, не вмію.

Гамлет. Благаю тебе.

Гільденштерн. Я не знаю, як за се і взятись.

Гамлет. Воно так легко, як і брехати. Скачи по сїх дірочках пальцями, дми ротом, то і заговорить, як найпроречиста музика. Дивись, ось дірочки.

Гільденштерн. Та я не примушу їх ні до якої гармонії. Нема в мене хисту.

Гамлет. Дивіте ся ж тепер, що за малої ваги річ ви робите з мене. Ви б хотіли загравати на мні; хотіли б показати, що знаєте мої ді-

рочки; хотіли б вирвати серце моєї тайни; хотіли б задзвонити в мене від найнижшої моєї ноти до висоти мого горизонту; а тут багато музики, прегарний голос у цьому маленькому знаряді, та ви не вмієте так зробити, щоб він заговорив. Чорт батька знає що! Ви думаете, що на мні лучче грати, ніж на свистільці? Назвіть мене яким схочете інструментом: ви можете зопсувати мене, та не зумієте грати на мні. (Вертаєть ся Польоній) Боже благослови вас, добродію.

Польоній. Принце, королева бажала б з вами говорити, та зараз.

Гамлет. Чи ви бачите отту хмару, що схожа сливе на верблюда?

Польоній. Клянусь мессою, вона схожа на верблюда справді.

Гамлет. Мені здаєть ся, вона схожа на ластівку.

Польоній. Спи́на в неї як у ластівки.

Гамлет. Або як у кита.

Польоній. Зовсім, як у кита.

Гамлет. То я прийду до пані матки зараз. — (Сам до себе.) Вони божеволять мене до самої вершини мого розуму. — Я прийду зараз.

Польоній. Я так і доложу.

Гамлет. Зараз легко сказати. (Виходить Польоній.) Зоставте мене, друзі.

(Виходять Розенкранц, Ільденштерн, Гораціо etc.)

Сам час тепера на нічний чари,
Коли ригають кладовища, й пекло
Саме заразою на сьвіт сей дише.
Тепер би міг я пити кров горячу,
Вчинить таке, що й день би іздрігнув ся
Побачивши. Та годі. До паньматки!
О серце! не втерай своєї вдачі!

Нехай душа Неронова не входить
У ці могутні груди. Хай я буду
Жорстоким, та не звірюватим. Буду
Кинджалами до неї говорити,
Та не вхоплю кинджала. Мій язика
І ти, душе! зробітесь лицемірні.
Хоть як би я допик її словами,
Душе! не дай їх ділом запечатать.

Сцена третя.

Сьвітлиця там же.

Ввіходять король, Розенкранц і Гільденштерн.

Король.

Я не люблю його, та й небезпечно
Давати його божевіллю попуск.
Тож лагодьте ся в путь, а я негайно
Звелю комісію вам написати,
І він із вами в Англію поїде.
Закони царства нам не дозволяють
До себе допускати небезпеку,
Яка з'явиться може що години
З його безумства.

Гільденштерн.

Будемо готові.

Се найсьвятійший релігійний страх:
Держати бѣзпеч множество народу,
Що з вашого величества хліб мають.

Розенкранц.

І поєдинчий чоловік приватний мусить
І силою і зброєю розсудку
Оборонять себе від всього злого, —
А надто-ж той, що на його фортуні
Висить спокій, житте премногих тисяч.
Величество вмірає не самітне:

Воно, мов вирва, все близьке потягне,
І до зубців його сто тисяч менших
Річей причеплено ладом розумним.
Як упаде воно, то всі придатки
І всі малі знаряддя гинуть разом.
Король один ніколи не зітхає:
Увесь народ в його зітханні стогне.

Король.

Узбройте ся ж, будь ласка, на дорогу
Негайно: ми бо закувать в кайдани
Сей хочем страх, що так пустопаш ходить.
Поспішимо! (Розенкранц і Гільденштерн виходять.)

Виходить Польоній.

Польоній.

Королю, він іде вже
До матери в кімнату. Я сховаюсь
За килими, щоб чути їх розмову.
Ручаюсь вам, вона його прошколить.
І, — як сказали ви, та й прерозумно, —
Комусь іще 'пріч матери годить ся
(Природа бо пристрасними їх робить)
Зібрати підслухом його признанне.
Іду, королю, і до вас явлю ся,
Поки не спатимете ще, з вістями.

Король.

Спасибі, дорогий мій пане. (Виходить Польоній.)
О, як гние мій гріх! смердить під небо.
На нійм прокляття перве, найдревнійше —
Братоубійство! Сил нема молитись,
Хоть воля до того схиляє вельми.
Тяжкий переступ давить мою думку
І, мов двійне зробити діло мушу,
Стою й не знаю, що робити перше,
Та й не роблю нічого. Що, коли б ся
Рука проклята стала в двоє грубша
Від крові брата? О, невже б у неба

Благого не знайшлося дощу доволі,
Щоб так як білий сніг її вбілити?
Про що ж і милосердие на небі,
Коли його против гріха не ставить?
І що молитва, як не ся подвійна
Потуга: вдержати, поки не впали,
Або простити, коли лежимо вже?
Погляну ж в гору. Гріх мій довершив ся.
Та... о, яка ж мені молитва личить?
„Прости мені гидке моє убійство“?
Ні, се не може бути: бо владію
Я ще всім тим, за що зробив убійство.
Амбіція, корона й королева,
Се все моє, і як того простити,
Хто в себе вдержує гріховну здобич?
В попсованому вирі сього сьвіта
Золочена рука злочинна може
Зіпхнути суд, і часто бачять люде,
Що гроші крадені й закон купують.
А там не так. Нема там викрутасів.
Там діло у своїй природі щирій
Являєть ся, і нас самих примусять
В лице і в зуби злочинам признать ся
До всього ясно. Що-ж? Що нам зосталось?
Попробувать, що зможе покаяннє.
Чогож воно не зможе? Ба, та що ж
Воно і зможе, як ми й каятись
Уже не можем? О нещасний стан!
О груди чорні наче смерть! Душе
Заплутана, що хотячи зірватись,
Ще дужше грузнеш! Ангели, спасіте!
Зробіте пробу! Гніть ся, неподатні
Коліна! Ти, залізноїфібре серце, змякни,
Як жилки в народженної дитини!
Ще можна все поправить!

(Відходить і становить ся на вколішки.)

Ввіходить Гамлет.

Г а м л е т.

Тепер би міг я се як раз вчинити.
Тепер він молить ся, тепер зроблю се...
І він так піде в рай? Се буде помста?
Ні, поміркуймо!

Ледачий вбив мого отця, і сам я,
Його єдиний син, таке ледащо
На небо посилаю.

Ні, се не помста буде, нагорода.
Він взяв мого отця на ситім хлібі,
Брутально взяв його, серед квітчастих
Переступів, як май розкішний сьвіжих.
І хто опріч самого Бога знає,
Як він стоїть на суді? Нам же грішним
По нашим думкам так воно здаєть ся,
Що тяжко там йому.

І се у мене помста, щоб узяти
Його тепер у чистоті душевній,
Як до свого готов він переходу?
Ні.

Сховай ся, мечу, й знай страшнійшу пору.
Як буде п'яний він чи біснுவатий,
Чи сонний на кровозмісивім ложі,
Чи в грі, в божбі, або в якому ділі,
Що грішній не дає душі спасення,
Тоді штовхни його, щоб він пятами
Брикав до неба, і нехай проклята
Душа його на вік і чорна буде,
Як пекло те, куди летить поганець.
Паньматка жде мене. Ну, се лікарство
Протягне тільки дні твої недужні. (Виходить.)

Король устає й наближуєть ся.

К о р о л ь.

Слова летять у гору, думи долі...
Без дум словам в раю не быть ніколи. (Виходить.)

Сцена четверта.

Иньша сьвітлиця там же.

Ввіходять королева та Польоній.

Польоній.

Він зараз прийде. Ну, глядіть же, добре
Його переберіть за все. Скажіте,
Що надто вже дає собі він волю,
Не можна стерпіти; що ваша милость,
Щоб заслонить його, знай становились
Самі між ним і між гнівом великим.
Я ж тут сховаюсь. Та прошу-благаю
З ним обійти ся кругло.

Гамлет за сценою.

Паніматко!

О, паніматко! паніматко!

Королева.

Добре,

Зроблю, що обіцяла. Одійдіте ж,
Не бійтесь, одійдіте! Чую, йде вже.

(Польоній ховаєть ся за килимом.)

Ввіходить Гамлет.

Гамлет.

Що, паніматко? що вам треба?

Королева.

Гамлете, ти свого отця обідив дуже.

Гамлет.

Матусю, ти мого отця обідила, та й дуже.

Королева.

Ну, ну, відказуєш ти язиком безумним.

Гамлет.

Гай, гай, відказуєш ти язиком гріховним.

Королева.

Що се, Гамлете?

Г а м л е т.

Що се, паніматко?

К о р о л е в а.

Чи ти забув мене?

Г а м л е т.

О, ні! клянуся

Хрестом, що не забув. Ви — королева,

Жона свого супруга-брата, і... і — о!

Коли б так не було! — моя паньматка.

К о р о л е в а.

Коли таке, то я пришлю до тебе

Таких, що вміють говорити з тобою.

Г а м л е т.

Ні, ні, сїдайте; будете недвижні,

Не пійдете, аж поки я поставлю

Вам зеркало, в котрім і найтайнійшу

Себе самої вбачите частину.

К о р о л е в а.

Що хочеш ти?... Ти хочеш мене вбити?

Рятуйте! го!

П о л ь о н і й (за килимом.)

Рятуйте! го! рятуйте!

Г а м л е т (виймає меч.)

А, миш? О, мёртва, на дукат, що мёртва!

(Коле кривь килим.)

П о л ь о н і й.

О, мене вбито! (падає і вмирає.)

К о р о л е в а.

Горе! що ти вдіяв?

Г а м л е т.

Не знаю. Се король?

(Підіймає килим і витягає Польонію.)

К о р о л е в а.

Яке безумне і кроваве діло!

Г а м л е т.

Криваве, мало не таке паскудне,
Як вбити короля, ласкава нене,
Та й одружитись з королевим братом.

К о р о л е в а.

Як вбити короля?

Г а м л е т.

Моє се слово,

Пресьвітла пані (До Польонія)

Ну, ти бідолашне,

Швидке, навязчиве, дурне дурило.

Я мав тебе за луччого; приймай же

Свою Фортуну. Бач, як небезпечно

І надто щирим у роботі бути!

Покиньте вже ламанне рук, сїдайте.

Ось а зломлю вам серце. Се зроблю я,

Коли воно ще не таке запекле,

Не так привикло до гріхів проклятих,

Що мов той мур устоїть против чўства.

К о р о л е в а.

Що я таке зробила, що язик свій

Против менє так сьмієш розпускати?

Г а м л е т.

Таке зробила, що плямує краску

І грацію пречисту, соромливу,

Що лицемірством робить честь жіночу,

Рве рожу з гарного чола любови

Невинної і сипле там прищами;

Фальшивими обіти шлюбні робить,

Мов клятви костиря... О, той учинок,

Що губить душу шлюбного союзу

І робить любе вінчанне словами,

Розогнює гнівом обличче неба,

І ся земля, ся мішанина-масса,

Сумна лицем, неначе против суду,

Болїє думкою про сей учинок.

Гамлет.

Королєва.

О горе! що же я таке вчинила,
Що так рикає і гримить страшенно
Уже і в передмові?

Гамлет.

Подиви ся

На сю картину і на сю, портрети
Братів. Дивись, яка краса сиділа
На сїм чолі. Гіперіона кудрі,
Чоло Юпітера самого, око
Як Марсове — грозити й царювати,
Постава, як в посла богів, що зараз
Злетів на небоцілувальну гору.
Весь склад його такий був, наче справді
Усякий бог свою печать притїснув
І сьвіту поручивсь за чоловіка.
Се був супруг твій. Подивись на другий!
Се єсть супруг твій, мов порожній колос,
Що брата повного пожер в Єгипті.
Чи є у тебе очі?
Як ти покинула сю гарну гору,
Щоб жити топлячись у цїм болоті?
Га! є у тебе очі? Ти не можеш
Назвати се любовію: бо в цїх літах
Перестає вже грати кров і смирно
Корить ся, слухає розсудку. Де ж він?
Щоб перескочить від сьогó до цього!?
А сенс у тебе єсть, се діло певне:
А тоб у тебе не було й чуття;
Та певно в тебе сенс паралізован,
Бо й божевілле б так не помилилось.
Та й безум так над сенсом не панує,
Щоб не зосталось вибору ні крихти,
Тобі в такій ріжницї послужити.
Який же се був чорт, що обманив так
Тебе у киці-баби? Адже очі,

Без дотику, а дотик без очей
І слух без рук чи ока, нюх без всього
Не може так зійти на манівці.
О сороме! де ділась твоя краска?
Бунтливе пекло! коли бунтувати
Умієш мізок у костях матрони,
Нехай же юність огняна розмякне
І тане у своїм жару! Нехай же
Не звуть стидом, як жар на нас наступить,
Коли й самий мороз огнем палає,
І розум баламутить волю!

Королева.

Сину!

Не говори вже більше! Мої очі
У саму душу ти мені направив,
І я такі там бачу чорні плями,
Котрих ніщо не виведе.

Гамлет.

І жити

В гидкiм поту́ нечистої постелі,
Прить у грісі, медуючи любовію
В свинячому хліві!

Королева.

О годі, годі!

Твої слова ножами входять в ухо.
Ні слова, любий Гамлете!

Гамлет.

Убійця,

Тварь підла, ледарь, що і десятини
Твого супруга первого не стоїть,
Ані двадцятої частини, блазень
У королівськiм строю. злодіяка царства
І царювання, що з полиці вкравши
Корону дорогу, сховав в кишеню!

Королева.

О, буде!

Г а м л е т.

Віхоть; не король, а латка...
(Ввіходить Дух).

Спасіть мене і захистіте крильми,
Небесні вої! О, чого ти хочеш,
Фігуро благородна?

К о р о л е в а.

Боже, безум!

Г а м л е т.

Се ти прийшов загайливого сина
Картати, що в гніві втонув і страсті,
Забувши про грізне твоє велінне?
О, говори!

Д у х.

Не забувай! Явив ся
Я тільки, щоб твій задум підгострити.
Він притупивсь. Та подивись на матір,
В яким вона страху. О, стань між нею
І між її душевною борбою.
В найслабшій тілі мрія найсильніша.
Промов до неї, Гамлете!

Г а м л е т.

Що з вами,

Пресьвітла пані?

К о р о л е в а.

Що з тобою? Горе!

Чого у просторінь втопив ти очі
І з бестілесним воздухом говориш?
З очей щось дике в тебе визирає,
І мов зо сну стрівожене вояцтво,
Твоє пригладжене волосе встало,
Немов воно живе росте угору.
О любий сину! лий на жар і пламень
Твого недугу кротость прохолодну!
Скажи, на що ти дивиш ся?

Г а м л е т.

На нього,
На нього! Подивись, який блідий він!
Колиб така людина розказала
Камінням про таке нелюдське діло,
То і вони б здвигнулись. (До Духа) Не диви ся
На мене, щоб сим жалісливим оком
Не одвернув понурого завзяття.
Тоді те, що я мусів би зробити,
Втеряє колір свій, і може сльози
Замість крові поллють ся.

К о р о л е в а.

До кого ти говориш?

Г а м л е т.

Чи нічого

Не бачиш тут?

К о р о л е в а.

Не бачу тут нічого,

А все, що в тут, бачу.

Г а м л е т.

І не чула

Нічого?

К о р о л е в а.

Ні, нічого прич обох нас.

Г а м л е т.

То подивись сюди! як він зникає!
Отець мій, ув одежі як за житні!
Глянь, он іде! Он, он виходить в двері!

К о р о л е в а.

Се тільки мізок твій таке чеканить.
Екстаз уміє строїть безтілесні
Креації.

Г а м л е т.

Екстаз? Мій пульс бе рівно,
Як твій, і музику здорову робить.
Се не безумство мною говорило.

Веди мене до іспиту: всю справу
Перекажу тобі до слова, а безумство
Скікнуло-б геть від повісти. Матусю!
В імя самої благодати, не прикладуй
Собі лестивої до серця масти,
Що не твій злочин, а моє безумство
Говорить. Бо вона затягне тільки,
Закриє шкурою боляще місце,
А гній вонючий, гріючись незримо
В середині, усю тебе заразить.
Признай ся Господеви та покай ся
В тім, що було, остерігайся, що буде,
І не вдобряй землі під дике зілле,
Щоб розростало ся іще буйнійше.
(Сам до себе) Прости мені отсе, моя чесното!
Бо в товщі дихавичних сих часів
Сама чеснота мусить у порока
Просити прощі, кланятись, благати,
Щоб він добро зробити їй дозволив.

К о р о л е в а.

О синку! на-двоє розбив мені ти серце.

Г а м л е т.

Відкинь же гіршу ю його частину,
І чиста, другою живи на сьвітї.
Добраніч, та не йди на ложе дядька.
Коли нема чесноти, хоть прикинь ся,
Що маєш. Те чудовище, привичка,
Що пожирає сенс, звичайно дэмон,
Буває й ангелом, коли учинкам гарним
І добрим надає таку одежу,
Котру вдягати кожному годить ся.
Впини себе сю ніч, і се позичить
Тобі якоїсь легкості впинитись
На другу ніч, а там ще буде лекше.
Бо навік може відмінить обличчя
Самій природі, загнuzдять чортяку,

Або й відкинути його потужно
Чудовним робом. Ще раз на добраніч!
Коли сама благословення хочеш,
Благослови мене! А сей добродій —
(Показуючи на Польовій)

Шкода! Та небесам було се вгодно,
Щоб я себе скарав, його скаравши,
Щоб я був і бичем їх, і слугою.
Я приберу його, і одвічать готов
За смерть його. Добраніч ще раз! (Мушу
Жорстоким бути, щоб міг бути добрим)
(Сам до себе) Почин поганий, закінчанне гірше.
Ще слово, добра пані..

Королєва.

Що мені робити?

Гамлет.

Не те, о, ні! що я просив робити.
Нехай пузан король ізнов тебе заманить
На ложе, сладострасно щипле щоки,
Зве мишеняточком своїм; нехай він
Цілюючи тебе, або під шию
Лоскочучи проклятими руками,
Дознаєть ся від тебе про всю справу:
Що я по существу не божевільний,
А божевільним з хитрощів здаю ся.
Гаразд, коли йому про все доложиш.
Бо хто-ж, як не прекрасна королева,
Розумна й скромна, донесе всю правду
Сій жабі, кажану сьому, котюзі?
Хто иньший зробить се? Ні, перебором
Против ума і тайни, відчинивши
На клітці кришу, розпусти пташаток,
Сама-ж, як малпа та у байці, влізь
Для проби в клітку, впадь і карк зломай.

Королєва.

Будь певен, що коли слова — диханне,

Диханне — жизнь, то я не маю жизні,
Щоб видихати, що від тебе чула.

Гамлет.

Я їду в Англію. Про се ти знаєш?

Королева.

Ой леле! я забула... так рішили!

Гамлет.

І попечатали листи, і двоє
Моїх товаришів, котрим я вірю,
Як вірив би єхиднам гострозубим,
Везуть наказ, дорогу промітають
І віддають мене у пельку зради.
Нехай працюють: бо мені се втіха,
Як инженер від власної петарди
Скікне в повітря. Був би я тупиця,
Як би не вривсь на сяжень під їх міну
І не дмухнув їх аж під самий місяць.
О, се утішна вельми річ для мене,
Як хитроці із хитрощами спорять!
Сього ж я мушу навалить на себе,
Сї тельбухи перенесу в сьвітлицю.
Добраніч, нене! — Справді, став сей райця
Покійним, дуже мовчязнім, поважним;
А був за живота дурним ледащом,
Балакою. Ходім, добродію, з тобою,
Кінчаймо вже! Добраніч, паніматко!

(Виходять нарізно. Гамлет волоче трупа Польонія).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король і королева.

Король.

В зітханнях тих, у хлипанню глибокім
Щось є; ти мусиш нам се пояснити.
Нам треба зрозуміти. Де твій син?

Королева.

Ах, любий! що я бачила сїєї ночі!

Король.

Що-ж там таке, Гертрудо? Що наш Гамлет?

Королева.

Безумен, мов те море, мов той вітер.
Як борють ся одно з одним, хто дужчий.
У беззаконному припадку кинувсь,
Почувши, що за килимом шелéще,
Вхопив рапіру, закричав: миш, миша!
І вбив не глédя доброго старого.

Король.

Страшенне діло! Те було би й з нами,
Колиб ми там були. Його свобода
Грозить усїм, самій тобі, усїм нам.
Хто-ж відповість за се криваве діло?

Винитимуть і нас, що не прозріли
В безумну молодую душу, не впинили
І не держали так, щоб він не кидавсь.
А ми його так велико любили,
Що й найпильнішого не зрозуміли.
Ні, мов той, хто таїть погану болість
Від розгласу, давали їй в'їдатись
У самий мізок життя! Де-ж він дів ся?

Королєва.

Поніс кудись убите мертве тіло.
Над ним і в безумі своїм він чистим
Явивсь, мов зерно золота між сьміттем:
Він плаче, що зробив так.

Король.

О Гертрудо!

Ходімо. Перше ніж торкнеть ся сонце
Об гори, ми його одправим звідси.
А се ледаче діло мусим якось
І вибачити і загладить властю
І вміннем нашим. Де ти, Гільденштерне?
(Бвіходять Розенкранц і Гільденштерн).

Мої ви друзі, йдіть та ще візьміте
Когось в підмогу. Гамлет у безумстві
Убив Польонія, тай витяг з хати
Своєї матери кудись. Ідіте
Його знайдіте. Говоріте гарно,
А мертве тіло однесіть в капліцю.
Прошу вас, поспішайте з сим.
(Виходять Розенкранц і Гільденштерн).

Ходімо,

Гертрудо, та покличмо наймудрійших
Прихильників своїх, та їм розкажем,
Що думаєм робить і що вже склалось.
То може клевета, що мов гармата
В своїм лету через діаметр сьвіта
Стріляє ідовитим шепотаннем,

Мине моє ім'я і в неязвимий
Ударить воздух. О, ходімо звідси!
Душа моя у рбзладі, боїть ся... (Виходять).

Сцена друга.

Иньша сьвітлиця тамже.

Ввіходить Гамлет.

Гамлет. Безпечно запакований —
Розенкранц (за сценою.) Гамлете! прин-
це Гамлете!

Гамлет. Що се за гук? Хто кличе Га-
млета? О, йдуть.

(Ввіходять Розенкранц і Гільденштерн).

Розенкранц. Що ви, принце, зробили
з мертвим тілом?

Гамлет. Змішав його з прахом, котрому
він родич.

Розенкранц. Скажіте нам, де, щоб ми
взяли його та віднесли в капицю.

Гамлет. Не думайте!

Розенкранц. Чого не думайте?

Гамлет. Щоб я хоронив вашу тайну,
а не свою власну. Опріч сього, питає в мене
губка! Що їй відкаже королівський син?

Розенкранц. Ви мене вважаєте за
губку, принце?

Гамлет. Так, добродію, — що всисає
в себе королівську ласку, його нагороди, його
поручення. Да такі отамани чинять королеві
найлуччу послугу в кінці. Він береже їх як
обізяна ласоці у кутку свого рота; найперше
впхає в рот, а проковтне на останку. Як зна-
добитесь ви йому на поживу, він стисне вас,
і губка буде знов суха.

Розенкранц. Я не розумію вас, принце.

Гамлет. А я тому й рад. Плутовате слово спить у дурному усі,

Розенкранц. Принце, ви мусите сказати нам, де тіло, і йти з нами до короля.

Гамлет. Тіло з королем, та король не з тілом. Король, се щось...

Гільденштерн. Щось, принце?

Гамлет. Із нічого. Ведіть мене до нього. Ховайсь, лисичко, а всі за нею. (Виходять.)

Сцена третя.

Інша сьвітлиця тамже.

Ввіходить король з почтом.

Король.

Послав його шукать, знайти і тіло.
Як небезпечно быть йому на волі!
Та підвести його нам неможливо
Під строге право. Божевільна масса
До нього прихиляеть ся. Вона бо
Не розумом нас любить, а очима.
А де се так, там важать тільки кару,
Переступу ж ніколи. Щоб гладенько
Та мирно все зробилось, мусить
Ся нагла висилка усім здаватись
Обдуманною вже давно. Недуги
Одчаянні одчаянно і лічать,
Або ніяк.

(Ввіходить Розенкранц).

Ну, що? що там настало?

Розенкранц.

Куди він тіло дів, мій государю,
Ми не змогли у нього допитатись.

Король.

А де ж він сам?

Розенкранц.

Тут близько, мій королю.

Під стражею жде вашого приказу.

Король.

Ведіте перед нас.

Розенкранц.

Го! Гільденштерне! приведіте принца!

(Ввіходять Гамлет і Гільденштерн).

Король. Ну, Гамлете, де Польоній?

Гамлет. На вечері.

Король. На вечері? Де?

Гамлет. Не там, де він їсть, а там де його їдять. Певне згромадження політичних черв'яків відбувається саме на нїм. Черв'як, се єдиний імператор над наїдками. Ми годуюмо всяких тварей, щоб угодувати себе, а себе вгодуємо про хробаків. Ситий король і худий старець, се тільки одна переміна за столом; два блюда до одного столу. От і кінець.

Король. Леле, леле!

Гамлет. Ловить чоловік рибу черв'яком, що їв короля, і їсть рибу, що зїла того черв'яка.

Король. Що ти хочеш сказати сим?

Гамлет. Нічого, тільки показати вам, як король може пройти кишками старця

Король. Де Польоній?

Гамлет. На небі. Пошліте подивитись. Коли ваш посланець не знайде його там, шукайте його де инде самі. Ну, та коли не знайдете його цього місяця, то почувете носом, як ійтиць-мете по сходах у сїни.

Король. (До прибічників) Ідіть, шукайте його там.

Г а м л е т. Він ждатиме, поки прийдете
(Виходять прибічники).

К о р о л ь.

Се діло, Гамлете, твоє, для тебе-ж,
Для вбѣзпеки твоєї (а ми ніжно
Про неї дбаєм, як жалкуєм щиро
Про те, що ти зробив), тебе повинно
Як найскорійше вислати ізвідси.
То наготуй ся. Вже судно готове
І вітер помічний, готові й слуги
І все, щоб в Англію ти їхав зараз.

Г а м л е т.

Ув Англію?

К о р о л ь.

Так, Гамлете.

Г а м л е т.

То й добре.

К о р о л ь.

Що добре, в тім і сам ти був би певен,
Колиб про наші задуми довідавсь.

Г а м л е т. Я бачу херувима, що бачить їх.
Ну, та їдьмо. В Англію! Прощайте, дорога
паньматусю!

К о р о л ь. Твій любящий отець, Гамлете.

Г а м л е т. Паніматко: отець і мати, се
муж і жона; муж і жона, се одно тіло; от
через що — паніматко... Ідем у Англію. (Виходить).

К о р о л ь.

Ідїть за ним по пятах; спокусїте
Його як можна швидче відпливати.
Не гайтесь. Щоб сю ніч іще одїхав.
Ідїть. Все запечатане й готове,
Що треба для сїєї справи. Швидче!
(Виходять Розенкранц і Ільденштерн).

Ну, Англіє, коли ти вві-що важиш
Мою прихильність (а велика сила

Моя тобі дати може розум:
Бо ще шрами твої болять червоні
Од Данського меча, і страх твій платить
Данину шани нам), — ти не згордуєш
Царським наказом нашим, що виразно
В листах я прописав. Ти мушиш
Завдати Гамлетові смерть негайно.
Зроби се, Англіє: бо він буває
В моїй крові, мов трясця та жеруца.
Ти вилічиш мене. Поки-ж не визнаю,
Що зроблено, я щастя не дознаю. (Виходить).

Сцена четверта.

Рівнява в Данії.

Виходить Фортінбрас із військом, маршом.

Фортінбрас (одному отаманові).

Ідіте, капітане, привітайте
Від мене короля, монарха Данів.
Скажіть йому, що Фортінбрас бажає
По його дозволу і обіцанню
Пройти через його державу з військом.
Ви знаєте, де rendezvous в нас буде.
Коли його величеству угодно
Чого від нас, ми перед його очі
Предстанем із своїм пошануванням.
Нехай се знає.

Капітан.

Все зроблю, мій принце.

Фортінбрас.

Повагом марш! (Виходить Фортінбрас із військом).

Виходять Гамлет, Розенкранц, Ільденштерн etc.

Гамлет.

Добродію, скажіте,

Чиє се військо?

Капітан.
Добродію, Норвезьке.

Гамлет.
Куди-ж іде воно, скажіть, будь ласка?

Капітан.
На польську землю.

Гамлет.
Хто в нім гетьманує,
Мій пане?

Капітан.
Фортінбрас, небіж Норвега
Старого.

Гамлет.
Він іде у саму Польщу,
Добродію, чи тільки до гряниці?

Капітан.
Сказати правду вам і без прибавки,
Ми ідемо зайняти тільки клаптик
Землі, і вся корість із неї — назва.
Я-б не найняв його й за п'ять дукатів.
Ні Польща, ні Норвегія не візьме
Більш з нього доходу, хоть би й продати.

Гамлет.
То Польщі нічого його й обороняти?

Капітан.
Ні, вже лежить залогою там військо.

Гамлет.
Дві тисячі людей і двацять тисяч
Дукатів не рішать сього питання
Про соломину! Се в нутрі нарвало
Від роскоші великої та миру.
Прорве в середину і не покаже
Ніякої причини зовні, від чого
Вмер чоловік. Низька, мій пане, дяка!

Капітан.
Храни, добродію, вас Боже!

Розенкранц.
Вгодно

Іти вам далі, принце?

Гамлет.

Йдіте трохи

Поперед. Я за вами зараз буду.

(Виходять Розенкранц і Гільденштерн.)

Як верещать на мене всі случаї
І підганяють мою помсту мляву!
Що ж чоловік, коли найбільше благо,
Наслідде його житні — спати й їсти?
Звіря, не більше. Певно наш создатель,
Що дивить ся перед себе й позаду,
Дав нам таке широке розумінне
І ум богоподібний не для того,
Щоб зацьвілились вони в нас без роботи.
Чи се звіряче забуттє, чи совість
Якась лукава, щоб не думать точно
Про діло, -- надто совіслива думка,
Що, розрубавши на чотири части,
Четверту тільки часть ума побачиш,
А три четверті будуть легкодухі, —
Не знаю, що се, а живу для того,
Щоб говорити: „Мушу се зробити!“
Бо маю побуд, волю й силу й средства
Зробить. Приміри завбільшки із землю
Мене підгонять. От хоть би й се військо,
Таке велике і таке потужне:
Веде його принц молодий і ніжний,
Чий дух окрилений високим честолюбством
Жартує з невидимого випадку.
Він смертне і непевне виставляє
На зміни щастя, смерти, небезпеки,
Випадку — і за що? за шолупайку.
Великим справді быть, значить — не рушить
До бою без великої причини;

Та вéлико — знайти і за солому чвару,
Коли поставлена вся честь на карту.
Що ж я таке? Отця мого убито,
А матір обезчещено; і розум
І кров моя кипить, а я байдуже.
Тим часом бачу, на мій стид і сором,
Видиму смерть двацятка тисяч війська,
Котрі за марну славицю і мрію
Ідуть в свої могили, як на ліжко,
І за таке польце готові битись,
Де й простягтись усім не стане місця,
І де землі не стане на могили,
Щоб поховати вбитих. О, нехай же
Тепер у мене задуми таємні
Криваві будуть, а як ні — нікчемні! (Виходить.)

Сцена пята.

Ельзінор. Сьвітлиця на замку.

Ввіходить королева і Гораціо.

Королева.

Не хочу говорити з нею.

Гораціо.

Просить

Без одступу; не при собі вже справді;
Жаль бачити її.

Королева.

Чого ж їй треба?

Гораціо.

Говорить про свого отця багато.

Я чую, каже, каверзи на сьвітї.

Зітхає тяжко й бе себе у груди;

Ногами тупотить незнати за що;

Говорить щось чудне, полу-розумне,

Веде людські сёрця до міркування.

Ціляють в них, і кожен ліпить

З них нісенитницю по власних думках.
І справді, по її киванням, знакам
І жестам може чоловік подумать,
Що тут щось є таке, хоть і непевне,
Та вельми нещасливе.

Королєва.

Таки треба

Поговорити з нею: бо посіє
Вона які догадки небезпечні
В умах людей з ледачим вихованнем.
Нехай увійде. (Виходить Гораціо.)
Моїй душі недужій (бо природа
Гріха така вже) кожна трушениця
Здаєть ся прольоґом біди страшної.
Переступ так всім віри не діймає,
Що з ляку зрадою себе карає.

Вертаєть ся Гораціо в Офелію.

Офелія.

А де прекрасна королева Данів?

Королєва.

Що скажеш нам, Офеліє?

Офелія (співає.)

Як твоє кохання вірне
Розпізнати від другого?
По брилю черепащатім,
Палиці й сандалях його.

Королєва.

О леле! що за пісня, люба панно?

Офелія.

Як кажете? Ні, слухайте, будь ласко!

(Співає) Він умер, тебе покинув,
Панно, вмер, тебе покинув.
В головах трава зелена,
А в ніженьках камінь білий.

Королєва.

Офеліє!...

О ф е л і я.

Ні, слухайте, будь ласко!

(Співає.) Саван білий — сніг нагірний...

(Входить король.)

К о р о л е в а.

О леле! Подивись, мій государю.

О ф е л і я (співає.)

Всипано його квітками,

Та дівочі щирі сльози

Не лились по нїм дощами.

К о р о л ь. Як поживаєш, ясна панно?

О ф е л і я. Добре, награди вас Боже! Кажуть, сова була хлібниковою дочкою³⁶). Пане, ми знаємо, що ми таке, та не знаємо, що з нас може бути. Боже благослови ваш стіл!

К о р о л ь. Натякає на свого отця.

О ф е л і я. Прошу вас, не говоріте про се, а як спитає хто, що б воно таке було, скажіте так:

(Співає.) Завтра в нас день Валентина³⁷),

Усі встануть в ранці рано.

Під віконцем я, дівчина,

Твоя вірна Валентина.

Тоді він устав, одіг ся.

„О, моя ж ти вродо пишна!“

І впустив свою дівчину,

Та дівчиною не вийшла.

К о р о л ь. Гарна Офеліє!

О ф е л і я. Справді, еге, і без присягання закінчу:

(Співає.) Спасе мій! Сьвята Покрово!

Лелечко! який же сором!

Всі вони таке нам роблять,

Клянусь півнем і докором³⁸).

Ще вінка мого не знявши,
Одружитись мав зо мною.
„Клянусь сонцем, се й зробив би,
Та прийшла сама собою“.

Король. Давно вже вона така?

Офелія. Вповаю, все буде гаразд. Мусимо терпіти. Та я не можу не плакати, як подумаю, що його положять у холодну землю. Брат мій знатиме про се: тим я й дякую вам за добру раду. Подайте ж мій коч! Добраніч, вельможні пані; добраніч, любі пані; добраніч, добраніч! (Відходить.)

Король.

Ідїть слідом за нею, і прошу вас,
Оберегайте її всяк. (Виходить Горацію.)

О! се отрута

Глибокої печалі. Се походить
Від батьківської смерти. О Гертрудо,
Гертрудо! Як турботи наступають,
То не одїнцем шпітами приходять,
А купами. Перш батька її вбито;
А потім син твій їде, найзавзятший
Творець свого вигнання; заверюха
В народї. Він мутний і нездоровий
У пошептах своїх і тайних думках
Про смерть Польонія, і ми недобре
Зробили, крадькома його сховавши.

Офелія в розлуці із собою
І з гарним розумом своїм, бідашка!
Без нього ж що ми? Малювання тільки,
Або звірята прості. На останок
(І тут біди ще більше ніж у всьому)
Із Франції приїхав потай миру
Ще брат її, та й криєть ся у хмарах,
Годує мовчки своє дивування,
І є доволі шептунів у нього,

Щоб заразити слух його річами
Про смерть отця його. А тут, не мавши
Матерії до басень, не смутьять ся
І нас обох з тобою павутиннем
Кругом, із уха в ухо, обмотати,
О дорога моя Гертрудо! От що!
Казав би, смертоносна гармата,
Смерть завдає мені сторичну.

Королева.

Леле!

Що се за гук?

Король.

Гей, де мої Швайцари?

Нехай коло дверей постануть!

(Ввіходить дворянин.)

Що там?

Дворянин.

Рятуйте ся, королю милостивий!

І океан, як вирветь ся із меж,

Так дико не жере пісків приморських,

Як молодий Ляерт, гетьман гультайства,

Бе ваше отаманне. Вже Ляерта

Звуть королем, і, мов би сьвіт почав ся

Отсе тепер, забута всяка древність,

Звичаїв ще нема, що підпирають

Усяке слово, речетує челядь:

„Ми вибираємо, Ляерт царює“!

Шапки і руки й язики під небо

Підносять крик: „Ляерт нехай царює!

Ляерт король!“

Королева.

Як весело гавчять вони, фальшивий

Напавши слід! О, се ви помилились,

Брехливі Данські собаки!

Король.
Двері

Вже виламано.

Ввіходить Ляерт збройний, за ним Дани.

Ляерт.

Де сей король? Панове, ви зостаньтесь.

Дани.

Ні, й ми увійдемо.

Ляерт.

Прошу вас, дайте

Мені чинити се.

Дани.

Ну, добре, добре.

(Виходять за двері.)

Ляерт.

Спасибі. Стережіте двері! Скверний
Королику! віддай мені отця!

Королева.

Спокійсь, Ляерте добрий!

Ляерт.

Кожна крапля

Крові спокійної мене бастардом
Об'явить, назове отця рогатим,
І випалить між чистими бровами
Моєї матери оттут шельмугу!

Король.

Що тут, скажи Ляерте, за причина,
Що бунт твій дивить ся таким гігантом?
Нехай, Гертрудо: ти за нас не бій ся.
Такий потужний бог нас ограждає,
Царів, що зрада позирає тільки
На те, чого б хотіла, та не зможе.
Чого, скажи Ляерте, так палаєш?
Зостав, Гертрудо. Говори, козаче!

Ляерт.

Де мій отець?

Король.

Умер.

Королева.

Та не від нього.

Король.

Нехай промовить всі свої питання.

Ляерт.

Чого ж умер? Шкода мене морочить.

К дияволу мов вірнопідданство!

До чорного чортяки мої клятви!

Релігія й любов у преісподню!

Глузую з мук пекольних! До того

Дійшов, що сей і той сьвіт зневажаю.

Нехай собі що хоче буде, тільки

Помститись хочу за отця уповні.

Король.

Хто ж би тебе впиняв?

Ляерт.

Лиш власна воля,

А по за нею анї вся вселенна.

А способи? Я господарювати

Так буду, що й з малим зроблю багато.

Король.

Ляерте, добрий наш, невже бажає

Дознатись певно твоя люта помста

Про смерть коханого отця для того,

Щоб враз карать і ворогів і друзів,

І тих, що виграли, й тих що програли?

Ляерт.

Нї, ворогів лише.

Король.

То хочеш знать їх?

Ляерт.

Я добрим друзям широко простру

Обійми і мов пелікан, що дітям

Жите своє у жертву віддає
Я напою їх кровію своєю³⁹).

К о р о л ь.

Тепер говориш ти, як подобав
І сину доброму і джентельмену.
Що в смерті я твого отця не винен
І вельми жаль мені його, се буде
Так прямо проникати в твій розсудок,
Як день — у твоє око.

Д а н и за сценою.

Пропустімо!

Л я е р т.

Що се? що се за гук там?
(Ввіходить Офелія, фантастично завітчана квітками і зіллям.)

Жаро! о, висуши мій мізок! Сльози
Сім раз солоні! виїжте всі чувства
І силу мого ока! Божевілле
Твоє, клянусь небом, я платити
Вагою буду, поки наша шалька
Не перехилить стрілки. Майська роже!
Кохана діво, люба моя сестро,
Офеліє! О Боже! чи се ж можна,
Щоб так і розум молоді діви
Був смертен, як жите старого діда?
Тонка природа у своїй любови,
А де вона тонка, там посилає
Якусь найлуччу часть себе самої
Слідом за тим, що любить.

О ф е л і я (співає)

Вони його з лицем одкритим понесли

На марах, горе, горе, горе!

І слези на його могилу потекли...

Прощай, мій голубе!

Л я е р т.

Коли б ти мала ум свій і хилила
Мене до помсти, так би я не зрушивсь.

О ф е л і я (співає.)

Ви мусите співать „до долу-долу“,
Коли ви кличете його до долу.

О, як при сьому фуркочуть веретена³⁹)! Се,
бачите, єхидний прикащик украв дочку в свого
пана.

Ля е р т. Се нічого — більше ніж що.

О ф е л і я. Ось розмарин, се на спомин:
„будь ласко, серце, споминай“; а се полу-
цвїтки про думки.

Ля е р т. Мудрість у безумі: думки і спо-
мин — укупі.

О ф е л і я. Отсе кріп вам та орлики. Отсе
вам рута; а се трошки для мене. Ми можемо
звати її травою воскресення благодати. О, вам
можна носити свою руту з відзнакою! — Ось
маргаритка. Я б дала вам фіялок, але вони
повяли, коли вмер мій батько. Кажуть, він мав
мав добре сконаннє... (Співає.)

Бо любий Робін, се моя вся втіха...

Ля е р т.

І думу й горе й страсть і саме пекло
У щось блага та гарне обертає.

О ф е л і я (співає.)

І він до нас не прийде знов?

І він до нас не прийде знов?

Нї, нї, до нас не прийде мертвий.

Іди, лягай на ложе смерти:

Не прийде він до нас ізнов.

Борідка як сніжок біленька,

Голівка як льонок ясенька,

Од'їхав він, од'їхав він.

Під голосіннє дзвонить дзвін.

Рятуй же, Боже, душу з пекла!

І всі християнські душі! Молю Бога. Го-
сподь при вас! (Виходить.)

Ляерт.

Чи ти се бачиш, Боже!

Король.

Ляерте, мушу я поговорити
З твоєю тугою. Коли не схочеш,
То переступиш через мое право.
Іди лишень та вибери між друзів
Людей що наймудрійших, кого схочеш,
І вислухають нас вони й розсудять.
Коли вони, чи простим, чи непростим
Яким там робом знайдуть нас виновним,
Ми оддамо тобі все королівство,
Корону, жизнь і все, що зветь ся нашим.
Коли ж не знайдуть, ти свого терпіння
Позичиш нам, і ми з твоєю вкупі
Душею будемо над тим трудитись,
Щоб так як слід тебе задовольнити.

Ляерт.

Нехай так буде. Смерть його чудная
І темний похорон, що ні трофея,
Ані меча, ні зброї над костями,
Ні благородного обряду й шани, —
Все те кричить так голосно, що мушу
І в неба і в землі шукати правди.

Король.

І будеш, і в кого її відкриєш,
Нехай впаде сокира величезна.
Прошу, ходім зо мною. (Виходять.)

Сцена шеста.

Інша сьвітлиця там же.

Ввіходять Гораціо та слуга.

Гораціо.

Хто ж се хотів би говорить зо мною?

С л у г а.

Матроси, пане. Кажуть: мають листи
До вас.

Г о р а ц і о.

Нехай увійдуть. (Виходить слуга.)

Я не знаю,

З якої часті світа се вітання,
Коли не Гамлет принц озвався до мене.

Ввіходять матроси.

Первий матрос. Благослови вас Боже,
пане!

Г о р а ц і о. Нехай благословить і тебе.

Первий матрос. І благословить, коли
його ласка. Ось лист до вас, добродію, се від
послів, що послано в Англію, коли ваше ім'я
Гораціо, як нам сказано.

Г о р а ц і о. (читає.)

„Гораціо, як се прочитаєш, поможи сим
козакам доступитись до короля: є в них листи
до нього. Ще не побули ми й двох днів на
морі, як угнались за нами пірати добре взброєні.
Вбачаючи, що наш парус дуже млявий, му-
сили ми бути хоробрими. В абордажі я скік-
нув до них. Вони в ту саму хвилину відче-
пились од нашого корабля: так я й зробивсь
один їх бранцем. Вони зо мною обійшлись, як
гайдамаки милосердні, що знали, що робили.
Я мушу тим же й їм оддячити. Нехай вони
подадуть королеви листи, що я послав, а ти
явись до мене так швидко, мов би втікав од
смерти. Є в мене такі слова сказати тобі на
вухо, що ти й онімієш, а вони ще аж надто
легкі против своєї ваги. Сі добрі козаки про-
ведуть тебе до мене. Розенкранц і Гільденштерн

верстають свою дорогу до Англії. Про них є в мене много тобі розказати. Прощай.

Той, що ти знаєш, твій Гамлет".
Ідїть, я проведу вас задля листів,
Та швидче оддавайте, щоб іти нам
До того, від кого ви принесли їх. (Виходять.)

Сцена сема.

Иньша сьвітлиця там же.

Ввїходять король і Ляерт.

Король.

Тепер печатай совістю невинність
Мою, і дай мені у серці місце,
Як другу. Бо ти чув розумним ухом,
Що той, хто вбив твого отця, за мною
Вганяв.

Ляерт.

Се ясно. Та скажіть, будь ласко,
Чом ви не встали против сих учинків,
Таких переступних і капітальних,
Що і вбезпека ваша й розум мали б
При иньших речах вас на се підняти?

Король.

О, дві були причини, що для тебе
Здадуть ся може дуже маловажні,
Для мене ж се великії причини.
Його паньматка королева тільки
Ним і живе, сказати; що ж до мене,
(Чи се добро, чи се біда велика)
Я так із нею жизнью й серцем злив ся,
Що движусь нею, мов звізда у сфері.
Причина ж друга, що на суд громадський
Я не пійшов, була любов велика
До нього простого народу. Той бо

Втопив би всі його вини в пристрасті,
І мов той ключ, що обертає в камінь
І дерево, зробив би із його кайданів
Собі сьвятиню. Тут то мої стріли,
Легкі аж надто при такому вітрі,
Всі повертались би до мого лука,
А не туди, куди б я приціляв ся.

Ляерт.

І благородного отця втеряв я!
Сестру ж мою одчаяннем убито,
Сестру, що, коли можна з похвалами
Вертати ся назад, була найвисша
Своїми совершенствами на сьвіті.
Ну, та для помсти прийде, прийде час.

Король.

Ти не турбуй сим сну свого. Не думай,
Що ми з такої зліплени гнилої
Матерії, що небезпека може
За бороду нас тягать, а ми будем
Вважати се за жарт. Ось ти почувеш
Про се ще дещо...
Твого отця любив я, як ми любим
Самих себе, і се тебе заставить
Поміркувати, сподіваюсь...

(Ввіходить посланець.)

Що там?

Посланець. Листи від принца Гамлета.
Один до вашого величества, а другий до ко-
ролеви.

Король.

Від Гамлета? Хто ж їх сюди доставив?

Посланець. Кажуть, якісь матроси. Я
їх не бачив. Се подав мені Клявдію, а йому
той, хто привіс. (Виходить.)

Король.

Ляерте, ти їх зараз будеш чути. (Читає.)

„Високий і потужний! Знайте, що я опинив ся голий у вашому царстві. Завтра прошу дозволу бачити ваші королівські очі. Тоді я, випрохавши перше прощення за се, розкажу вам пригоди мого раптового і вельми чудного повороту. Гамлет“.

Що б се таке було? Чи всі вернулись?
Чи се який обман, нічого більше?

Ляерт.

Ви знаєте сю руку?

Король.

Писанне Гамлетове. „Голий“...
А ось іще „один“ в приписці пише.
Що ти мені порадеш?

Ляерт.

Я тут стеряв ся. Та нехай же прийде.
Мені воно боляще серце гріє,
Що жив я й вимовлю йому у зуби:
„Ось що ти вдіяв“!

Король.

Коли так, Ляерте, —
А як же так йому не бути? як иньше? —
Чи хочеш, я тебе наставлю?

Ляерт.

Хочу,
Королю, тільки не ведіть до миру.

Король.

До миру із самим собою.
Коли вернувсь він так, що вже не схоче
Верстать свій путь, то я йому придумав
Великий подвиг, що його погубить.
І смерть його не визове і в вітру
Дихання осуду, і навіть мати
Не буде винуватить нас, а скаже:
Случилось.

Втопив би всі його вини в пристрасті,
І мов той ключ, що обертає в камінь
І дерево, зробив би із його кайданів
Собі сьвятиню. Тут то мої стріли,
Легкі аж надто при такому вітрі,
Всі повертались би до мого лука,
А не туди, куди б я приціляв ся.

Ляерт.

І благородного отця втерав я!
Сестру ж мою одчаяннем убито,
Сестру, що, коли можна з похвалами
Вертати ся назад, була найвисша
Своїми совершенствами на сьвітї.
Ну, та для помсти прийде, прийде час.

Король.

Ти не турбуй сим сну свого. Не думай,
Що ми з такої зліплені гнилої
Матерії, що небезпека може
За бороду нас тягать, а ми будем
Вважати се за жарт. Ось ти почувеш
Про се ще дещо...

Твого отця любив я, як ми любим
Самих себе, і се тебе заставить
Поміркувати, сподіваюсь...

(Ввіходить посланець.)

Що там?

Посланець. Листи від принца Гамлета.
Один до вашого величества, а другий до ко-
ролеви.

Король.

Від Гамлета? Хто ж їх сюди доставив?

Посланець. Кажуть, якісь матроси. Я
їх не бачив. Се подав мені Клявдію, а йому
той, хто приніс. (Виходить.)

Король.

Ляерте, ти їх зараз будеш чути. (Читає.)

„Високий і потужний! Знайте, що я опинився голий у вашому царстві. Завтра прошу дозволу бачити ваші королівські очі. Тоді я, випрохавши перше прощення за се, розкажу вам пригоди мого раптового і вельми чудного повороту. Гамлет“.

Що б се таке було? Чи всі вернулись?
Чи се який обман, нічого більше?

Ляерт.

Ви знаєте сю руку?

Король.

Писання Гамлетове. „Голий“...

А ось іще „один“ в приписці пише.

Що ти мені порадеш?

Ляерт.

Я тут стеряв ся. Та нехай же прийде.

Мені воно боляще серце гріє,

Що жив я й вимовлю йому у зуби:

„Ось що ти вдіяв“!

Король.

Коли так, Ляерте, —

А як же так йому не бути? як иньше? —

Чи хочеш, я тебе наставляю?

Ляерт.

Хочу,

Королю, тільки не ведіть до миру.

Король.

До миру із самим собою.

Коли вернувсь він так, що вже не схоче

Верстать свій путь, то я йому придумав

Великий подвиг, що його погубить.

І смерть його не визове і в вітру

Дихання осуду, і навіть мати

Не буде винуватить нас, а скаже:

Стучилось.

Ляерт.

Наставляйте, государю,
А й надто, коли я тут сам же буду
Знаряддем.

Король.

Так як раз воно і буде.
Про тебе в нас було багато мови,
Як ти від'їхав. Гамлет прислухав ся.
Одно в тобі найбільше вихваляли,
І се більш од усього в нїм будило
До тебе зависть, хоть на мій би погляд
Йому ваги найменш давати треба.

Ляерт.

Що ж се таке, королю?

Король.

Се в юнацтва

На шапці стьонжечка, нічого більше.
Та ба! бо молодощам так же личить
Ходить в одежі легкій і байдужній,
Як старощам в їх соболинних хутрах,
Що надають здоровля і поваги.
Два місяці тому був тут Нормандець.
Я сам видав Французів і в поході
Був против них. Комінники великі.
Та сей конем мов чарами поводив.
Він вріс в своє сідло, і так предивно
Свого коня вертів, мов з ним ізріс ся:
Полуконем і получоловіком
На зьвірі благородному здавав ся.
Так дивував мене, що я і в думках
Пас против його викрутасів задню.

Ляерт.

Нормандець був се, кажете?

Король.

Нормандець.

Ляерт.

Се, далєбі, Лямунд.

Король.

Як раз самий він.

Ляерт.

О, знаю! Справді він клейнотом
І перлом наці назватись може.

Король.

Він признавався про тебе, і такі
Розказував дива твого мистецтва
В оружних герцях і ув обороні,
А особливо в робленню рапіром,
Що звав би чудом із чудес великим,
Коли б тобі знайшовсь у герці рівний.

Бо фехтувальники його отчизни
Теряли против тебе й хист і око.

Добродію, хвали сі отруїли

Так Гамлетові завидюще серце,

Що довго він знай про одно торочив:

Коли б скорійш вернув ся ти до дому,

Щоб герець розіграти з ним.

Ляерт.

Що ж далій?

Король.

Чи ти свого отця любив, Ляерте?

Чи може ти, мов та картина туги,

Лице без серця?

Ляерт.

Що се за питання?

Король.

Не думаю, щоб не любив, а тільки

Я знаю, час породжує любов,

І бачу, він же і гасить її.

У полом'ї любови є іготочок

Або наг'ар, котрий її вменшає.

І доброго не маємо такого,

Гамлет.

Котре б до віку сяевом сияло.
Бо й добре, роздобрівши добротою,
Вмірає від свого добра над міру.
Що хочемо зробіть, робити мусим
Поки охота: бо вона минеть ся,
І в неї стілько впину та нехаю,
Як язиків на сьвітї, рук, випадків.
Се мусимо, мов те зітханне циндри,
Що шкодить і полегкістю своєю.
Тепер знов до своєї рани. Гамлет
Вернувсь. Що ж ти поперед себе візьмеш,
Щоб справді показати себе сином
Свого отця чимсь більше ніж словами?

Ляерт.

Зарізати його хоть би і в церкві.

Король.

Немає місця захисту для вбійці,
І помста не повинна знати впину.
Та, любий мій Ляерте, ти сидіти
Для сього у своїй кімнаті мусиш.
Вернувшись, Гамлет знатиме й про тебе,
Що ти вже дома. Ми-ж людей піднімем
На похвалі твому превосходству,
Подвійним сяевом окрием славу,
Що Француз дав тобі, та й зробим герець,
Та й битимемо ся про вас об заклад.
Байдужливий, великодушний вельми,
Нікого він не звик підозрівати,
І не подивить ся, які рапіри.
Так що тобі не трудно буде вибрать
Рапіру гостру, і привичним пасом
За панотця свого з ним розквітатись.

Ляерт.

Се я зроблю. І для сього вдостою
Помазання своєю рапіру. Якось
Купив я мазь у лікаря пройдохи,

Таку смертельну, що встроми у неї
Ножа і тільки дряпони до крові,
Тоді й найлучша катаплязма в світі,
З яких би ні зложити її ліків,
Не вирятує ранного від смерти.
Вмочу кінець рапіри в сю отруту,
Щоб як лиш черкону, була смерть певна.

Король.

Подумаймо ж про се іще пильнійше,
І зважмо час і способи до того.
Коли ж воно не вдасть ся, й наша думка
Із недоладнього прогляне діла,
То лучче б і не починати. Тим-то
Із заду в діла мусить бути друге.
Стій, дай подумати! Бемось ми в заклад
Торжественно про ваше герцюванне...
Знайшов.

Як будете ви у жару та в згазі
Герцюючи (для сього ти силкуй ся),
І як він крикне „пити“! в мене буде
Готовий кубок про сю згагу. Тільки
Сербне (коли втече яким случаем
Од ядовитого твого заліза), —
Наш задум все таки удав ся.

(Ввіходить королева.)

Що, люба королево?

Королева.

Одна біда за другою по пятах
Так скоро наступають!... Ох, Ляерте!
Твоя сестра втонула.

Ляерт.

Утонула!?

О, де ж?

Королева.

Там над потоком ива нависає
І сивим листом зазирає в люстро.

До неї з фантастичними вінками
Прийшла вона — з купальниці, кропиви,
Із маргариток і червонозілля⁴⁰).
Хотіла на похиле вітте злізти,
Щоб дикого свого вінка повісить,
Аж тут завидливий сук уломив ся,
І польові трофеї разом з нею
Попадали в потік плачущий. Шати
Її широко порозпростирались
І мов Сирену на воді держали.
Вона ж пісень співала старосьвітських,
Немов біди великої не чула,
Або з води взялась, вертала в воду.
Та довго не могло воно так бути:
Намокли шати; пивши — вагоніли,
І потягли нещасну від солодких
Пісень до каламутної кончини.

Ля е р т.

О горе! то вона так і втонула?

К о р о л е в а.

Втонула, утонула!

Ля е р т.

Води і так багато в тебе, бідна
Офеліє: тим зупиню я сльози.
Природа ж знає звичай свій, що хоче
Нехай говорить стид. Як вийдуть сльози,
Тоді і все жіноче вийде з мене.
Прощайте, мій королю! Маю речі
Полом'яні, та сі дурні згасили. (Виходить.)

К о р о л ь.

Ходім за ним, Гертрудо. Як я вельми
Трудив ся, щоб його угамувати!
Тепер боюсь, се знов його збунтує.
Ото ж ходім за ним. (Виходять.)

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Кладовище.

Ввіходять два могильники⁴¹⁾.

Первий могильник. Хиба таку можна хоронити християнським похороном, що своєю волею шукає свого спасення?⁴²⁾

Другий могильник. Кажу тобі: можна; тим і копай їй могилу зараз. Коронер розпитував про неї і присудив на християнський похорон⁴³⁾.

Первий могильник. Як се може бути, коли вона не втопилась обороняючись?⁴⁴⁾

Другий могильник. А отже так і знайдено.

Первий могильник. Се б мусило бути *se offendendo*⁴⁵⁾; а то не можна. Бо тут стоїть пункт: коли я топлюсь навмисно, то се значить акт, а в акті три вітки, се єсть: творити, чинити, довершити; *argal*⁴⁶⁾, вона втопилась навмисно.

Другий могильник. Так, тільки слухай, друже могильнику...

Первий могильник. Ні бо, не перебивай! Тут тече вода, — добре. Тут стоїть людина, —

добре. Коли людина йде до води і топить ся, се єсть, чи вона хоче, чи не хоче, а йде, — уваж на се. Коли ж вода йде до нього і топить його, він не топить ся. Argal той, хто не винен у своїй власній смерті, не скорочує своєї власної життя.

Другий могильник. Чи се ж закон?

Первий могильник. А вже ж закон, коронерський розпитний закон.

Другий могильник. А хочеш знати правду про се? Коли б не була вона благородна, то поховали б її не християнським обрядом.

Первий могильник. Еге, правду кажеш. Тим воно й жаль, що великим людям більше волі на 'цїм сьвіті топиться або вішались, ніж таким же як вони християнам. Ке лиш заступа! Нема пана над садівника, землекопача та могильника: вони держать ся Адамового ремесла.

Другий могильник. Хиба Адам був дворянин?

Первий могильник. Він був первий, що носив герб.

Другий могильник. Е ні, в його не було ніякого.

Первий могильник. Чи ти поганець, чи що? Як же ти розумієш Писание? Писание глаголе: Адам копав. Як же б він копав, та й не гріб?⁴⁷⁾ Я задам тобі друге питання. Коли не одвітиш до ладу, то признай ся...

Другий могильник. Ну, ну.

Первий могильник. Хто буде міцнійше від муляря, корабельника або теслі?

Другий могильник. Той, що робить шибениці: бо се будуванне переживе й тисячу постояльців.

Первий могильник. Хвалю тебе за розум, далєбі. Шибениці роблять добро. Тільки як вони роблять добро? Вони роблять добро тим, хто робить зло. Оце ж і ти робиш зло, говорячи, що шибениці міцнійше будують ся, ніж церква. Argal, шибениця може зробити добро й тобі. А ну знов, ну!

Другий могильник. Хто буде міцнійше, ніж муляр, корабельщик або тєсля?

Первий могильник. Еге, скажи мені се, то пуцу тебе на спочивок.

Другий могильник. Ну, тепер скажу.

Первий могильник. А ну ж.

Другий могильник. Клянусь мессою, не знаю.

Ввiходять Гамлет і Гораціо оддалєки.

Первий могильник. Не розбивай же лоба об се: бо лiнвий осел не прибавить ступи своєї через бiйку. А як тебе хто спитає ще про се, скажи: „могильник“. Iди лишень до Йоґана⁴⁸), візьми чвертку горiлки.

(Виходить другий могильник.)

Первий могильник. (Копав й співав.)

В молодощах я кохав ся,
Ой кохав ся, женихав ся!
Що за любо було жити,
Тим звичаєм байди бити!
Я кохав ся, женихав ся,
Ні на що не озирав ся.

Гамлет. Невже сей гультай байдужен про своє діло, що співає копаючи яму?

Гораціо. Привик, то йому воно здаєть ся ділом веселим.

Гамлет. Так, так. Рука, що мало робить, делікатнійша на дотик.

Первий могильник. (Співає.)

Та старий вік підокрав ся,
В його лапи я попав ся.
Він одняв у мене силу,
Втеревив мене в могилу,
Мов я з роду череп голий,
(Викидає черепа.)

Молодим не був ніколи.

Гамлет. У сього черепа був язик, і він умів співати колись. Як швиргонув його сей плутяга на землю! мов се була та челюсть, котрою Каїн зробив перве душогубство. Може се була башка політика, а сей осел так нею поневіряє, — такого, що обійшов би й Бога. Може се бути?

Гораціо. Може, принце.

Гамлет. Або царедворця, що вмів говорити: „Добридень, любий пане добродію! Як поживаєте, мій добрий пане“? А може се ясно-вельможний такий-то, що хвалив коня ясно-вельможного такого-то, думаючи його випрохати? Може се бути?

Гораціо. Так, принце.

Гамлет. Ну, так, так. А тепер він вельможного червяка обгризений, і бе його по висках могильників заступ. От гарна революція, коли б ми зміли підгледіти її! Невже сі кости на те тільки й вигодувались, щоб грати ними в дучки? Мої нюють думаючи про се.

Первий могильник (співає:)

Заступ, заступ та лопата,
Саван, саван — пишна шата.
Горе, горе! ямка-хата,
Мовчязна-німа палата.

На всю губу там паную,
Не гостюю, вік вікую.

(Викидає другого черепа.)

Г а м л е т. От і другий. Чом же сьому не бути черепом законника? Де ж тепер його параграфи, хитрощі, закарлючки, клявзи, підступи? Чого ж він тепер терпить, що сей гевал стукає йому в макотиру замазаною лопатою, і не позиває в суд за чинну зневагу? Гум! Сей козарлюга був може свого часу великий богатирь, що збивав землі по записям, кріпостям, закладним, довговим, гіпотекам. Невже ж тими записями та закладними позакладав тільки собі макітру грязею? Невже його кріпості не закрепили за ним землі більше завдожки й завширшки, як з півдесятка контрактів? Самі документи на його землі навряд змістять ся в цій скрині. А властивець би то й не матиме для себе нічого? га!

Г о р а ц і о. Ні пяди, принце.

Г а м л е т. Та ж пергамін роблять із овечої шкури?

Г о р а ц і о. Так, принце, і з телячої також.

Г а м л е т. Овечки ж і телята всі ті, що шукають певности в пергамині! Заговорю з цім гультаєм. Чня се яма, добродію?

Первий могильник. Моя, добродію!
(Співає.)

На всю губу там паную,
Не гостюю, вік вікую.

Г а м л е т. Я думаю, що вона твоя справді: бо ти засів у ній.

Первий могильник. Ви засіли инде, добродію; тим вона й не ваша. А я в ній засів, от вона й моя.

Гамлет. Ти забрехав ся в ній, тим і кажеш, що вона твоя. Вона про мертвого, а не про живого: тим се й брехня.

Первий могильник. Се жива брехня, добродію. Вона перейде від мене до вас.

Гамлет. Про якого чоловіка ти її копаєш?

Первий могильник. Ні про якого, добродію.

Гамлет. То про яку жінку?

Первий могильник. І не про жінку.

Гамлет. Кого ж тут поховають?

Первий могильник. Таку, що була жєнщиною, добродію, та впокой Господи її душу, вмерла.

Гамлет. Який сей плут твердий на слово! З ним треба говорити, бравши з письма, а то замучить еківоками. Клянусь Богом, Гораціо, за сі три годи я постеріг се. Вік зробив ся таким загостреним, що носок мужицький так близько йде за пятою царедворця, що аж скребе її. — Давно вже ти могильникуєш?

Первий могильник. Зо всіх днів году з того самого дня, як наш останній король Гамлет подужав Фортінбраса.

Гамлет. Як же се давно було?

Первий могильник. А ви сього не скажете? Кожен дурень се скаже. Се було того самого дня, як родивсь молодий Гамлет, той що був не при собі і відослано його в Англію.

Гамлет. Еге! А на що ж його відослано в Англію?

Первий могильник. На що? бо він був не при собі. Верне там свій розум, а коли ні, то се там не велике діло.

Гамлет. Чому ж?

Первий могильник. Там не постережуть сього в нїм: там люде такіж божевільні, як він.

Гамлет. Як же він збожеволїв?

Первий могильник. Вельми чудно, кажуть.

Гамлет. Як чудно?

Первий могильник. Да так, узяв та й ізсунувсь із глузду.

Гамлет. На якому ж ґрунті?

Первий могильник. Да тут же, в Данії. Я був могильником тут, і чоловіком і хлопцем, трицять лїт.

Гамлет. А чи довго пролежить чоловік у землі не згнивши?

Первий могильник. Ну, коли не буде гнилий перш ніж умре (а в нас доволї пранцюватих трупів тепер, що ледві видержують похорон), то пролежить годів з вісім або з девять. Кожемяка видержить десять лїт.

Гамлет. Чого ж довше від иньшого?

Первий могильник. А того, добродію, що він так себе вимне своїм ремеством, що не пропускає води довго, а вода найгірш псує ваші ск...сина мертві тіла. От вам череп! Сього черепа закопано в землю двацять і три годи.

Гамлет. Чий же він був?

Первий могильник. Ск...сина божевільника він був. Чий би, ви думаете, він був?

Гамлет. Ну, не знаю.

Первий могильник. Зараза на нього, дурного волоцюгу! Вилив раз пляшку ренського менї на голову. Сей самий череп, добродію! Сей самий череп, добродію, був Йоріків череп, королївського шута.

Гамлет. Отсей?

Первий могильник. Отсей самий.

Гамлет. Дай подивлюсь. (Бере черепа.) Гай, гай, бідний Йоріку! Я знав його, Гораціо. Без кінця жартовливий чоловіга, фантазії пречудової! Носив мене на плечах тисячу раз; а тепер як ним гидує моя уява! Аж нудно. Тут були ті губи, що я цілував не знаю вже як часто. Де тепер твої жарти? твої скоки? твої пісні? твої блискавиці веселости, що за столом аж ревли з реготу? Тепер нічогісінько, щоб хоть себе самого перекривити? Заціпило тобі? Іди тепер в кімнату ясновельможної пані, та скажи їй, нехай хоть у палець завтовшки намалюєть ся, а долежить ся до такого лица. Розсьміши її сим! Прошу тебе, Гораціо, скажи мені одно.

Гораціо. Що таке, принце?

Гамлет. Чи ти думаєш, що й Александер таким був у землі?

Гораціо. Як раз таким.

Гамлет. І смердів так? пфу! (Кидає черепа.)

Гораціо. Як раз так, принце.

Гамлет. До якого низького діла можемо вернутись ми, Гораціо! Чому моїй уяві не сочити благородний прах Александра, аж поки ним замажуть у бочці дірку?

Гораціо. Так присочувати, се було б уже надто чудно.

Гамлет. Ні, далєбі, анї-же, аби тільки йти за ним слїдком тихесенько та ймовірною стежкою. От хоч так: Александер умер; Александра поховали; Александер вернувсь у прах; прах, се земля; із землі робимо глину: чом же сїєю глиною, котрою він узяв ся, не могли замазати пивного барила?

І Цезарь повилительний скінчив ся,
І взяв ся глиною, і можна нею
Зашпарувати щілину од вітру.

О, щоб сей прах, що колотив всім сьвітом,
Замазував зимою мур, як літом!

Та цить! цить! на бік: ось іде король наш.
(Ввиходять попи etc. процессією; тіло Офелії, Ляерт і жалібний супровід, король, королева, їх почет etc.)

І королева з почтом; та за ким же?
І так обряд свій мимрять! Се ознака,
Що тіло, що вони так провожають,
Одчаянно само себе згубило.
Се значне щось ховають. Оддалімось,
Вважаймо. (Відходять з Горациєм.)

Ляерт.

Ну, а ще ж обряд який ся?

Гамлет.

Се наш Ляерт, преблагородний воїн.
Вважай!

Ляерт.

Ну, ще ж обряд якийсь тут буде?

Первий піп.

Ми похорон відправили такий,
Як широко дозволила нам церква.
Вона бо не своєю смертю вмерла,
І тільки власть верховна повеліла
Із правил вийти нам: а то б лежала
Незапечатана аж до страшного суду.
Замість побожних молитов на неї
Летіли б черепки, камінне, цегла;
А тут їй і вінки дівочі дано,
І обсипанне виносу квітками,
І з співами і похоронним дзвоном.

Ляерт.

А більш отсе нічого і не буде?

Первий піп.

Нічого більш. Бо ми профанували б

Служенне погребальне, заспівавши
Над нею ще і режіет поважне
І „Со духи скончавше ся святими“.

Ляерт.

Кладіть у землю, і нехай над нею
З її прекрасного без плями тіла
Ростуть фіялки! Ти ж, мужику попе,
Знай, що сестра моя на небі буде
Служебним ангелом, а ти заскіглиш
У пеклі.

Гамлет.

Як! Офелія прекрасна?

Королева (посипаючи квітками.)

Хороше до хорошого. Прощай же!
Я думала, ти Гамлетові будеш
Мойму жоною; думала обсіпать
Постілоньку твою, кохана діво,
А не твою могилу квітоньками.

Ляерт.

О, щоб моє потрійне горе впало
Трицятком раз на голову прокляту
Того, хто препоганим своїм ділом
Одняв у тебе твій пресвітлий розум!
Заждіте трохи засипати: дайте
Я ще раз обійму її руками. (Зіскакує в яму.)
Тепер засипте з мертвим і живого!
Шпурляйте землю, поки так угору
Насиплете, як Пеліон старезний,
Або небесна голова Олімпа⁴⁹).

Гамлет (наближуючись)

Хто се так гірко виявляє горе?
Хто се летучі закликає зорі,
Щоб стали й слухаючи дивувались
Його словам великої печалі?
Ось я, ось Гамлет Данський! (Зіскакує в яму.)

Ляерт.

Дак нехай же
Твою диявол душу візьме! (Сціпившись із ним.)

Гамлет.

Се не хороша у тебе молитва.
Будьласко, одійми від мене руки.
Хоть я і не палкий в тяжкій досаді,
Та маю щось у серці небезпечне:
Нехай сього твій розум стережить ся.
Геть руки!

Король.

Розведіть їх!

Королева.

Гамлет! Гамлет!

Усі.

Панове!

Горацію.

Добрий принце мій, скокійтесь!
(Прибічники розіймають їх, і вони виходять із ями.)

Гамлет.

Ні, я за се з ним битись перестану
Хиба тоді, як очі вже заплющу.

Королева.

О сину мій! за що ж се?

Гамлет.

Я так її любив, що й сорок тисяч
Братів, із їх великою любовю
Моеї б сумми не зробили. —
Що ти чинити хочеш задля неї?

Король.

О, він не при собі, Ляерте!

Королева.

Щади його для Божої любови.

Гамлет.

Ну, покажи, що ти для неї зробиш.
Ти будеш плакати? битись? біснуватись?

Чи розірвеш ся? будеш пити оцет?
Чи жерти крокодили? Я зроблю се.
Прийшов єси сюди по ній тужити,
Чи переважити мене скаканнем
У яму? щоб тебе зарито вкупі?
І я на те готов. Коли ж торочиш
Про гори, то нехай на нас навалять
Хоть мільйони акрів, поки спалить
Гора свою вершину коло сонця
І Осса буде против неї прищик⁵⁰).
Ну, що ж? Коли ти будеш драти горло,
То й я незгірше за тебе ревтиму.

Королєва.

Се просто божевілле, і припадок
Минеть ся сей у нього незабаром.
А потім він тихенький, як голубка,
Що висиділа золотих пташаток,
Він угамуєть ся в своїм мовчанні.

Гамлет.

Послухай, пане мій: що за причина,
Що ти зо мною обійшовсь так дико?
Тебе любив я, та про се байдуже.
Нехай сам Геркулес що хоче робить,
А кішка буде нявкать, і собака
Дождеть ся дня свого. (Виходить.)

Король.

Іди, будьласко,
Горациє, за ним! (Виходить Гораций.)

Скрепи терпінне

Тим, що ми ув останне говорили.
Ми з сим випадком звяжем нашу справу.
Гертрудо, серце, заведи над сином
Який ся догляд. — Ся могила буде
Для нас живим до віку монументом.
Побачим незабаром день впокою.
Тепер терпіти мусимо з тобою. (Виходить.)

Сцена друга.

Сали на замку.

Ввіходять Гамлет і Гораціо.

Г а м л е т.

Про се, добродію, доволі; дай ще
На инше позирнути. Памятаєш
Усі обставини?

Г о р а ц і о.
Чи памятаю?

Г а м л е т.

У мене в серці щось немов боролось
І не давало мені навіть спати.
Здавалось, наче я лежу ще гірше,
Ніж ті бунтівники в своїх кайданах.
Рванувсь, — хвала за се мойму завзяттю!
Буває, що і наша необачність
Нам служить на добро, а наші луччі
Рахунки падають, і се нас учить,
Що є те божество, що наші пляни
Формує, як би ми їх ні зліпили.

Г о р а ц і о.

Се найпевнійша річ.

Г а м л е т.

Рванувсь з каюти,
Накинув поночі мій плащ матроський,
І помацьки ну їх обох шукати.
Знайшов, узяв і знов прокрав ся
В мою хатину. Сьміливий од страху,
Забув я і звичайність, розпечатав
Велику їх комісію, і що ж там
Я прочитав? О царська підлото!
Прямий наказ (натицьканий резонем
Про благо Данії і вкупі з нею
Самої Анлії, що небезпечно

Гамлет.

Зоставити живим такого вовка,
Такого демона), наказ негайно
По прочитанні, не терявши навіть
Часу на те, щоб вигострить сокиру,
Мені утяти голову.

Г о р а ц і о.

Чи справді?

Г а м л е т.

Ось та комісія: ти прочитаєш
Собі колись її під час вільнійший.
А хочеш чути, що зробив я потім?

Г о р а ц і о.

Скажіть, благаю.

Г а м л е т.

Бувши у тенетах

У ледарства, ще перш, ніж я надумав
Їм прольої, розпочав писати драму,
Сїв і нову комісію спроворив.
Вважав я низькостю писати гарно,
Як і всі наші государні люде,
І силкував ся, як би розучитись;
Тепер же, мій добродію, наука
Мені мов однодворець послужила.
Чи хочеш знати, що там написав я?

Г о р а ц і о.

Скажіте, добрий принце.

Г а м л е т.

Наважливе од короля прохання:
Коли нам Англія в данині вірна,
Коли вона бажає, щоб як пальма
Любов між нею й нами процвітала,
Щоб мир наш спілим колосом вінчав ся,
Щоб єдинив нам дружбу, ніби комма,
І много ще таких же „щоб“ важених,—
То, як одержить се і прочитає,
Не розбіраючи і много й мало,

Нехай подателів негайно стратить,
Не давши їм часу й на покаяння.

Г о р а ц і о.

А як же запечатали ви, принце?

Г а м л е т.

І тут явив ся промисел небесний.
В калитці в мене був отецький перстїнь,
Що з нього різано печатку Данську.
Згорнув я лист, як згорнено той первий;
Зробивши надпись, приложив печатку,
Одніс, — і не в догад нікому підкид
На другий день була морська в нас бійка,
А далій що було, се ти вже знаєш.

Г о р а ц і о.

Так Розенкранц і Гільденштерн обидва
Поїхали на страту?

Г а м л е т.

А тож. Ся служба їм була приємна.
Вони в мене на совісті не важять.
Їх смерть од їх виляння приключилась.
Дрібноті небезпечно становитись
Між люто-огняними гостринами
Потужних ворогів.

Г о р а ц і о.

Що ж за король се?

Г а м л е т.

Скажи, яка про се у тебе думка?
Чи не пора ж мені тепер скарати
Того, хто короля згубив із сьвіту,
Зробив із матери моєї шлюху,
Одтер мої надії від престола,
На жизнь мою саму закинув удку,
Та ще єхидно так, — чи не правдиво ж
З ним розквітатись власним його робом?
Чи се не буде гріх нам, як попустим

В'ідатись ракові сьому ще глибше
В натуру нашу?

Г о р а ц і о.

Із Англїї звістять його негайно,
Який тому кінець зробили ділу.

Г а м л е т.

Се так; а промежїнь в руках у мене,
І жизнь людська — промовить раз, не довша.
Та, любий мій Гораціо, жалкую,
Що я забув ся так против Ляерта:
Бо я в своїй його вбачаю долю.
Приятельства б його шукав я,
Да тільки хвастання його печаллю
Мене тоді страшенно роздрочило.

Г о р а ц і о.

Мовчімо. Хто се йде сюди?

Ввіходить Озрік.

О з р і к. Вітаю сердечно ваше височество
з поворотом у Данїю.

Г а м л е т. Покірно дякую, добродїю. Чи
ти знаєш сю водяну муху?

Г о р а ц і о. Ні, добрий принце.

Г а м л е т. Тим щасливша твоя доля: бо
знати його, се вже порок. У нього багато землі,
та ще й родючої. Нехай скотина буде паном
над скотом, то його ясла стоятимуть коло
царського стола. Се галка, та, як я сказав,
широко панує над болотом.

О з р і к. Прелюбезний принце, колиб ваша
добрість мала вільну годину, я б вам передав
щось од його величества.

Г а м л е т. Я прийму з усею пильністю
духа. Верніте вашу шапку до її діла: вона про
голову.

О з р і к. Дякую ваше височество. Дуже
тепло.

Гамлет. Ні, вірте мені, дуже холодно.
Вітер од півночи.

Озрік. Да таки й геть холоднувато,
принце.

Гамлет. А мені здаєть ся, що дуже
душно й жарко на мою комплекцію.

Озрік. Черезмірно, принце; дуже душно,
так наче — не знаю як і сказати. Та, принце,
його величество звеліли мені з'ясувати вам, що
вони держали великий заклад на вашу голову;
отсе ж, принце, й те діло.

Гамлет. Благаю вас, памятайте....

(Гамлет киває йому надіти свою шапку).

Озрік. Ні, далєбі; так мені лучче, да-
лєбі. Ваше височество, недавно вернувсь до
двору Ляерт. Вірте мені, правий джентельмен,
повний найпревосходнійших одличий, дуже
мягкий звичаями і великої оказалости. Справді,
говорячи про нього з почуттем, се взір або ка-
лендар дворянства: бо ви знайдете в нїм цілий
континент того, що подобає бачити джентель-
менові.

Гамлет. Добродію, описання його не
тратить нічого в вас, хоть я й знаю, що колиб
зробити йому доладню опись, то на сьому спіт-
кнулась би память самої аритметики: вона
б тільки огулом виявила, що наладовано на
сей проворний п'арусник. Я ж, вихваляючи
його по правді, вважаю, що се душа великого
пункту, а що в ній сховано, те маю за таке
дороге й рідковинне, що говорячи про нього
щиро, його подобіє тільки його зеркало, а хто
б схотів іти за ним, буде тільки його тїнню,
не більше.

Озрік. Ваше височество говорить про
нього найнепохибнійше.

Гамлет. А привід, добродію? Для чого ми сього джентельмена обгортаємо своїм далеко грубшим диханням?

Озрік. Ваше височество?

Горацій. Чи не зрозумієте ви иншої мови? Певно зрозумієте, добродію.

Гамлет. Що ввозить названнє сього джентельмена?

Озрік. Ляерта?

Гораціо. Його калитка вже порожня: витратив усі залоті слова свої.

Гамлет. (до Озріка) Його, добродію.

Озрік. Я знаю, ви добре розумієте —

Гамлет. Хотів би я, щоб ви знали, добродію; та, правду сказати, хоть би ви й знали, се не вельми б мене підняло в гору.

Озрік. Ви добре розумієте, яке Ляерт совершенство....

Гамлет. Не сьмію в тому признатись, щоб не рівняти себе з ним у совершенстві. (Тільки знати добре чоловіка, се знати себе самого.)

Озрік. Я розумію принце, в його зброї; тільки, по тому, що про нього розказують, нема йому в сій штуці рівні.

Гамлет. Яка-ж його зброя?

Озрік. Рапіра й кинджал.

Гамлет. То се двояка в нього зброя. Ну, далій.

Озрік. Король, принце, заложив шестеро берберських коней; против них він, як я чув, виставив шість французьких рапір і кинджалів з їх надобами, як то: поясами, причепками і таким иншим. Три наряди, клянусь, предивні, дуже одвічають рукояткам, найделікатнійші наряди і вельми ловко видумані.

Гамлет. Що ви звете нарядами?

Гораціо. Я знаю, що навчитесь дечого в нього по маргінесам, поки скінчите.

Озрік. Наряди, принце, се причепа.

Гамлет. Назва більше приходилась би до речі, колиб ми носили гаківницю при боку. Ну, та нехай поки що будуть причепа. Однакож далій. Шестеро берберських коней против шістьох французьких мечів, їх надобів і трьох ловко видуманих нарядів: се французький заклад против данського. На що ж він, як ви кажете, се „виставив“?

Озрік. Король, принце, заложив ся, що в дюжині пассів між вами й ним не вдарить він вас більше трьох раз. Він же заложивсь і на дванадцять против девяти, і се було б зараз вивірено, коли б ваше височество благоволили відповісти.

Гамлет. Ну, а як відповім ні?

Озрік. Я розумію, принце, відповісти противопоставленнем вашої персони в спорі.

Гамлет. Добродію, я ходитиму тут по салі. Коли його величеству угодно, се відпочивна пора в мене: нехай принесуть рапіри, і коли джентльмен хоче, а король остаєть ся при своїм задумі, я виграю, коли з'умію, йому заклад, а ні, то не виграю нічого, тільки собі сором і зайві синці.

Озрік. Так мені й переказати?

Гамлет. Як раз так, добродію, з якими ваша душа схоче прикрасами.

Озрік. Поручаю себе послузі вашого височества.

Гамлет. Ваш, ваш. (Виходить Озрік) Добре робить, що поручає себе сам. Нема інших язиків, щоб се взяли на себе.

Гораціо. Сей пучьвірок літає із шолупайкою на голові.

Гамлет. Він компліментував і зо своєю цицькою перед ссаннем. Так він (як і многі інші з того ж стада, котрими, я знаю, пишається сьмітяний вік наш) переняв тільки тон часу та зовнішній звичай товариського життя: піняву нісенітницю, котра проносить їх і через полову і через зерно опінії; а тільки дмухни на них ради проби, то бульбашки й розлетять ся.

Ввіходить вельможа.

Вельможа. Принце, його величество кланяв ся вам через молодого Озріка, котрий доложив йому, що ви ждете його в салі. Він прислав мене спитати, чи вгодно вам герцювати з Ляертом, чи відложите на инший час?

Гамлет. Я стою при своїому слові — воно йде слідом за волею його величества. Коли йому вгодно, я готов хоть тепер, хоть коли небудь, аби тільки був так способен, як тепер.

Вельможа. Король, королева і всі йдуть сюди.

Гамлет. У щасливу годину.

Вельможа. Королева бажає, щоб ви поговорили трохи ласкаво з Ляертом, перше ніж вийдете на герець.

Гамлет. Вона добре навчає мене.

(Виходить вельможа).

Гораціо. Ви програєте сей заклад, принце.

Гамлет. Не думаю. Як він од'їхав у Францію, я неперестаючи практикував ся. Вийграю в поєдинку. Та не піймеш віри, як усе налягло мені на серце. Ну, та що про се!

Гораціо. Все таки, мій добрий принце...

Гамлет. Се дурниця; так якесь лихе прочутте, що може б і засмутило женщину.

Гораціо. Коли вашій душі чого тяжко, послухайтесь її Я попереджу їх появленне тут і скажу, що вам якось недобре.

Гамлет. Анї же! Ми сьміємось із авіурства. І горобець падає по волі провидіння. Коли не тепер, то й не в четвер; коли ж не в четвер, то тепер. Скорість, от і все: бо ніхто не знає, що покидає. Чом же заздалегідь не покинути? Виходить король, королева, Ляерт, вельможі, Озрік і прибічники з рапірами etc.

Король.

Возьми ж від мене, Гамлете, сю руку!

(Король кладе Гамлетову руку в Ляертову).

Гамлет до Ляерта.

Простіть мені, добродію, зневагу!

Да так простіть, як личить джентельмену.

Весь збір сей знає, певно й ви чували,
Як Бог мене скарав тяжким безумством.

Що я зробив і чим стрівожив грубо

Твою натуру, честь і положенне,

Се був, прилюдно об'являю, безум.

Чи то ж Ляерта скривдив тяжко Гамлет?

О, ні! не Гамлет.

Коли не при собі сей Гамлет ходить,

То се не Гамлет робить, ні, не Гамлет.

Коли ж се так, то і його самого

Воно укривджує. Його безумство,

Се лютий ворог Гамлета бідахи.

Добродію, у цьому зборі

Нехай мое нарѳку одрицанне

Освободить мене в преблагороднім

Твоїм умі так велико, як ніби

Стрільнувши я через будинок з лука,

Поранив мого брата.

Ляерт.

Задоволен

Я по натурі, що мене повинна б
Найбільше під'охочувать до помсти;
А в пунктах честі — ні! стою окроме,
І примирення поти не захочу,
Поки поважні й знані судді честі
Не виречуть мені по прецедентам,
Що я своє імя храню без плями.
А поки що, од вас любов приймаю,
Що ви мені лагідно предложили,
Так як любов. Нічим її не скривджу.

Гамлет.

Приймаю се за благо й обіцяюсь
По щирости в цім братськім герці гратись.
Давайте нам рапїри. Починаймо!

Ляерт.

Подайте і мені. Розпочинаймо!

Гамлет.

Хотїв би я твоїм знаряддем бути.
В моїй невмілості твоє майстерство
Мов та звізда під ніч що-найтемнійшу
Засьяє сьяєвом.

Ляерт.

Вам жарт із мене.

Гамлет.

Ні, ні, клянусь правицею рукою.

Король.

Дай їм рапїри, молодий Озріку. —
Кузине Гамлете, ти знаєш заклад?

Гамлет.

Ще й дуже добре, мій королю.
Ви держите за слабшого з нас заклад.

Король.

Я не боюсь сього: обох вас бачив.
Хоть він і хистко бє, та сила наша.

Ляерт.

Ся надто вже важка. Подайте другу.

Гамлет.

Се добра. Всі вони одної міри?

Озрік.

Одної, добрий принце. (Готують ся до герця).

Король.

Поставте на столі вино та кубки.

Як Гамлет наш ударить раз чи двійчі,

Або на трейтій обміняє трейтій,

Нехай всі батарей грукнуть разом:

Король бо питиме до нього вітат,

І вкине йому в кубок уніола⁵¹⁾

Дорожчого, які були в короні

Всіх чотирьох царів наслідніх Данських.

Подайте кубки. Бийте в тулумбаси!

Нехай вони до труб озвуть ся, труби

Промовлять до гармат, гармати небу,

А небо скаже всій землі, що Гамлет

Пе з королем вівати. Починайте!

Ви ж, судді, пильним придивляйтесь оком.

Гамлет.

Я бю, добродію.

Ляерт.

І я бю, принце.

Гамлет.

Раз.

Ляерт.

Ні.

Гамлет.

Судіте!

Озрік.

Вдарено, та й добре.

Ляерт.

Нехай. Ну, знов.

Король.

Заждіте. Дайте пити. —

Ось, Гамлете, твоє се буде перло.

Я пію до тебе. Дайте йому кубок.

(Трублять труби, а в надвору стріляють гармати).

Гамлет.

Я перше хочу вдарити. Поставте

Тим часом геть! Бю. В друге вдарив. Правда?

Ляерт.

Ударив, так. Я признаюсь, ударив.

Король.

Твій син подужає.

Королева.

Він повний, дише

Важенько⁵²). Гамлете, он хустка: витри

Лице! І королева не до тебе.

Гамлет.

Гаразд, мадам.

Король.

Не пий, моя Гертрудо!

Королева.

Ні, випю, мій королю; вибачайте! (не)

Король (сам до себе).

Се кубок із отрутою! Вже пізно.

Гамлет.

Не сьмію пити ще, мадам. Ось зараз.

Королева.

Дай обітру тобі обличчє, синку.

Ляерт.

Королю, я тепер його пораню.

Король.

Не думаю.

Ляерт. (сам до себе).

Хоть совісті воно й противно.

Гамлет.

А ну ж, Ляерте, в трейте постарай ся.

Будьласко, нападай з завзяттем, лучче.
Боюсь, що се зо мною ти жартуеш.

Ляерт.

Ви кажете? А нумо ж! (Герцюють).

Озрік.

Ні той, ні другий.

Ляерт.

Оце ж і маєте!

(Ляерт ранить Гамлета. Потім розлютувавшись б'ють ся ще⁶³),
і Гамлет ранить Ляерта).

Король.

А, розведіте!

Вони розлютувались.

Гамлет.

Ні, ще биймось! (Королева падає).

Озрік.

Дивітесь, королева! го!

Гораціо.

Вони обидва вже криваві. Принце!

Озрік.

Ляерте, як вам?

Ляерт.

Я піймав ся,

Озріку, мов кулік, у власну сітку.

Мене убила власна моя зрада.

Гамлет.

Що з королевою?

Король.

Зомліла: бачить

їх у крові.

Королева.

Ні, ні, напиток! Гамлет,

О дорогий мій сину! се отрута. (Умірає).

Гамлет.

О ледарство! го! Замикайте двері!

Тут зрада! Хто? шукайте!

Ляерт.

Я, Гамлете. Тебе вже вбито.
Ніякі в світі ліки не допоможуть.
В тобі нема й на пів години життя.
В руці у тебе зрадницьке знарядде,
І не затуплене, і ядовите.
Паскудна практика мене згубила.
Ось я лежу, і вже мені не встати!
Отруєно і твою матір. Більше
Не можу... Се король, король виновник.

Гамлет.

Отруєно й рапіру! то сновняй же,
Отрує, й дальше діло! (Ранить короля).

Озрік і вельможі.

Зрада! зрада!

Король.

Рятуйте, друзі! в мене тільки рана.

Гамлет.

Дак ось, гидкий і кровозміщний Дане,
Розбійнику проклятий: пий се пійло!
Чи тут у тебе перло? Убірай ся ж
Слідом за матіррю! (Король умирає).

Ляерт.

Йому служили

По правді: він отруту сам зготовив.
О благородний Гамлете! міняймося
Прощенням нашим. Ні, ти неповинен
У смерті панотця мого; я так же
Не винен у твоїй. (Умирає).

Гамлет.

Прости тебе Господь! Я за тобою
Іду слідом. Горацію, вміраю. —
Прощай нещасна, бідна королево! —
А ви, що дивитесь на се поблідши
І тремтите від сього сценування,
Німії слухачі сієї драми, знайте,

Що як лиш мав би я ще час на се
(Та лютий зищик, смерть, мене хапає),
О, я сказав би вам! да так і бути...
Гораціо, вміраю; ти ж на сьвітї
Ще поживеш, то розкажи про мене
Всю правду тим, хто ремствує на мене.

Г о р а ц і о.

Не сподівайся! Я — Римлянин древній,
Не Дан. Тут ще зосталось трохи в кубку.

Г а м л е т.

Коли ти муж, оддай мені сей кубок.
Оддай! Ні, одніму, клянусь небом!
Гораціо, мій добрий! що ж за рани
Жили б на імені моїм у сьвітї!
Коли ти мав мене у себе в серці,
Зречись блаженства на якусь хвилину:
Подиш іще на сїм противнім сьвітї,
Щоб розказати мою повість.

(Оддаючи марш і стріляння за сценою).

Що се?

Який се гук вояцький?

О з р і к.

Се із Польщі

Вернув ся Фортінбрас побідоносний,
І англійських послів з гармат вітає.

Г а м л е т.

О, я, Гораціо, вміраю!
Потужний яд мого подужав духа.
Новин із Англїї вже не почую,
Та пророкую царство Фортінбрасу,
І поміраючи даю за нього голос.
Скажи йому се і що схочеш инше,
З чого воно постало... Решта, се мовчаннє. (Умірає).

Г о р а ц і о.

Так, розірвалось благородне серце.
Добраніч, принце! Будь благословен!

І соньми ангелів нехай співають
Тобі на вічний упокой! Чого ж се
Наближуєть ся тулумбас до мене? (марш за сценою).
Ввіходять Фортінбрас і англійські послы і инші.

Фортінбрас.

Де ж він, той вид?

Гораціо.

Що хочете ви бачить?

Коли велике горе й диво, не шукайте.

Фортінбрас.

Се здобич — різанина. Горда смерте!
Який се пир готуєш ти у вічнім
Вертепі, що набила стілько принців
І так криваво?

Первий посол.

Вид страшений!

І прибулі ми з Англії спізнившись.
Не чує вже, кому б ми доложили,
Що Англія вволила його волю,
Що Розенкранц і Гільденштерн погибли.
Від кого ж ми почуєм собі дяку?

Гораціо.

Не з його уст, хоть би він мав ще силу
Вам дякувать. Він не давав наказу,
Щоб їх потрачено. Коли ж прийшли ви
Сюди так нагло з Англії і з Польщі
На сю криваву дивовижу, дайте
Приказ, щоб винесено мертвих звідсі
На всенародній показ. А тоді я
Незнающому ні про віщо сьвіту
Скажу, як доконались дивні речі.
Почуєте про соромні, криваві,
Нелюдські вчинки, про суди случайні,
Про несподіванії душоубства,
Про смерть через єхидство та лукавство
І наконець про задуми нікчемні,

Що на самих задумщиків упали.
Се все я можу вірно розказати.

Фортінбрас.

То поспішаймо ж вислухати справу,
І скличемо всіх благородних в раду.
Мою фортуна я приймаю з горем.
Я маю давнє право на сю землю;
Тепер його ми заявити мусим.

Гораціо.

Я маю і про се щось вам сказати
Із уст того, чий голос дасть вам многі.
Нехай же зараз діло се кінчають:
Бо саме розуми тепер буяють.
То щоб не стали ся нові нещастя
За поминками та коверзуванням.

Фортінбрас.

Несіте Гамлета чотирі капітани,
Як воїна на всенародню сцену.
Бо певно, що коли б він став на царство,
Явив би нам високе царювання.
Музиці бойовій його вітати,
І голосно гарматам промовляти!
Возьміть тіла! Таке на бойовищі,
Не тут, годить ся. Ну, стріляй же, військо!

(Похоронний марш.)

Виходять маршем; після того чути гарматне стріляння.

ПОЯСНЕННЯ.

1) Безпосередно перед „Гамлетом“ Шекспір власне написав „Юлія Цезаря“, де говорить ся про ті знаки перед Цезаревою смертю (Акт II, сцена 2).

2) Основано на людівім віруваню про те, що піяне когута прогонює злих духів. Се віруванє було таке загальне в середніх віках, що ввійшло в твв. пенітенціяли, тоб то підручники для сьвященників, як мають випитувати грішників на сповіді. І так у пенітенціялі Бурхарда Вормського в початку XI в. читаємо таке питанє: „Чи вірив ти в те, що звикли вірити деякі? Коли їм треба перед сьвітом вийти з хати, не сьміють сего вчинити мовлячи, що се шкідливо, що не годить ся виходити, заким запіє когут, і навіть небезпечно, бо нечисті духи перед когутовим піянем мають більше сили пошкодити, ніж потім, і когут своїм піянем більше може відігнати і втихомирити їх, ніж та божа сила, яку має чоловік у своїй вірі і в знаку хреста. Коли ти се чинив або вірив, повинен покутувати десять день при хлібі і воді“. (Див. E. Friedberg, *Aus deutschen Bussbüchern*, Halle 1886, стор. 93—94; пор. Fr. Kunstmann, *Die lateinischen Pönitentialbücher der Angelsachsen*, Mainz 1844 і иньші праці того рода цито-

вані в книзі Čeněk Zibrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. V Praze 1894, стор. 67 нота 12 і стор. 6 нота; див. також Етнографічний Збірник V, 175.

3) Віттенберг був славний у Англії в часів реформації; Шекспір міг знати про него надто ще з голосної в ту пору трагедії Марльо „Dr. Faustus.“

4) Геліос — бог сонця; Фавни — лісові демони, що їх Греки в'ображували зверху диким чоловіком, а в низу кізлом.

5) Ніоба — тебанська цариця, що занадто пишала ся своїми дітьми і за те покарав її Аполлон, пострілявши їй усіх дітей одного дня. З болю ва ними вона переміншла ся в скалу, з котрої випливало жерело. Шекспір знав сю грецьку легенду мабуть із драм Сенеки.

6) Про п'ятки Данців сучасних Шекспірови маємо інтересні свідощтва Англічан в початку XVII в. І так високий англійський урядник Уїлліям Сігер пише в своїм дневнику в 14 липця 1603 р.: „Сьогодні вечером прибув данський король (Христіян IV) на поклад англійського корабля і на горішній палубі, прислоненій льняним парусом, перетиканим срібними нитками, заставлено для него бенкет. По кождім гості давано 6, 8 до 10 вистрілів із тяжких гармат, так що в часі побуту короля на кораблі дано 160 вистрілів“. І далі пише сей пан: „Було б зайвим оповідати всю ту зайвину, яка діяла ся там, і чоловік міг би розхорувати ся тільки слухаючи їх п'яних тостів. Обичай і звичай завели там таку моду, а мода зробила се привичкою, та нашій нації було б зовсім не до лица наслідувати її“. Сей сам король був ще три роки по тім у Англії і знов один наочний свідок, Гаррінгтон, описує гумористично п'янство

підчас його бенкетів (G. Brandes, William Shakespeare, Leipzig 1896, стор. 508—510).

7) Немейський лев, якого вбив Геракль. Про него читав Шекспір у Овідієвих *Метаморфозах*, кн. XXXIX, 95 і д. В тій самій поемі (кн. XLIX, 195) знайшов Шекспір також згадку про „жирне вілле“, себ то про мак, що корінить ся над Летою. Лета — ріка забуття, і мак — сонне віле (увага до стор. 33).

8) За часів Шекспіра пошено в кишені лупакові таблички для принагідних записок.

9) Чех — золота монета; в оригіналі *true penny* — гірничий термін, що значить добру, богату жиду руду.

10) В оригіналі „*To put an antic disposition on*“ — напустити на себе чудернацьку поведінку; перекдачач хибно прийняв англійське *antic* за рівнозначуче з французьким *antique* — стародавній, старомодний.

11) Фігура — хлопець з пальцем на устах — була в грецькій і римській штуці символом мовчання.

11) (на стор. 53.) Стіни в палаті данських королів були обвішані килимами; про се міг Шекспір довідати ся від англійських акторів, що 1585 і потім ще 1596 були в Данії і грали власне в Ельзінорі (Brandes, op. cit. 505—506).

12) Гамлет натякає на те, що Польоній хоче його зловити хитрощами, як рибак рибу. Польоній сам характеризує своє поступуванє, вживає того порівняня, коли в 1 сцені II акту (див. стор. 44 рядок 9 в горі) навчає Райнальда, як зловити коропа-правду на принаду брехні.

13) Натяк на гниле і вдеморалізоване оточенє короля, котрий плодить гниль довкола себе, так як сонце пригріваючи стерво плодить червяків.

15) Погляд, що добро і зло не існує само в собі, але є впливом нашого суб'єктивного осуду, був тоді значно розширений; особливо ясно розвивали його в своїх писаннях Джордано Бруно і Монтень.

15) В кінці XVI в в Лондоні були дуже люблені театральні вистави, де всі ролі грали молоді хлопці. В р. 1601 по десятилітній перерві зорганізовано знов такі вистави з хлопців, що належали до хору костела св. Павла. Сі хлопці вистави робили таку конкуренцію дружинам старших акторів, що тільки дві найзаможніші могли вдержати ся в Лондоні.

16) Натяк на театральну війну 1601—1602 рр., яку вели між собою видніші поети того часу: Бен Джонзон своєю комедією „The Poetaster“, Деккер драмою „Satiromastix“ і ще третій неназваний автор комедією „Return from Parnassus“.

17) Над входом театру Globe, що був власністю тої театральної дружини, до якої належав Шекспір, був намальований Геркулес з кулею землею на плечах і з підписом: *Totus mundus agit histrionem*.

18) Портрети короля в мініятурі висіли мабуть на шні у Розенкранца і Гільденштерна.

19) При такім вітрі буває в Англії найпоганіша погода.

20) Що Роспій був актором у Римі, се тоді була найстарша відомість, яку мали про римський театр. Звертаючи раптом розмову на сю стару новину Гамлет іронізує над Польонієм, що приносить йому також стару, йому вже звісну новину про приїзд акторів.

21) Гамлет рецитуює початок людової балади про Ефая, що йдучи на війну шлюбував Богу в разі побіди принести в жертву перше, що зустріне ся йому при повороті. Перша пострічала

ся йому рідна дочка. На сю тему шотландський поет Бюкенен написав був по латині голосну трагедію, що в XVII в. була перекладена також на польську мову.

22) Женські ролі в Шекспірівському театрі відгравали молоді парубки, у котрих ще не було мутації голосу.

22) Цирр, інакше Неоптолем, син Ахіля.

24) Гирканський звір — лев, убитий Геркулесом.

25) Відки взяв Шекспір отсе оповідане — незвісно. Подібне оповідане знаходить ся в трагедії Марльо „Дідона“, граній уже по смерті її автора.

26) Вирвати комусь бороду вважалось у середніх віках найбільшою образою і карало ся пинколи на рівні з убійством або в тяжким скаліченем.

27) Термаґант, у Пісні про Ролянда Термаґант — поганський бог, переплутана назва Трісметіста. Сей божок на рівні з Іродом часто фігурував у давній релігійній драмі; актори, що грали ті драми, мали звичайно тільки сценарій і імпровізували розмови самі, викрикуючи страшенно шумні „поганські“ назви і доводячи гру до карикатури надмірною патетичністю. Сего велить Гамлет остерігати ся.

28) Натяк на людovu пісню, в котрій висловлюєть ся жаль, що молоде покоління при маєвих забавах забуло про деревляного коника, яким забавляли ся в давнину.

29) В старих трагедиях перед кождим актом відбувала ся така німа гра (пантоміма), в котрій у головних нарисах показувано зміст дії.

30) Шекспір у тій сцені на сцені наслідуює, як і в иньших своїх драмах нераз, шумний та напушений, натиканий мітольоґічними фігурами стиль

давнійшої трагедії. Солоня купальня Нептуна — море, а заокруглена Теллюс — земля.

31) Овідій вгадує про Гекату, підземну богиню, що володіє над чарами і чарівницями. В тім значіню користується сею мітичною фігурою й Шекспір тут і в „Макбеті“.

32) Гамлет покликається на італійську повість, із якої нібито взята тема драми, як на доказ, що се тема не видумана. Цінне свідощтво того, що й Шекспір не крив ся в тим, що більшина його драм була основана на італійських новелях.

33) Чуб із піря і полотняні рожі на черевках визначали в ту пору костюм акторів. Гамлет говорить, що коли б усі його надії на королівський трон розбили ся, він міг би бути не злим актором.

34) Дамон — звісний із балад про поруку одного приятеля за другого (Дамон і Пітіяс). І цитована у Шекспіра строфа взята очевидно з якоїсь балади на сю тему.

Стор. 89) Клянусь отсими зубочистками і хлопцями від чобіт. У англійськім оригіналі *by these pickers and stealers*, клянусь отсими шпигачками і злодіями. Коментатори ріжно вяснюють се місце. Одні думають, що Гамлет клянеть ся своїми пальцями, котрі він називає якимись термінами взятими із злодійського жаргону, иньші — а за ними пішов і Куліш — бачуть у тих словах назви дрібних хатніх знарядів, які Гамлет в тій хвилі міг мати перед очима, зубочистки і прилади до звужання чобіт, звані декуди хлопцями або злодіями, — і клине ся на ті предмети, щоб показати свою погорду до Розенкранца.

35) Приповідка по англійськи: поки трава росте, кінь вздохне, по нашому: поки сонце зійде, роса очі виїсть.

36) Натяк на легенду, де оповідаєть ся, що Христос ходячи по сьвітї зайшов рав до пекаря і просив шматка хліба; пекарева дочка відправила його в лайкою і за се була перемінена в сову.

37) Д. 15 лютого у Римлян припадало сьвято Юнони плодородної. В римськїм календарі того дня покладено сьвято Валентина, та в краях романського культурного круга, в тїм числі і в Англії, в той день обходить народ багато обрядів, що своїм початком сягають римської старовини. Англіїський поет Чосер передає народне віруванне, що того дня птахи починають парувати ся. При народніх обрядах того дня нарід співав пісні, що докторкали ся головно парованя та плодючости; одну в таких народніх пісень вкладає поет в уста Офелії.

38) В оригіналї: *By sock they are to blame*, дословно: клянусь півнем, се варте нагани.

39) В уяві Офелії пісня нерозривно звязана в фуркотом веретїн, при якому вона чула її десь на вечерницях.

40) У деяких виданях тут додано ще два вірші, котрі більшість критиків уважає інтерполяцією. До віля *long purples* (червоні вазульки) додано пояснене зовсім зайве в устах королеви і при такій нагодї: „наші неотесані вівчарі дають йому грубіянське імя, а наші холодні дівчата називають його пальцями мерцевої руки“. Куліш переклав також сю вставку, та ми пропустили її в текстї і подаємо тут:

Що вівчарі гультяї прозивають

Грубїм імям. холодні-ж наші дїви

Звуть пальцями мерця. Туди прийшовши і т. д.

41) Родї могильників грали кловни, от тим то у Шекспіра в реєстрі осіб поставлено коротко: кловни.

42) Самовбійцям католицька церква не признає християнського похорону.

43) Коропер — слідчий урядник, по нашому б сказати, оглядач трупів.

44) Хто погіб обороняючись, сего не можна вважати самовбійцею.

45) Могильник перебаламутив латинський термін і говорить *se offendendo*, зачіпаючись, замість *se defendendo* — обороняючись.

46) *Argal* (у англійським виговорі *ergel*) переплутане латинське *ergo*.

47) Гра слів; у англійським: *He was the first that ever bore arms* — він був перший, що носив оружжя; але *arm* має також значіне: рука. В цьому значіню перший могильник відповідав: Чи міг він гребти без рук? У Кулішевім перекладі не вовсім удачно покладено гру слів: герб і гріб.

48) Йоґан — якийсь знайомиий тоді в Лондоні шинкарь.

49) Грецькі гори звісні Шекспірови правдоподібно в Овідневих *Метаморфоз*.

50) Гора в Тессалії, звісна в мітичної боротьби гігантів з богами. Гіганти навалили Пеліон на Оссу, щоб видряпати ся до неба.

51) В ориґіналі *an union* — перло.

52) В ориґіналі *He 's fat and scant of breath* — він є товстий і тісногрудий, у иньших виданях *short of breath* — задиханий. На основі маленького слівця *fat* було написано багато вчених міркувань про комплекцію, темперамент і подобу Гамлета. Новійші критики стоять на тому, що замість *fat* повинно тут стояти *hat*, і тоді вся фраза значить по просту: він вігрів ся і задихав ся.

53) В ориґіналі ся ремарка виглядає так: *Laertes wounds Hamlet, then, in scuffling, they change garbiers, і Hamlet wounds Laertes.* Слова

приведені у нас по англійськи, передані в Кулішевім перекладі недокладно; дословно вони значуть: потім у рукопашній вони обмінюють ся рапірами. Треба розуміти, що поєдинок мав бути розіграний тупими рапірами, але Ляерт против умови взяв собі остру рапіру, ще до того на кінці намазану отрутою. Правдоподібно Шекспір мав на думці такий удар, котрий змушує обох противників випустити свою рапіру і вхопити рапіру противника, так що Ляертова затроєна рапіра дістаєть ся в руки Гамлетови і нею він ранить Ляерта, що таким робом „спіймав ся у власну сітку“.

ОПОВІСТКА.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ постановила приступити до видавання нової серії книжок п. т. „**Національна Бібліотека**“. В „**Національній Бібліотеці**“ будуть містити ся твори з обсягу економії, історії, політики і и. На першу книжку видано звісну брошуру Кавц-кого п. т. :

1. **Кароль Кавцкі**, Народність і її початки. Ціна книжки 30 кр.

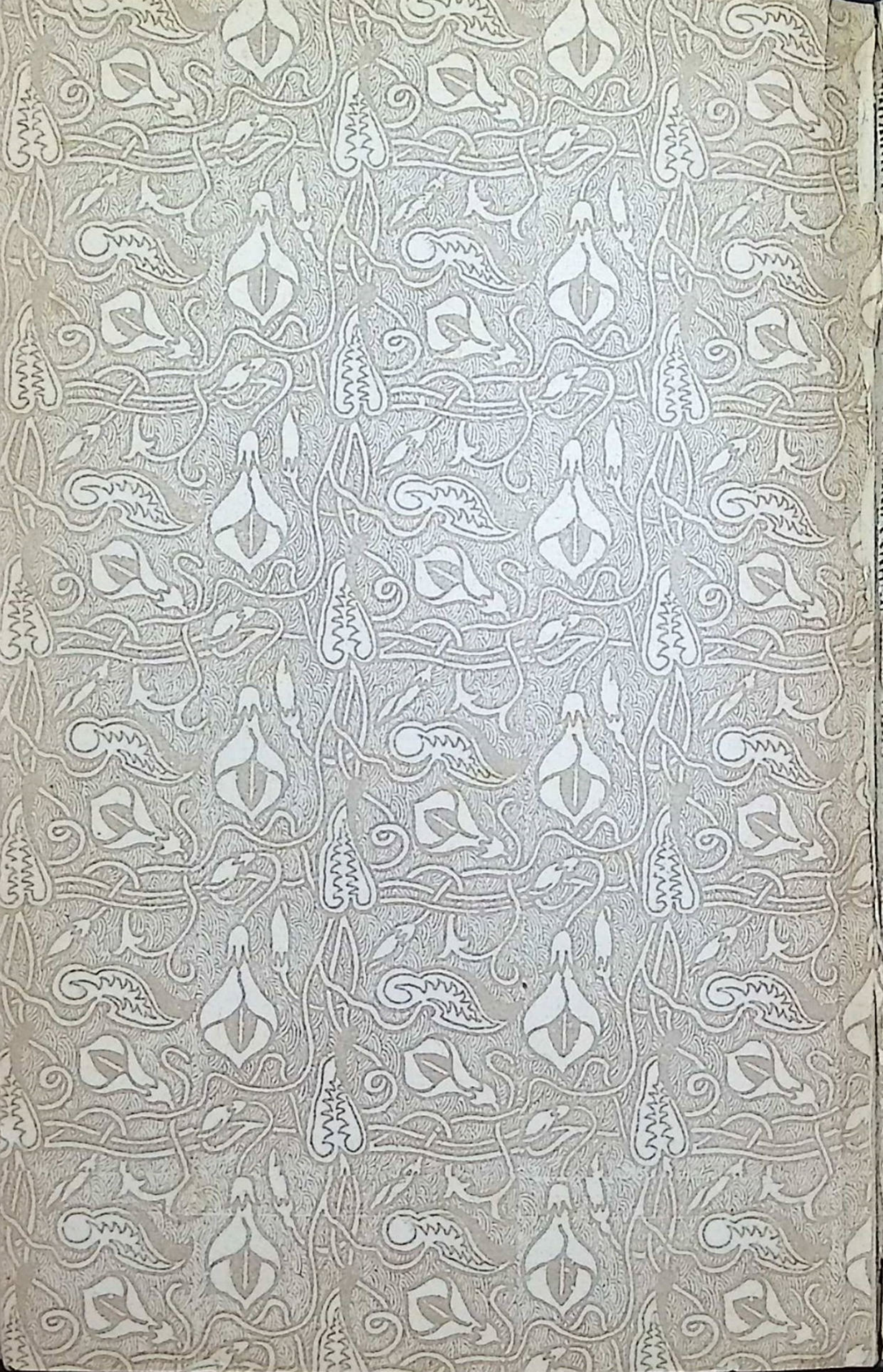
В белетристичній серії видань „Українсько-руської Видавничої Спілки“ вийшли доси отсі книжки :

1. **Стефан Ковалів**. Дезертир і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
2. **Іван Франко**. Поеми. Ціна брош. примірника 60 кр в оправі 80 кр.
3. **Ольга Кобилянська**. Покора і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 50 кр. в оправі 70 кр.
4. **Гю де Мопасан**. Дика пані і иньші оповідання. Ціна брош. примірника 45 кр. в оправі 65 кр.
5. **Іван Франко**. Полуйка і иньші бориславські оповідання. Ціна брош. примірника 50 кр. в оправі 70 кр.
6. **Наталія Кобринська**. Дух часу. Оповідання. Ціна брошур. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
7. **Кнут Гамсун**. Голод. Роман. Ціна брош. примірника 90 кр. в оправі 1.10 зл.
8. **Леся Українка**. Думи і мрії. Поезії. Ціна брош. примірника 60 кр. в оправі 80 кр.
9. **Стефан Ковалів**. Громадські Промисловці. Ціна брош. примірника 60 кр в оправі 80 кр.
10. **Уїлліям Шекспір**. Гамлет Принц данський. Ціна брош. примірника 70 кр. в оправі 90 кр.

Адреса : Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

558

0,30

1684